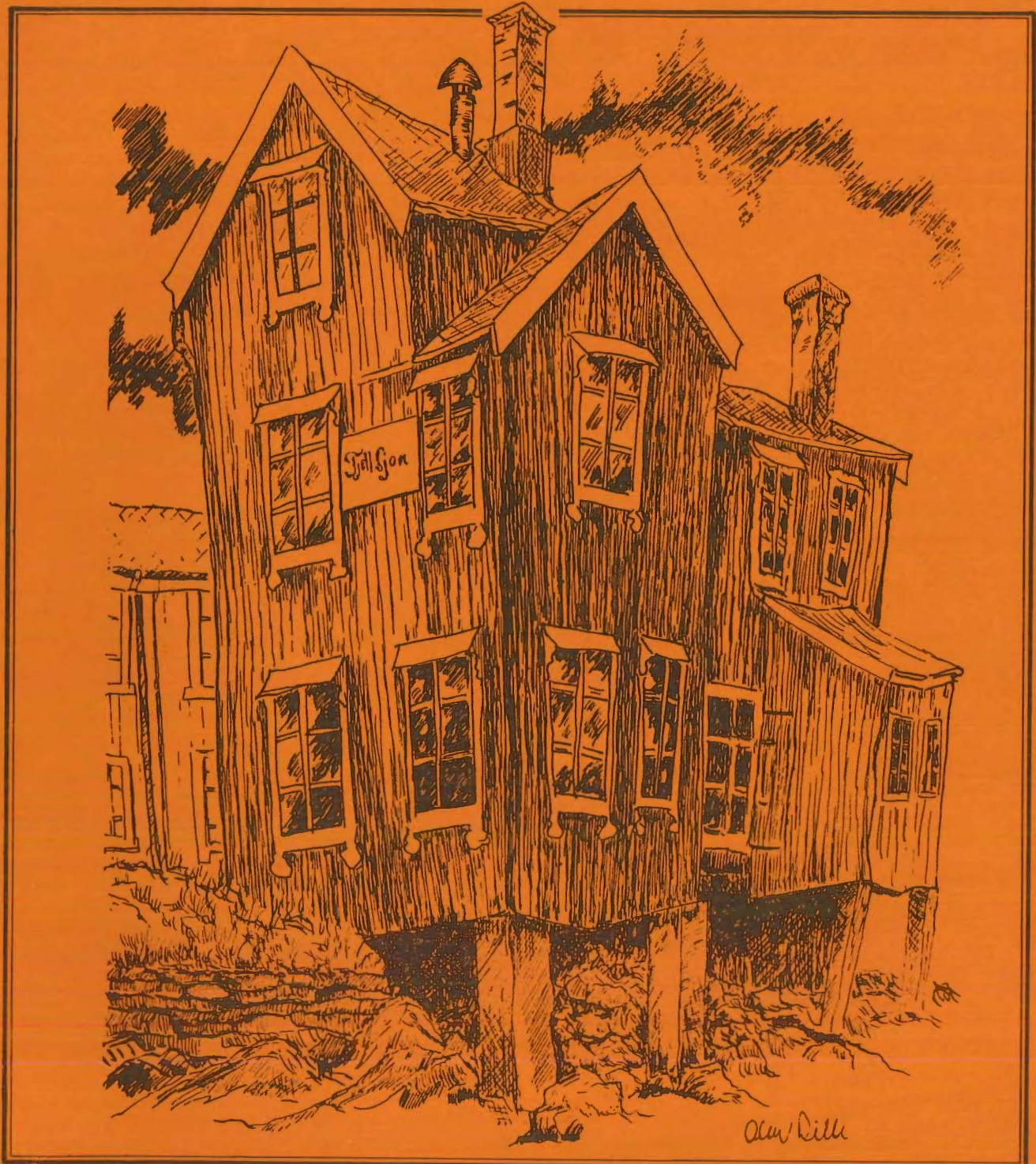

Årbok for Røros-traktene

FJELL-FOLK

Nr.11 · Røros Museums- og historielag · 1986

FJELL- FOLK

ÅRBOK FOR
RØROSTRAKTENE
FRA
RØROS MUSEUMS-
OG HISTORIELAG

NR. 11 - 1986

REDAKSJON: OLA JONSMOEN, ARNULF GRUT, KJELL T. OLSEN
OG ARNE R. DAHL

INNHold:

Leder.....	2
<i>Arne R. Dahl</i> Fjell-Ljom 100 år	3
<i>Haakon Odd Christiansen</i> Johan Falkberget og Fjell-Ljom	5
<i>Ola Jonsmoen</i> Lokalstoffet - ei femte åndsmakt	18
<i>Arnulf Grut</i> Glimt fra samfunns- og sosialstoffet i Fjell-Ljoms første år	25
<i>Ola Jonsmoen</i> Den litterære profilen	30
<i>Kjell T. Olsen</i> 1914 - Ett år i Fjell-Ljoms historie.....	37
<i>Arne Ingar Bækken</i> Rørospressen	47
<i>Arne R. Dahl</i> Pressemuseet i Fjell-Ljom.....	53
<i>May Kristin Vårhus</i> Ålen i den lokale presse.....	55

Tegninger: Unni-Lise Jonsmoen

FJELL-FOLK

kommer ut med ett fast nummer i året.
Ettertrykk tillatt for artikkelstoff når
kilden oppgis. Tillatelsen gjelder ikke
illustrasjoner.

Redaksjonens adresse:
Rørosmuseet, 7460 Røros
Telefon 074-11285
Bankgiro: 4280.05.22794

Løssalg kr 25,-.

Medlemskontingent i Røros Museums-
og historielag kr 50,- som inkluderer
fritt abonnement på det faste nummer
av Fjell-Folk.

Fast abonnement for ikke-medlemmer
koster f.t. kr 30,- (inkl. porto).

Tidligere utkomne nr. av Fjell-Folk
på lager:

Nr. 1 1976 kr 10,-
Nr. 2 1977 kr 15,-
Nr. 4 1979 kr 15,-
Nr. 7 1982 kr 25,-
Nr. 8 1983 kr 25,-
Nr. 9 1984 kr 25,-
Nr. 10 1985 kr 25,-

Falkberget nr., utgitt til 100-års jubi-
leet for Falkbergets fødsel 1979 kr 15,-.

Andre publikasjoner fra Rørosmuseet
Røros - vern og pleie
av en historisk arv kr 15,-
Aarbok for Røros
1644-1912 kr 20,-
Om kjerka på Røros, utgitt
til jubileet for
Røros kirke 1984 kr 25,-

Bestilling: Amneus Boghandel, 7460 Røros

Opplag: 5000 eksempl.
Trykk: Røros-Trykk A.s, Røros.

FORSIDA:

Olav Dilles tegning av avishuset ved Hitterelva

Fjell-Ljom 1886 – 1986

Rørosmuseet vil gjerne være med på å markere 100-årsjubiléet for Rørosavisen Fjell-Ljom og opprettelsen av pressemuseet på Røros. Vi har valgt å gjøre det bl.a. ved å la museets årbok Fjell-Folk for 1986 i sin helhet være et temanummer om Fjell-Ljom.

Som det vil gå fram, er enkelte av artiklene produsert for dette jubileumsnummeret. Men det finnes også en god del stoff fra Fjell-Ljoms egne spalter som redaksjonskomitéen mente var så interessant at det egnet seg til å trykkes på nytt.

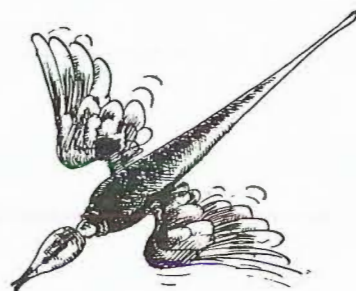
Når Rørosmuseet har engasjert seg i bevaringen av Fjell-Ljombygningen og opprettelsen av et pressemuseum, er det fordi vi mener dette er en viktig del av alle de faktorer som til sammen utgjør lokalsamfunnet Røros.

Fjell-Ljoms trykkeri med det tekniske utstyret står intakt, klart til å settes i gang, og redaksjonskontorene vil bli tilbakeført med opprinnelig utstyr så langt det er mulig.

Et stort arbeid er allerede nedlagt i forbindelse med Fjell-Ljom, både når det gjelder istandsetting av bygningen og opprettelsen av pressemuseet. Dette arbeidet er muliggjort med støtte bl.a. fra Riksantikvaren, aviser, organisasjoner, privatpersoner, og ikke minst Norsk Pressemuseum ved bestyrer John Solheim.

Selv om åpningen av Pressemuseet Fjell-Ljom markeres i jubileumsåret, høsten 1986, står det fortsatt mange oppgaver igjen. Vi oppfordrer Fjell-Ljoms lesere til å være med på å bidra til at disse oppgavene kan få en snarlig løsning. Pengebidrag, stort eller lite, kan sendes til Pressemuseet Fjell-Ljom, v/Rørosmuseet, 7460 Røros, bankgiro-konto nr. 4280.05.29020 eller 8654.20.26229.

Rørosmuseet
Astrid Nyhus.

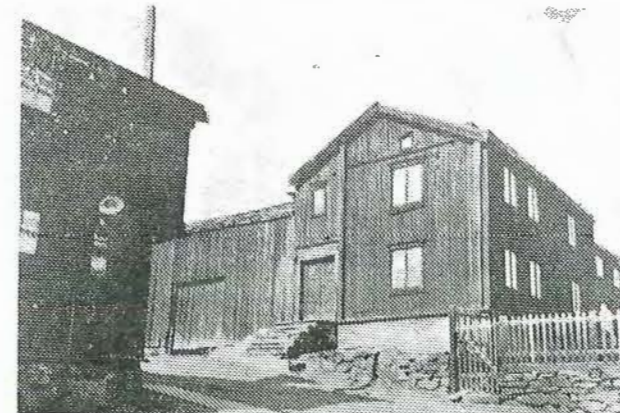
Arne R. Dahl:

Fjell-Ljom 100 år

Det er i år 100 år siden det første nummeret av Fjell-Ljom kom ut. Dessverre fikk ikke lokalavisa anledning til å feire dette jubiléet. Etter to konkurser, den første i 1976 gikk avisa inn i 1979.

Det var innflytteren Olaf O. Berg som startet Fjell-Ljom, så å si med to tomme hender. Idéen til navnet fikk han fra en diktsamling av ålbyggen Anders Reitan.

Fjell-Ljom hadde undertittelen «Frisindet Blad for Røros, Aalen og Nordre Østerdalen». Det var Bergs mening at avisen skulle være et talerør for befolkningen og også «et gjenlydende Organ for alt det store og vakre som maatte ske i vort Fædreland. Det vil bestrebe sig for at følge med i Fylkingen for alle gode og vakre Fremskridt i Fædrelandet, paa Statens, Kirkens, Skolens og Hjemmets Omraader».

Reimersberget, der Fjell-Ljom så dagens lys i en kald januar-dag i 1886.

Olaf B. Berg
den dynamiske
innflytteren
som bokstavelig talt
startet Fjell-Ljom
med
to tomme hender
i 1886.

Etter noen få år flyttet avisen inn i sin nåværende gård, ved Hitterelva, som forøvrig har Bergstadens eneste brygge! Den aldrende avis har heldigvis ikke tatt større skade av at den i alle disse år rett og slett har «gått i vannet!»

Fra første nummer var Fjell-Ljom erklært Venstre-avis. Berg la vekt på at det skulle være et menighetsblad, et forum for diskusjon. Avisen var frisk og engasjerende, og var utvilsomt godt lesestoff. Den vant fort stor oppslutning, særlig blant ungdommen.

Den redaksjonelle linja var svært radikal de første åra. «Dra fram i lyset alt muggent og halvrautent, la opplysningens klare lys skinne på det, så utenverdenen kan se styggedommen. Samfunnsstøttene, disse som i lange tider har gått og vært dydsmønstre, er rasende sint på bladet og ønsker det dit pepperen gror, de går bare og venter på at denne fattige djevel av en trykker skal gå skakk, så de igjen kan få det rolig og fredelig. Herregud, la dem leve i håpet da», skrev Berg i sin lederartikkel.

Fjell-Ljom ble nok mer moderat etterhvert, og ble mindre hensynsløs i sin omtale av enkeltpersoner og saker. Men den friske tonen ble bevart.

Avisen kom ut først to, senere tre ganger i uka.

spørsmål fra Aftenposten ved juletider 1923 (gjengitt i Fjell-Ljom 31/12). Avisen har spurt en rekke kjente personer når de første gang så sitt navn på trykk, – og «hva de følte da».

Falkberget forteller videre: «Da kom gruvposten, og denne hadde et nummer av bladet Fjell-Ljom med – og på bladets første side sto en «kjeller» med følgende oppsiktsvekkende overskrift:

Hytten ved Vesle-Klåtten.

Af Johan Falkberget.

Jeg følte det, som jeg med albuen hadde dyttet verden i siden for å gjøre den oppmerksom paa, at her var noget i gjære. «Hytten ved Vesle-Klåtten» var intet mindre enn en fripostig banken på parnassets port: Lukk opp! Her står en ny mann!» Men ettersom dagen gikk, ble begeistringen avløst av skuffelse: Ingen av arbeidskameratene kommenterte den store begivenheten!

Det er karakteristisk for Johan Falkberget at han, mange år etterpå, så presist husket sin egen situasjon, og den stemning han følte. Han husket nok også temaet i den enkle fortellingen: Kjærlighet mellom to unge på tvers av de strenge klasseskiller. Ola, hovedpersonen i «Hytten» var «eneste søn af en rig gaardmand paa Vestlandet». Han ble jaget heimefra fordi han giftet seg med ei husmannsjente. De to unge slo seg ned i «ødemarken» et stykke opp for Ratvollen – ved nordenden av det som på nyere kart heter Sekstusfjell. «Hytten ved Vesle-Klåtten» stod i Fjell-Ljom 16. januar 1899. Temaet ble tatt opp igjen flere ganger, bl.a. i «Husmands-Inga» og i «Mod lys og varme» (1901), begge i Fjell-Ljom.

«NEDENFOR NEDERSTE TRINN».

Den unge gruvearbeideren hadde banket på parnassets port, – slik følte han det. Men veien til «parnasset» ble vel både lengre og tyngre han kunne ha forestilt seg.

Til sin venn Einar Døhl skrev han en gang: «Som skribent var jeg nødt til å starte nederst i stigen». Da Johan Falkberget begynte på skolen, het det ennå «almueskole». I 1889 ble navnet forandret til folkeskole, men skoleåret var fremdeles bare på 12 uker. Arbeidet som vaskarryss kunne dessuten føre til at det ble lange fravær fra skolen. Johans boklige kunnskaper ble derfor mangelfulle, og språklig trening ble det alt for lite av.

Da den unge gruvearbeideren begynte å

skrive i avisa, kunne han nok iblant få en sterk følelse av at han sto «nedenfor det nederste trinnet». Men de to redaktørene han møtte i den første tida, ga ham både praktisk hjelp og oppmuntring. Det vanket også kritikk, jfr. anmeldelsen i Fjell-Ljom av «Naar livskvelden kjem» (24/10 1902).

Professor Willy Dahl holdt ved 100-årsjubiléet foredrag om Falkbergets læreår i populærlitteraturen. En frukt av den er de småheftene med fortellinger som kom i 1901 til 1906. Vi kan vel føye til: De første 8-10 år som medarbeider i Fjell-Ljom var hans læretid som journalist.

Fram til og med 1907, det året da hans «egentlige» debut fant sted, har Johan Falkberget levert 54 bidrag til bladet. Omtrent halvparten er noveller og skisser. Så er det ni dikt, sju reportasjer om personer og miljø i Rugdalen, og 12 artikler om litteratur og om lokale kulturforhold.

Etterhvert har avisa også anmeldelser av de første små bøkene. Og det er interessant å konstatere at flere ganger kommer det leserbrev som kommenterer og supplerer bokmeldingene. Det må ha gledet Falkberget: Han har nådd fram med sitt budskap! I alt finner vi 22 ganger omtale av Falkberget i tida fram til 1907.

Johan Falkbergets bidrag til Fjell-Ljom i disse åra viser oss klart en forfatter som arbeider med språk og stil, og som prøver seg fram i ulike uttrykksformer. Minst vellykket er de første av diktene. Det første av dem, «Paa ski» (1901) er hjelpeløst i formen, men har likevel en ungdommelig friskhet i opptakten. Det mest interessante er «Dovrefjeld» (1905) tydelig inspirert av 1905 og unionsoppløsningen, – og også av en kjent replikk fra 1814: «Enig og tro til Dovre faller».

Novellene, og spesielt noen av naturskildringene, er det som tydeligst vitner om et talent i utvikling. Det er et stort sprang fra de første forsøkene fram til de beste historiene i «Moseflyer» (1904) og fortellingen «Ved Kjølen» (1906) – av Rolv Thesen omtalt som det første utkastet til «Eli Sjursdotter».

Det er interessant å følge den unge dikterens arbeid i retning mot en personlig stil. Etter sin første opptreden i Fjell-Ljom lærte han seg litt gammelnorsk. Det er vel noe av bakgrunnen til at han prøver seg på landsmål, – i flere av bidragene til Fjell-Ljom i tiden 1900-1905. Det mest interessante er stykket om «Bedstefar» (1901). «Når livskvelden kjem» er likevel

hans mest ærgjerrige bidrag til landsmållitteraturen.

Det ble likevel bare en kort episode i Falkbergets forfatterskap. Men hans arbeid med landsmålsteknikk har bidratt til at hans riksmål tidlig fikk en norskere tone enn det som var vanlig dengang.

Allerede i denne første fasen av forfatterskapet bruker han ordformer som bjørk, lauv, overspel, kvile. Han bruker hard konsonant og dobbeltkonsonant lenge før det ble gjennomført i rettskrivningsregler. Vi merker norskheten i ordvalget: «sorg og sut», «ved olsokleite», «jente». Og allerede før 1907 kommer Rørosdialekten inn: «tjurr», «her i fjella», «kanskje daak trur...».

Større sikkerhet i språkføringen har sammenheng med at Falkberget har lest mer systematisk enn før. Stort sett har han vært henvist til å låne bøker, men en del har han også kunnet kjøpe. Og som det snille mennesket han var – alt i ungdomsårene! – var han villig til å dele sine leseopplevelser med andre. Om det vitner en annonse i Fjell-Ljom i 1903: «De som har laant bøger af mig og læst dem, bedes velvilligst bringe disse tilbage snarest». Johan Falkberget.

Svært tidlig finner Falkberget stoff i heimbygda til sine dikteriske forsøk. Iblant er det trekk i hans slektshistorie som går igjen i fortellinger og skisser. Stykket om farfaren fra 1901 er nevnt foran. Ham møter vi igjen i «En tur til fedrabygden» (1902). Snart lærer vi også mormora å kjenne («Bedstemor» – s. 73 i utklippføljetongen «Moseflyer»).

Morsslekten hører vi ellers om i flere av hans bøker, første gang i «Barkebrødstider» (1919). Der finner vi både «Nord ved Rugel-sjøen» som har fått undertittelen «Et litet minde om mine bedsteforeldre», og «Oldefars skifærd».

Flere av diktene, og noen av de reportasjepregede bidragene, er minneord om sambygdingen. Familienavnene røper at de hører heime på gardsbruk i nærmiljøet: Ole Raae (1900), Ola A. Flaten (1901), Katrine Buvold (1902) og Lina Gjersvold (1903). Falkberget skriver om en forfatter som John Lie, og om bygdehistorikeren Ivar Sæter (begge i 1904). Han forteller om hendinger i bygdemiljøet, f.eks. avskjedsfesten som losje Rugla holdt for ekteparet Smemo (2/1 1903).

Det landskapet som spiller en så dominerende rolle i Johan Falkbergets diktning, blir først gjort levende i hans epistler i Fjell-Ljom.

Det er der i «Mod lys og grav», men nok så anonymt, fordi navnene er oppdiktet. Det er stort sett tilfelle i de første små bøkene. I «Moseflyer» møter vi Rugdalen stort sett uten forklaring, og flere andre bidrag til Fjell-Ljom blir nærmiljøet skildret slik at vi leser med gjenkjennelsens glede. Det gjelder f.eks. hans skildring av «En midtsommernatt ved Killingdalskirken», der han også forteller om turen dit: En inspirasjonskilde har trolig vært en artikkel av A. Reitan, på ålbyggsmål, om «Kjellingdalskørjka» og om sagn som knytter seg til den (Fjell-Ljom nr. 114, 1901).

DE FØRSTE BØKENE

I 1901 leverte Johan Falkberget en lengre fortelling til Fjell-Ljom. Redaktøren var først noe betenkt. Men Falkberget spurte om det ikke gikk an å bruke den som utklippføljetong. Redaktøren aksepterte forslaget. Og da de første sidene ble trykt (26. april) var det med hans anbefaling: Johan Falkberget har skrevet en god del før her i bladet, saa hans navn tør være kjent blant læserne. Det er noget inderligt og ægte ved det han skriver... Den nye fortellingen er god, heter det videre, – «og skal hermed anbefales læserne paa det bedste». Det ble produsert en del særtrykk av denne fortellingen.

På tittelbladet til den neste fortellingen «Naar livskvelden kjem» står det: Olaf O. Bergs bogtrykkeri. Redaktør Ola Storeng skriver i sin anmeldelse: Skildringen er «baaret af en tung, mørk stemning, hvorunder de fineste strenge sitrer og stemmes til drømmende poesi, der særlig faar udtryk i træffende skildringer af naturen». Sven Moren roser boka for stø og god karakter-skildring og «sterk og fin poesi». Men trass i alle gode ord var det ikke lett å få solgt boka, som kostet 40 øre.

«Bjarne», Falkbergets opus 3 har Fjell-Ljoms trykkeri som utgiver. «Der er ægte, fin poesi over de korte, træffende skildringer», heter det i bladets anmeldelse. Rolv Thesen om «Bjarne»: «Denne boka er først og fremst en hylling til fjellfolket, og skildrer striden for tilværet i fjellbygda». 80 øre kostet den. Men salget gikk tregt, og i 1905 ble prisen satt ned til 25 øre. Likevel ble det liggende en del igjen. Døhl forteller i «Johan Falkberget på nært hold»: Da han var journalist-lærling i Fjell-Ljom i 1914, fikk han beskjed om å hive resten av opplaget på elva. (Fjell-Ljoms lokaler lå

laglig til for det!) Han føyer til at han etterpå angret bittert på at han lystret ordre!

Nå våget ikke Fjell-Ljom å ta sjansen på å gi ut flere bøker. Men redaktøren gikk i 1904 med på å ta «Moseflyer» som utklippsføljetong. Denne samlingen av «Skitser og sagn» ble tilegnet Ingebrigt Gjersvold, en arbeidets hedersmann fra Hessdalen. Gjersvold døde før manuskriptet var ferdig trykt, og en av skissene er skrevet til minne om ham.

«Moseflyer» ble, i likhet med fortellingen «Vaarvon» utgitt på Ingv. Scheides forlag i Trondheim. Det var i 1905. I den nye utgaven ble boka tilegnet Johan Falkbergets foreldre. Forfatteren var ellers svært misfornøyd med det utvalget som Scheide hadde gjort. Han mente at flere av de beste stykkene ikke var kommet med. Begge de nye bøkene fikk god omtale i Fjell-Ljom.

Bladet kunne forøvrig i 1905 sende ut 2. opplag av «Naar livskvelden kjem».

I den neste boka, «Hauk Uglevatn» kom ut i 1906, hos M. Andersen i Larvik, - i likhet med Scheide et utpreget «kolportasjeforlag». Fjell-Ljom hadde oktober en notis om at boka skulle komme, men anmeldelsen kom først i juni 1907. Det heter der at boka er «ubetinget det bedste» som er kommet fra Falkbergets hånd. Det var en oppfatning som også betydeligere anmeldere enn «Jonatan» i Fjell-Ljom hadde. Den kjente kritikeren Andreas Paulsen ga boka de sterkeste lovord. Han fremhever den mørke stemningen i skildringene fra høgfjell og gruve, og han slår fast: «Naturfølelsen har kanskje mest av alt gjort Falkberget til dikter».

Alle vil være klar over at Falkberget i 1906 hadde forlatt heimbygda for å bli journalist, først som redaktør i «Nybrot» i Ålesund, og siden en tid i Smaalenens Socialdemokrat i Fredrikstad. I 1905 hadde han for første gang skrevet i Social-Demokraten, og i hele sin «utlendighetstid» var han nært knyttet til denne avisa, som siden 1923 heter Arbeiderbladet.

Det er naturlig at medarbeiderskapet i Fjell-Ljom ble noe mer sporadisk i årene fra 1906 og utover. Men kontakten ble aldri brutt. Falkberget glemte ikke at det var i den vesle lokalavisa han hadde fått oppmuntring og hjelp - og spalteplass! - i sine lære-år som forfatter og journalist.

Et liknende forhold hadde han til Nidaros. Redaktør Haakon Løken var en av de første som ble klar over den unge gruvearbeiderens evner som skribent.

Begge avisene fulgte Falkbergets videre utvikling nøye. Fjell-Ljom karakteriserte ham alt i 1905 som «en utrættelig arbeidsmand paa det litterære omraade», og kunne fortelle at han var halvferdig med ei bok som skulle få tittelen «Svarte fjelde». Den skulle inneholde «grubeskildringer», kunne avisa fortelle.

Da boka kom ut to år etter, ble den anmeldt i Fjell-Ljom 11. desember, og hele fire innsendere kommenterte anmeldelsen. 18/12 kan avisa fortelle at første opplag er utsolgt, og at nytt opplag kommer om noen dager.

Tidligere på året hadde «Hauk Uglevatn» fått meget positiv omtale.

I forbindelse med «Fakkelfbrand» hadde avisa i 1910 - for første gang - en lengre artikkel om forfatteren. I september dette året finner vi en notis om at Falkberget nå er «en forfatter i fremgang». J. Aass' forlag har sendt ut 5. opplag av «Svarte fjelde», «Mineskud» og «Ved den evige sne» er kommet i tre, og «Urtidsnat» i to opplag.

Sommeren 1910, forteller Fjell-Ljom, bodde Falkberget på Hop ved Bergen, der han arbeidet med eventyrsamlingen «Nord i haugene». Boka kom ut på høsten, og fikk meget god omtale i avisa.

I disse årene finner vi fremdeles en del originale bidrag fra Falkberget, bl.a. enkelte dikt og fortellinger. Blant reportasjepregede bidrag kan vi nevne «Minder fra grubelivet», for første gang en stubb selvbiografi, - og en artikkel om bekransning av Anders Reitans grav.

«En forfatter i fremgang», ja vel. Men ikke noe gjennombrudd. Det kom i 1913, med romanen «Eli Sjursdotter». Den ble anmeldt i Fjell-Ljom 3. mai, av Eystein Eggen. Han konkluderte med å si at Falkberget med denne boka «har teke si meisterprøve i psykologisk diktning».

De fleste anmeldere slo fast, på noe varierende premisser, at dette var dikterens største suksess inntil da.

13. mai kunne Fjell-Ljom melde at boka allerede var kommet i et opplag på 10.000.

Men denne gangen ble ikke Falkberget «profet i sitt eget land». 23. mai brøt stormen løs i Fjell-Ljom, og «Eli-feiden» kom til å vare i flere måneder.

Det første innlegget kom fra en anonym leser. Han ville nok ikke nekte «at boken i sig selv er god», men han mente at menneskene ikke var «sandt skildret». Hovedangrepet kom 28. mai fra A. R. (lokalhistorikeren

Anders J. Reitan). Han pekte på detaljer i skildringen som ikke stemte med bygdehistorien. Han drøftet også bruken av dialekt, og hevdet av dialekten i «Eli» ikke er på ren ålbyggdialekt, men har innslag både fra Rugldalen, fra Røros, - og fra riksmål. Dette spørsmålet ble tatt opp til drøfting av dr. philos. Jørgen Reitan i en artikkel ut på høsten. - Endelig mente A.R. at leserne av «Eli» ville få et feilaktig inntrykk av folkeliv i Ålen på 1700-tallet.

Svakheten ved Reitans kritikk var at han ikke engang prøvde å vurdere «Eli Sjursdotter» som roman. Det var også et viktig poeng i Eystein Eggens svar på kritikken. Han viste til kjente kritikere som gav romanen sterke lovord.

Amtskolestyrer J.A. Renolen, som var litteraturanmelder i Fjell-Ljom, var mer moderat i sin kritikk enn A.R. Han hadde likevel vanskelig for å gå med på at boka hadde noen kunstnerisk verdi.

«Eli Sjursdotter» hadde også forsvarere som tok sterkere til motmæle enn Eggen hadde gjort. En av dem var den unge ingeniøren Bjørn Paulsen, sønn av kritikeren Andreas Paulsen.

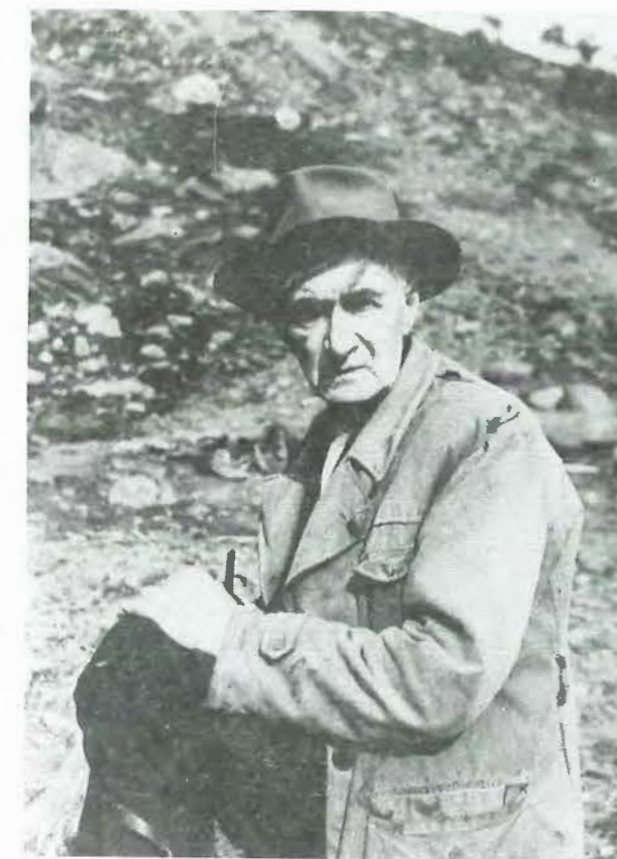
Angrepene fra kjente menn i nabobygda gikk hardt inn på dikteren. Han var vel også særlig sårbar i denne tida. Kort tid før «Eli Sjursdotter» utkom, døde hans eldste datter Oddbjørg (minneord av Falkberget i Fjell-Ljom 25/4).

Tre ganger svarte han på kritikken, og han la ikke skjul på at han mente den var ufortjent. Han pekte på den åpenbare svakhet at ingen av kritikere hadde prøvd å vurdere romanen som kunstverk.

Historiens dom går klart i dikterens favør. Professor A.K. Winsnes skriver i sitt bind av den store litteraturhistorien: «Men hans (dvs. Falkberget) første virkelige diktning om det fjellfolk han tilhørte, om den natur og historie som deres lynde var preget av, møter vi i historien om Eli Sjursdotter».

Da «Eli» utkom, hadde Johan Falkberget bodd i hovedstaden i 5-6 år. Han var medarbeider i Social-Demokraten og i «Hvepsen». I dette vittighetsbladet ble Falkbergets humoristiske føljetonger først publisert.

«Eli Sjursdotter» var et så langt steg framover at det må være lov å si at den unge dikteren nå hadde utstått sin læretid. Journalisten hadde også utviklet seg, slik at han nå kunne tre fram med tyngde og autoritet.

Slik startgrunnlaget hadde vært («nedenfor nederste trinn på stigen»), måtte det ta tid å nå fram.

Den viktigste fase i utviklingen var den tiden da Fjell-Ljom var hans eneste forum. Det var derfor naturlig å legge stor vekt på denne tiden.

I det følgende vil vi konstatere framstillingen omkring noen sentrale hendinger i Johan Falkbergets lange karriere, slik de gjenspeiler seg i Røros-avisa.

Hans stadig sterkere engasjement i samfunnsproblemer må være med i bildet, spesielt innsatsen i og for lokalmiljøet.

Men først skal vi følge ham videre til det romanverket som førte ham fram i første rekke i nordisk litteratur.

For det hendte, Falkberget var blitt rugldaling igjen. I 1922 flyttet han fra Oslo, og så snart som mulig bygde han seg hus på Ratvollen.

Med på flyttelasset hadde han det første utkastet til en roman, som i sin handling er sterkere knyttet til Bergstaden enn noen av hans tidligere bøker.

Ett av bidragene til Fjell-Ljom er det grunn til å feste seg ved. Han feiret midtsommer 1923 med et «St.Hans-brev» til avisa. Falkberget brukte jo ofte de gamle merkedagers navn når

Dikterstua på Ratvolden.

han skulle datere hendinger i sine romaner og fortellinger. Jonsok er den gjæveste av dem alle, det ser vi også av innledningsordene i brevet: «St.Hans er heggeblomstringens tid her i fjeldene, det er selve vaarens søndag med sol og sønnenvind».

I september finner vi en lengre fortelling av Falkberget, «Kongsætten», og i november får vi vite at «Bør Børson» skal muntre norsk-amerikanerne som føljetong i Decorah-Posten.

Dikteren gledet seg nok over den notisen. Men han hadde mye større grunn til å glede seg over det som hendte i tida fram mot jul.

23. november kom Einar Døhls anmeldelse av «Den fjerde nattevakt». Han pekte på miljø- og naturskildringer i romanen, på det myldrende persongalleriet, på hovedpersonene, «tegnet med urokkelig, høit kultivert sikkerhet». Konklusjonen, som er solid underbygd, lyder slik: «en stor og avgjort seier for dikteren».

Som vanlig i Fjell-Ljom kommer det supplerende uttalelser, bl.a. fra redaktøren, Olav Kvikne, og avisa kan fortelle om enstemmig og sterk ros, bl.a. i hovedstadspressen.

Både i 1923 og 1924 forteller Falkberget et interessant stykke Røros-historie i julenummeret av avisa. Utrolig mange ganger har hans bidrag vært glansnummeret i Fjell-Ljom ved juletid.

Like over nyttår 1924 kan avisa fortelle om hans sterke posisjon i Sverige. Vecko-Journalen har spurt sine lesere: Hvilken dansk eller

norsk forfatter er mest populær? Falkberget ble en solid nr. 1.

Ut på sommeren kom «Nattevakten» på svensk. Også her var kritikken enstemmig, og full av lovord. Dagens Nyheter slår fast at denne romanen har «en episk kraft og en lyrisk glans som ikke er hverdagsvare i litteraturen» (Fj-Lj. 8/9)!

Fra nå av er Johan Falkberget ett av de store navn i Nordens litteratur, og nye marker åpnes seg: Tyskland, Nederland og England.

SAMFUNNSMENNESKET

I 1922 døde Johan Falkbergets mor. Da flyttet han med familien tilbake til fjellbygda. Først bodde de på heimegården, mens han bygde seg hus på Ratvollen. Han skulle være bonde og skribent. På vedskjul-loftet nede på Falkberget innredet han et arbeidsrom. Der tok hans sentrale dikterverker form. Men det ble også tid til en omfattende journalistisk produksjon, og Fjell-Ljom ble – mer enn i Oslo-tida – et naturlig forum. Nokså snart viste det seg også

Fra Johan Falkbergets dikterverksted på Ratvolden.

at det lille bygdesamfunnet hadde bruk for hans innsats.

Før vi følger dikteren videre, kan det være naturlig å se på det bildet Fjell-Ljom kan gi av samfunnsmennesket Johan Falkberget.

Vi har naturligvis sett den siden av ham før. Allerede i de første fortellingene merker vi hans kritikk mot klassesamfunnet, og vi ser hvordan han taler sliternes, de underprivilegertes sak. Men foreløpig ytrer det seg oftest som sympati med enkeltmennesket, forståelse for de problemer som fattigdommen skaper for den enkelte og hans familie.

I «Mod lys og grav» (1901) ser vi for første gang problemet under en videre synsvinkel. Ove Bakken har pekt på det i et «efterord» i en ny utgave av «Naar livskvelden kjem». Ny er «den sterke understrekinga av det ein kunne kalle det politiske aspekt. Den unge Gunnar ressonerer over tilstanden i landet og formulerer eit arbeidsprogram». Det går – kort sagt – ut på at folket må fri seg fra «alt, hvad er lavt, mørkt og usandt». Fortellingen «Ved den evige sne» (1908) setter slike tanker inn i et radikalt politisk program. Men den siden ved Falkbergets journalistikk finner vi i andre fora enn Fjell-Ljom – først og fremst i Arbeiderbladet.

Da han kom tilbake til Rugldalen, var det først og fremst lokalmiljøets problemer som kom til å oppta ham. Det er to emner som går igjen: Rørosbanen og Kobbervetket.

Allerede i januar 1923 krever han, i et innlegg i Fjell-Ljom, bedre togforbindelse på Rørosbanen. I november samme år reiser han for første gang kravet om ombygging til bredt spor. Han kommer tilbake til saken i februar 1924, i en kommentar til de store driftsunderskudd ved NSB. Men det skulle bli en langvarig kamp. I juni 1935 ble omleggingen vedtatt av Stortinget. Et år seinere ble det innkalt til et ordførermøte på Røros, der kommunene på strekningen Tolga – Singsås var med. Falkberget møtte istedenfor ordføreren på Glåmos, og spilte en sentral rolle. Arbeidet kom endelig i gang i 1940.

Også veiproblemer var han opptatt av. I februar 1935 var ordfører Erlien og varaordfører Falkberget i Trondheim for å få hjelp av fylkeskommunen til fullføring av Vintervollveien.

Men den store hjertesaken var – naturlig nok – Røros Kobbervetk. I et intervju i august 1924 stilte han spørsmålet: Hva kan gjøres for å få arbeidet i gang igjen, etter flere års stans. I april 1928 var situasjonen blitt så prekær, sier

han, at Røros-samfunnet «nærmet seg sin oppløsning».

Gang på gang tok han spørsmålet opp i den perioden (1931-33) han satt på Stortinget. I 1931 ble driften tatt opp igjen. Men i 1935 må han konstatere at det ikke er produksjonsdrift ved nordgruvene. Ved en ekstraordinær generalforsamling på slutten av 1936 ble Falkberget valgt inn i styret, og notiser og lengre innlegg i Fjell-Ljom forteller om den fortvilte kamp han førte, sammen med formannen, dommeren E. D. Bøckmann, for å holde arbeidet igang. Ved en vedtektsendring i 1940 ble de begge satt utenfor, enda flere innsendere i avisen gikk inn for at de måtte bli gjenvalgt.

Så seint som i 1960 slår han et slag for sin gamle arbeidsplass. I en stor artikkel 14/3 legger han frem en plan for fortsatt drift.

Vi har såvidt vært inne på hans kommunale engasjement. I 1928 talte han de arbeidslediges sak. I 1927 foreslo han å døpe om Glåmos kommune til Rugldalen, og fikk støtte av en kapasitet som Jørgen Reitan. Men meningene i kommunestyret var så delte at han trakk forslaget tilbake.

Både Anna og Johan Falkberget hadde kommunale verv i Glåmos, kan vi se av refe-

ratene. Falkberget var forøvrig i flere år referent for Fjell-Ljom fra kommunestyrets møter.

Utdrag av skattelikningen har alltid vært populært lesestoff. Fjell-Ljom kan fortelle at Johan Falkberget i mange år var den største skatteyder i Glåmos. Også i det stykket var starten mer beskjeden. I 1905 betalte han 7 kroner i skatt!

Vi var inne på navn. Allerede i 1922 foreslo Falkberget at Tyvold stasjon og poståpneri skulle døpes om til Rugldalen. Kommunestyret sa seg enig i forslaget, og denne navneforandringen gikk igjennom.

En viktig side ved Johan Falkbergets samfunnsmessige engasjement, var knyttet til ulike former for kulturell aktivitet. Flere ganger tar han klart standpunkt til mellomfolkelige problemer. I 1940 spurte Fjell-Ljom: «Hva mener du om et nordisk forsvarsforbund?» Svaret sier noe vesentlig om Johan Falkberget: «Hvorfor ikke heller et fredsforbund?» I 1946 sier han sitt klare nei til atomvåpen, i artikkelen «Einstein advarer verden». I denne forbindelse er det fristende å minne om en artikkel Falkberget skrev i Arbeiderbladet 4. februar 1948. «Et skudd i menneskehetens hjerte». Det er mordet på Gandhi han gir denne fyndige karakterestikken.

I 1960 ønsker han «Glück auf» til bevegelsen «En Verden».

Sterkest føler Falkberget seg knyttet til de nordiske granneland. Han var invitert til foredrags- og opplesningsturnéer både i Sverige og Danmark. En særlig glede hadde han av å besøke folkehøgskoler, og en av hans mange artikler i Fjell-Ljom er en hyllest til dette skoleslaget («En ånd i nord», 24/7 1939).

Det er fristende å tro at en av nordisten Falkbergets mest gripende taler ble holdt på en Finlands-kveld i Tynset. Datoen var 10. april 1940.

Rolv Thesen skapte begrepet «Johan Falkbergets rike». I det riket er Jämtland og Härjedalen viktige provinser. Morsslekta hans kom fra Jämtland.

Det var på 20-30-tallet at hans kontakt østover ble særlig sterk, under arbeidet med «Christianus Sextus». En frukt av denne kontakten var grensestevner, der Falkberget var en taler folk satte pris på. Særlig intens var denne kontakten i 1945 (juni og august) og de nærmest følgende årene.

En av de saker som Falkberget engasjerte seg sterkt i like etter krigen, var tanken om en

mellomriksbane fra Røros til Härjedalen. Et par ganger i 1945 slo han til lyd for denne tanken, - tydeligvis med sterk støtte fra svensk side. Men biltrafikken stod nok allerede da for sterkt.

Med årene ble Johan Falkberget en sentral person i det lokale kulturarbeidet i Røros og grannebygdene. Så tidlig som i 1923 var han med i debatten om ny kirke på Glåmos.

Kobberverkets historie var han sterkt opptatt av i hele sitt voksne liv. Ingen har tall på hans foredrag og artikler om dette emnet. Noen tilfeldige eksempler: «Ved det gamle Kobberverk» (10/8 1924), «Bergmanns-staven» (7/5 1924), «Provianthuset» (19/1 1940). Men hans viktigste bidrag til denne historien finner vi sjølsagt i de store romanene.

En oppgave som Falkberget gikk helhjertet inn for, var reisingen av Rørosmuseet. I mai 1928 tar han sterkt til orde for dette tiltaket. På årsmøtet i 1935 holdt han foredrag om Anders Reitan. Han «talte beåndet og gripende», står det i referatet. Det året ble han valgt inn i styret, der han var med til 1959.

I april 1939 kom han med i styret i foreningen «Den gamle Bergstad». I juni dette året var museumsfolk fra hele landet samlet til møte på Røros.

Falkberget ble varmt hyllet i riksantikvar Harry Fetts tale, som ble gjengitt i Fjell-Ljom under tittelen: «Glück auf! En Bergstadpreken».

Vi nevnte Falkbergets interesse for folkehøgskolen. Et fyldig referat forteller om hans tale ved avslutningen på Gauldal folkehøgskole i 1935. Samme år skrev han en fin artikkel til minne om «Bergstadens maler», Harald Solberg.

Et tiltak som Johan Falkberget var med og tok initiativet til, var de årlige bergmannsdagene, der ikke minst de historiske opptogene vakte stor interesse. Det første arrangementet var i 1933. I 1935 ble det plassert i sammenheng med et grensestevne, og utvidet til ei hel «Røros-vuku».

Året etter var utenriksminister Halvdan Koht med som taler. Falkberget som flere ganger talte på disse «dagene», holdt foredrag om bergmannstradisjonen, under den fyndige tittelen «Bersan kjem!». Talen avsluttes «I vaktårnet», som utkom i 1936.

LOKALHISTORIEN

opptar ham sterkt i denne tiden. I juli 1935 slår han et slag for Ålens historie, som er under

arbeid: Folk i bygda må skaffe seg denne boka. Året etter, da Ålens historie ble utgitt, var Falkberget med på «dåpsgildet», og holdt en varm takketale for A. J. Reitan, som hadde skrevet boka.

I juli 1939 kan Fjell-Ljom fortelle at Falkberget er med i komitéen for Rørosboka. Flere ganger kom han, i artikler og intervjuer, med sterke appeller til folk i de fire Røroskommunene om å skaffe seg dette verket.

Ofte finner vi artikler av Johan Falkberget om kvinner og menn som har gjort en innsats i lokalmiljøet. To eksempler: 5. juli 1935 en artikkel om Henrik Grønn til han 60-årsdag, og 6. januar 1939 en stor gratulasjonsartikkel til 80-åringen Oliver Moen.

I sine unge dager var Johan Falkberget medlem av losje Rugla i Rugldalen, og sekretærværet der var nok en av hans treningsrunder i skrivekunsten.

Han hadde hele sitt liv stor samhug med avholdsbevegelsen. Det kommer fram bl.a. gjennom referater fra DNT's fylkesmøte på Røros i 1947, og fra det store godtemplarkurset på Bergstaden i 1959. Det kommer også fram i andre sammenhenger. I 1935 svarte en rekke forfattere i en enquete om forholdet mellom diktekunst og alkohol. Falkberget svarte bl.a.: «Jeg har aldri skrevet en linje under innflytelse av alkohol». Han føyde til at han så på alkoholen som ungdommens farligste fiende.

Det var konsekvens i hans tankegang. I samme måned som svaret var gjengitt i Fjell-Ljom, forteller avisa at han hadde vært domsmann i en rettssak. Der stemte han for streng dom til en promillekjører.

PARTIPOLITISKE

problemer blir aldri tatt opp i Falkbergets artikler i Fjell-Ljom. Slikt stoff går til parti-pressen, fram til 1923 oftest til Arbeiderbladet, seinere like hyppig til Arbeider-Avisa og Arbeidets Rett. En eneste gang har jeg funnet en kommentar til et politisk foredrag av Falkberget i Fjell-Ljom, i et inserat fra et arbeidermøte i Haltdalen (18/9 1936). «En pen og sympatisk demonstrasjonstale av Falkberget». Skal tro om denne overskriften sier noe vesentlig om politikeren Falkberget.

Vi kan vel si at Falkbergets journalistiske virksomhet nådde et høydepunkt på 1930-tallet, - nettopp i den tiden da hans posisjon i lokalsamfunnet ble grunnfestet. Hans inte-

ressefelt var så vidt, og hans holdning til problemene var så romslig, at alle følte at de hadde noe til felles med ham. Han var alltid villig til å ta et tak, og han viste gang på gang vilje til å føre en sak frem. Kommunen utnevnte ham på 60-årsdagen til æresborger av Bergstaden. Det ligger nær å tro at få kommunale vedtak har vunnet så sterk tilslutning på Røros, - og i vide kretser ellers.

Fra 1940-årene av blir det lenger mellom de store avisartikler fra Falkbergets hånd. Han gjorde likevel en kjempeinnsats i de første etterkrigsårene, da han sa seg villig til å hjelpe sitt gamle blad til å komme på fote igjen. (Fjell-Ljom var blitt stoppet i 1943). Til å begynne med het det: «Redaksjon Olav Kvikne/Johan Falkberget». Men etter en tid ble redaksjonen presentert slik: «Ansvarlig redaktør: Olav Kvikne. For folkeopplysning: Johan Falkberget».

Det var en imponerende kulturell innsats Falkberget gjorde her, - over et bredt emnefelt. Vi ser det best ved å bla i boka «I lyset fra min bergmannslampe» (1948). Over 30 av de artiklene som står der, har vært offentliggjort i Fjell-Ljom 1946-47.

Boka fikk blandet mottakelse. Men iallfall en Oslo-anmelder forstod hva det dreide seg om. Han anmeldte boka under tittelen «Folkeopplysning fra Rugldalen». Ut fra det oppslaget kunne han gi boka en mer rettfærdig vurdering enn de fleste.

I Falkbergets siste aktive år var det en sak som var viktigere enn alle andre: Å få ferdig kjempeverket «Nattens brød». Det var en så stor oppgave at han sikkert sa nei oftere enn han egentlig hadde lyst til, når han ble bedt om å skrive - eller tale. Journalistikken måtte trappes ned!

Egentlig begynte denne utviklingen noe før. Alt ved midten av 1930-tallet, da dikteren ennå var i sin fulle kraft, ble det skrevet mer om enn av Falkberget i Fjell-Ljom. Den tendensen ble nok sterkere etter hvert.

Det ville sikkert ha gledet ham å se at han fremdeles er godt stoff på Bergstaden. Arbeidets Rett forvalter den tradisjonen godt. Men jammen gjorde også Fjell-Ljom det til det siste.

En stikkprøve på 1960-tallet viser at i løpet av fem år gikk seks av Falkbergets fortellinger som føljetong i Fjell-Ljom. Og i forbindelse med dikterjubiléet i 1979 var det nærmest en helårsinnsats for Falkberget og hans diktning, - med mange gode og fargerike innslag.

EN DIKTER I SIN SEIER

I tiden fram til 1923 er det alltid slik at en årgang av Fjell-Ljom inneholder mer av Johan Falkberget enn om ham. I dette forholdet skjer det en endring midt på 1920-tallet, og fra nå av er det stoffet om Falkberget som dominerer. Et eksempel: I 1935 er det 12 originale bidrag fra ham, mens det er 24 notiser eller artikler om dikteren. Dette forholdet blir mer markert ettersom årene går, med en klar reservasjon i tiden 1945-48.

I 1926-27 har bladet en føljetong av Falkberget, «I spyddragerens dager». Den går gjennom 22 nr. av bladet. Vi finner også et dikt, «I det gamle zechenhus», en naturstemning fra Rugldalen, – og utdrag av et St.Hansbrev, som først har vært offentliggjort i Oslo Aftenavis.

17/1-1927 får vi vite at «Den fjerde nattevakt» er kommet på tysk, oversatt av dikterens svigerdatter, Meta Reinecke Falkberget.

Fjell-Ljom kan ofte fortelle om prominente sommergjester på Ratvollan. I 1927 var Oskar Braaten på ferie der. Han kom tilbake året etter, sammen med Sven Moren.

Men det viktigste som hender i dette Falkberget-året, er at 1. bind av «Christianus

Daværende kronprins, nå Kong Olav sammen med Johan Falkberget i Rugldalen.

Sextus» utkommer. Sist i november har redaktør Kvikne en omtale av boka, og 9. desember blir Einar Døhls anmeldelse slått stort opp. Enda en gang var kritikken enstemmig – og positiv! Noen år senere skrev professor Fredrik Paascke: «Christianus Sextus er en bok om kår som er almindelige i Norge...., det er en bok som i høy grad vedkommer vårt folk». *En dikter i sin seier*: det er Roar Thesens tittel på det kapitlet i hans Falkberget-bok som handler om de to siste, store romanverkene.

I mars 1928 kan Fjell-Ljom fortelle at det tyske filmselskapet UFA vil filme «Den fjerde nattevakt». I et intervju bekrefter Falkberget denne nyheten. Men han klager over at det går seint med fortsettelsen av «Christianus Sextus». Han er opptatt med «Nødsarbeid», en føljetong til ukebladet «For alle». – Det ble forøvrig ikke noe av det tyske film-prosjektet.

En plan som ble realisert, var dramatiseringen av «Bør Børson». Ennå er det mange av oss som kan huske den suksess som Magnus Falkbergets turnéteater hadde i 1929, med Toralf Sandø i tittelrollen.

Et verdifullt innslag i Fjell-Ljom var en stor artikkel i oktober, om Børre Langelands dagbok. Noe seinere kom det en notis om at Falkbergets nye bok ville inneholde en artikkel om denne legendariske ålbyggen. «Det høie fjeld» fikk en rosende omtale i Fjell-Ljom 14/12.

I 1930 fikk Falkberget kulturlønn.

1935 er ett av de store år i hans karriere. Vi har før pekt på innsatsen i dette året for Kobberverket, for Rørosbanen og i lokalt kulturarbeid.

I mai kan Fjell-Ljom fortelle at 3. bind av «Christianus Sextus» vil komme ut til høsten. Aasta Falkberget skal lese ett av kapitlene i radio.

7/8 kan avisa melde at Magnus Falkberget skal ut på turné med «Solfrid i Bjørnstu», dramatisert av Alf Rød.

Tradisjonen tro hadde Fjell-Ljom forhåndsomtale av Falkbergets nye bok, og 29/11 kom Olav Kviknes anmeldelse. Han var kyndig som få når det gjaldt å vurdere den historiske bakgrunnen for romanen, og hans konklusjon gjaldt nok alle tre bind: «et monumentalt diktverk». Ikke minst var han begeistret for *stilkunstneren*.

Over nyttår kunne Fjell-Ljom bringe de første svenske reaksjoner. En gruppe forfattere med Annie Wall i spissen lanserte Falkberget som Nobelpris-kandidat, og en av de ledende

Stockholms-aviser kommenterte: «For Johan Falkberget ville Nobelprisen være vel på sin plass. Ingen fortjener den bedre enn han».

Spørsmålet ble reist flere ganger. Først i 1940. Så i 1945, da Ture Nerman foreslo at prisen burde deles mellom Falkberget og Øverland. I etterkrigsårene var Falkberget flere ganger Forfatterforeningens kandidat. Så seint som på dikterens 80-årsdag sa foreningens formann Hans Heiberg: «Du – og nettopp du – burde ha verdens høyeste litteraturpris, Nobelprisen, til ære for Nobelprisen».

Tilbake til året 1936. Av Falkbergets bidrag til Fjell-Ljom dette året er det naturlig å nevne hans hyllest til 50-åringen Fredrik Paascke (31/1), og diktet «I Wrexham schakt» (27/3), skrevet etter en gruveulykke i Wales. Det er tatt inn i ny-utgaven av «Vers fra Rugelsjøen», under tittelen «Du dødens brød».

I juni kan avisa fortelle at Falkberget har vært på biltur til Revsundet i Jämtland. Endelig fikk han se dette landskapet, og kirken, som han har skildret så fint i «Christianus Sextus». Brevvekslingen med Per Nilsson Tannér lar oss få vite at denne turen hadde vært planlagt i alle de år Falkberget arbeidet med romanverket, men han syntes aldri han hadde tid!

Årets Falkberget-bok var «I vaktårnet». Den fikk bred omtale i Fjell-Ljom, sammen med Einar Døhls bok om «Bergstadens dikter». Biografien kom i forøket utgave i 1949 og 1963.

Også «I vaktårnet» ble vel mottatt, – mest originalt av C.J. Hambro, som karakteriserte Falkberget som «konservativ, tradisjonsbundet og tradisjonsstolt».

I 1938-39 hadde Johan Falkberget stor suksess på film. Toralf Sandø, som hadde spilt Bør i 350 teaterforestillinger, gjentok suksessen på film. Han satte den også i scene, sammen med Knut Hergel. I 1938 kom også filmen om Eli Sjursdotter, med Leif Sinding som regissør. Falkberget var med som statist, – i Karolineruniform. Begge filmene hadde stor suksess, «Eli Sjursdotter» også i Sverige. Fjell-Ljom var forarget, fordi svenske aviser presenterte den som «svensk film». De påsto at regi-assistenten Arne Barnebusch hadde satt filmen i scene. Men Røros-avisa nevner med stolthet den fine kritikken, særlig i Stockholms-avisene.

1939 ble et av de store år i Falkbergets liv. Året begynte med at han fikk et stipend på 5000 kroner (Gyldendals legat), – og det var mange penger den gang.

Det ble et gjennombruddsår for ham i Danmark. Flere notiser forteller om det. «Christianus Sextus» kom ut på dansk, oversatt av Jens Pedersen, med assistanse av rørosingen Karl Skancke. 1/9 kan Fjell-Ljom fortelle at verket har fått «strålende kritikk» av så framstående litteraturkjennerne som professor Hans Brix (i Berlingske Tidende) og Chr. Rimestad (i Politiken).

To innlegg fra Falkberget i dette året er det grunn til å nevne: Minneord om Duun 13/9, og en stor artikkel om C.J.Hambro og Ronald Fangen, – på bakgrunn av samværet med dem under en nordisk kirkekonferanse i Oslo.

Den viktigste hendingen i Falkberget-sammenheng dette året var feiringen av hans 60-årsdag. Fjell-Ljom nøyde seg ikke med «tre heile dager til ende», jubiléet var godt stoff i nærmere tre uker. Av gratulantene kan vi nevne fire. Bergmester Kvalheim takker på vegne av sin etat, J.L. Moewinckel på vegne av Stortinget, og så er det hilsner fra Røros kirke og fra Bergstaden. Den siste var nok den gjæveste: Han ble utnevnt til æresborger av Bergstaden.

Fødselsdagen feiret Falkberget i Trondheim, sammen med noen få venner.

Den hilsnen som varmet mest, var nok det store festskriftet redigert av Fredrik Paascke. Blant artikkelforfatterne finner vi topper i nordisk sosialdemokrati: Johan Nygaardsvold, Fredrik Strøm og Th. Stanning. Blant de mange forfatterkollegaer finner vi nobelpristakerne Sigrid Undset, Eyvind Johnson og Johs. V. Jensen.

I 1940 var dikteren sterkt opptatt av Kobberverkets problemer, samtidig som han arbeidet på 1. bind av «Nattens brød». Likevel hadde han overskudd til å skrive i Fjell-Ljom, bl.a. om Anders Hovden og Gabriel Scott, – og en stor artikkel i julenummeret: «I Peder Monsen Rugelsjøens fotspor».

Det første utkastet til «An-Magritt» var ferdig tidlig på sommeren, og Nilsson-Tanner fikk en kopi for å oversette boka til svensk. Men Falkberget arbeidet videre på boka, og den endelige versjonen ble 30% bedre, skriver han med et smil. Det kan forklare at boka fikk en ganske kjølig mottakelse i Sverige. I Norge fikk den «den mest strålende mottakelse», skriver Fjell-Ljom og føyer til: «Fredrik Ramm skrev en hel liten avhandling i Morgenbladet».

Krigsårene ble en tid i isolasjon for dikteren ved Ruglsjøen. Han arbeidet med oversettelsen av «Nattens brød», og det ble langt mellom

bidragene til Fjell-Ljom. I 1943 finner vi bare tre nekrologer, foruten en hilsen til Johs. V. Jensens 70-årsdag. - 30. juli ble avisa stoppet av tyskere.

Da Fjell-Ljom skulle komme i gang i 1945, sa Falkberget seg villig til å være med i redaksjonen. Han motiverte sitt standpunkt i artikkelen «Fjell-Ljom og jeg» (24/5). Redaksjonen presenterte seg slik: Ansvarlig redaktør Olav Kvikne. For folkeopplysning: Johan Falkberget.

Det ble et opplysningsarbeid som spente over et stort register. Eksempler fra 1945: Melding av Jon Kojens debattbok «Fjellfolk», og artikler om bl.a. Matti Aikio, Kristian Elster og Sigrid Undset. Fra 1947: Nils Johan Ruud, Magnhild Haalke, Ronald Fangen og Ola Setrom.

Bredden i hans medarbeiderskap får vi det beste inntrykk av ved å lese den boka han ga ut i 1948: «I lyset fra min bergmannslampe», over halvparten av artiklene der har stått i Fjell-Ljom.

1946 var et viktig år i forfatterskapet. Tidlig i dette året kom «Plogjernet» ut; dikteren var midtveis på den lange ferd med «Nattens brød». Boka ble anmeldt av Kvikne 6/3, og som vanlig fulgte det interessante kommentarer.

Noen ord om de siste milepæler på Johan Falkbergets lange vei gjennom livet.

Foran 70-årsdagen i 1949 ble det samlet inn penger til en æresgave. Det kom inn 170.000 kr. som ble overrakt under et stort festmøte i Universitetets Aula. «Hjertenes nobelpris», ble det sagt.

Det var et jubileum som ga gjenlyd ikke bare i Fjell-Ljom, men i alle norske aviser, og dikteren takket i sin egen lille engangsavis, «Ex Animo».

Innsamlingen ga et godt inntrykk av bredden i Falkbergets lesekreter. I årene som kom fikk han også mange bevis på samfunnets anerkjennelse.

I 1950 ble han æresdoktor ved universitetet i Stockholm. Året etter ble han valgt inn som medlem av Videnskabs-selskabet i Trondheim, som i 1960 også hedret ham med Gunnerus-medaljen.

I 1962 reiste Trondheim kommune Kristofer Leirdals skulptur «An-Magritt og Hovistuten». Falkbergets helse var ikke så god at han kunne komme til avdukningen. Men han var frisk nok i sin takk: «Det betyr mer for meg enn all verdens Nobelpriser!»

Endelig må vi nevne den heder som ble ham til del i 1964. Han var fra før Kommandør av St.Olav. Nå fikk han en enda gjævere utmerkelse: Bergstadsmedaljen i gull. Samme år bevilget Stortinget ham æreslønn.

Men nå har vi gått 80-årsdagen forbi. På fødselsdagen strømmet hyllester mot ham, fra lokalmiljøet og fra venner vidt omkring. Røros kommune arrangerte en tilstelning i Rådhuset. Svenske forfatterkollegaer, bl.a. Albert Viksten, var møtt fram som gratulanter. Direktør Holmesland i Aschehoug ga uttrykk for noe alle følte: «Kjærlighetens veier kan stå som fellestittel for all din diktning».

Det avsluttende bindet av «Nattens brød» fikk da også god mottakelse, og mange kritikere hevdet at stilisten Falkberget var bedre enn noen gang. Før året var omme, hadde boka kommet i et opplag på 40.000.

«Den fjerde nattevakt», som ble dramatisert av Carl Fr. Engelstad i 1956, hadde stor suksess, både på teateret og i fjernsynet.

Nå fulgte «An Magritt», dramatisert og satt i scene av Ellen Isefiær, med premiere på Trøndelag Teater 25. mars 1960. Det ble senere oppført både i Oslo og Bergen.

I 1968 fulgte film-versjonen, med Arne Skouen som regissør, med Liv Ullmann (An Magritt) og Per Oscarsson (Hellstrøm).

Det fikk ikke dikteren oppleve. Han døde 5. april 1967.

Minnehøytideligheten i Røros kirke ga et gripende inntrykk av den posisjon Johan Falkberget hadde. Stortinget og regjeringen var representert. Biskop Godal holdt en minnetale som vil bli husket. Det er fristende og referere til Einar Døhls bok. Johan Falkberget på nært hold. Kapitlet «Eftermæle» har bl.a. et fyldig utdrag av Godals tale.

Dikteren er borte, men hans diktning lever. Og Fjell-Ljom tok vare på minnet, - så lenge avisa levde.

Vi må nøye oss med to eksempler på Falkberget-stoff i avisa etter 1967. I årene frem til 1970 finner vi hele 6 føljetonger, bl.a. begge versjonene av Bør Børson, foruten to av de mindre kjente. Med i bildet er også «Sol», den første av de historiske romanene.

Endelig Fjell-Ljoms innsats foran Falkberget-jubiléet i 1979. Avisa hadde en rekke meget gode reportasje-innslag, og engasjerte seg sterkt både i planene for jubileumsfeiringen og i selve arrangementet. En av godbitene var Nils Moas tegninger til Nidaros-versjonen av «Bør».

Det har vært skrevet mye om journalisten Johan Falkberget. Olav Kvikne skrev i festskriftet 1939 om «Bergmannen og journalisten». Døhl hevdet at «Journalisten skrev mer enn dikteren». Falkberget har vært inne på det samme. Det kunne vel stemme helt fram til 1940, men neppe etter at «Nattens brød» ble fullført.

Likevel er det klart at Falkbergets journalistiske innsats er betydelig. Jeg vet ikke om

noen skjønnlitterær forfatter i Norge som kan sammenliknes med han. Så fikk han da også Norsk Presseforbunds hederstegn i gull.

Og det som gjør sterkest inntrykk, er hans trofaste tilknytning til Fjell-Ljom gjennom mer enn 60 år. Ingen annen norsk lokalavis har et slikt arkiv av historisk og litterært stoff som det Fjell-Ljom fikk gjennom Johan Falkbergets medarbeiderskap.

Haakon Odd Christiansen
legger ned krans
ved monumentet
av Johan Falkberget
i Jernbaneparken i Røros.

Ola Jonsmoen:

Lokalstoffet – ei femte åndsmakt

I jubileumssamanheng og ved andre festlege høve er avisene ofte omtala som den fjerde statsmakta. Det kan godt vere at dei store orda rommer eit godt poeng om maktdeling i eit demokratisk samfunn, enda ein vel må seie det går opp og ned med den innverknad avisene har på opinion og politikarar, for berre å nemne to døme. Samanhengen mellom pressestyrke og partiopplutnad har alltid vore eitt av dei store paradoks for alle som vurderer massemedium mot meiningsdanning.

Men verdien av den lokale dimensjonen i avisspaltene trur eg det ikkje fins diskusjon om. Lokalstoffet er ikkje berre nyheiter serverte i lokalhistorisk anretning frå kvar heimlege krå. Det er like mykje, ja kanskje meir, å få stadfest det ein alt veit, men som ein ikkje trur før avisa har sagt det på sitt vis. Slik har det vore opp gjennom Fjell-Ljoms lange historie, frå omstendige rapportar i gotisk skrift til dei siste tiders meldingar om bjønn og molte og fotball, der avisstoffet har bølga opp og ned av alle dei lågare divisjonane som alltid har kransa Røros.

Den lokale dimensjonen er samansett av fleire vesentlege faktorar. Nyheitsverdien er berre den eine, namn og slektsverdien er ein annan, den nøyaktige skildringa av stad og natur og miljø, gjerne med overraskande men kjennelige detaljar ein tredje, og så kan ein nemne i rekkje og rad lokalpatriotiske over- og undertoner, moralske også når det høver, og mange andre. Men først og fremst er sjølve nærperspektivet sentralt. At hendinga er så nær at ein mest kan opne døra og stå andlet til andlet med sitt liv omskrive i lokalpressa! Derfor var det alltid påpasseleg vakt om lokalstoffet i Fjell-Ljom, frå dei første tider, slik at ikkje bygdene skulle få meir enn Bergstaden og omvendt. Argusauga var sjelden meir vakne og tunga sjeldan skarpare i lesarsvar til motverge. Sentrum i verda er der eg er. Du er oftast i periferien. Eigentleg er ikkje dette så stygt ego-sentrisk som det kanskje lyr. Det er rett og slett menneskeleg.

Fjell-Ljom hadde korrespondentar med kjærleik til ordet og heimstaden, og til Fjell-Ljom ikkje minst, både på sjølve Bergstaden og i kommunane sør og nord for det redaksjonelle polpunktet. Dei spytta på kopiblyanten og fortalde om kalv med to hovud og årsveksten, skreiv minneord og jubileumstaler, diskuterte været og prisen på sild, nemnde kjentfolk i farten, og kunne av og til sleppe seg laus – nærast som takk for trugen journalistikk – og få plass for å meine noe. Ofte legg dei for dagen sterk kritikk av det dei oppfattar som borgarskapet. Dei avslørar indirekte sine

eigne fordomar, som er temmeleg bastante. Dei fine eller overklassa er jamnast skyteskive for ei radikal avis som Fjell-Ljom, og farge-nyansane er ikkje særleg mange og vide. Stort sett opererer ein med kvitt og svart og forsterkar kontrasten i dryg språkbruk. Det er få budeier, seies det ein stad, ikkje fordi det er mangel på kvinnfolk, for det er saktens nok av dei som søker lærarinnepostar, men fordi å stelle med dyr og gard ikkje er fint nok for moderne kvinner. I eit anna inserat får butikkpersonalet ei salve fordi dei skrapar for fruer og frøkener og herrar med floss. Ekkelt snoberi, er domen over servile krampusveinar.

Det er klart lokalstoffet kan tolkast på to måtar. Det gjev livet kringom i bygdene og på Bergstaden prestisje. Det er vørt i den skriftkulturen som ei avis, i det minste heilt fram til fjernsynsepoken, var ein viktig del av. Lokal-avisa Fjell-Ljom var det viktigaste åndelege materialet i kvardagen så og seie, for folk flest, og ei kjelde for kjensler som kjærleik og sinne og såleis for tankar, både dei småskorne og dei med større vengefang. Lokalstoffet gav nærmiljøet rang.

Baksida var sjølsagt den avstenging mot dei vidare utsyn som det utprega lokalsentrerte kan føre til, og ei sterk og uheldig oppdeling av det lokalpatriotiske, det sjåvinistiske. Det står ikkje til å nekte at lokalavisene den dag i dag framleis, ja kanskje enda meir ublygt enn før, profiterer på si utprega lokale «vinkling» av stoffet, og gjerne spelar på trongt lokale omstende, syg næring or fordomar og nører under

grannestrid. I mindre grad vil ein kunne seie at dette pregar Fjell-Ljom, og det fargar iallfall ikkje lokalstoffet som heilskap.

Lokalstoffet i Fjell-Ljom skil seg lite ut frå det ein kan finne i liknande aviser til same tid. Men vi merker oss at redaksjonen, og ikkje minst alle dei åndsmenneske med vidare livsorientering som bladet har kontakt med, iallfall i form av dristige klipp frå andre organ, syner medviten og aktiv interesse for samspillet mellom det lokale i politikk, kultur og nyheitsdekning, og det nasjonale, ja det internasjonale. Det blir såleis ein imponerende åndeleg horisont over Fjell-Ljom. Ser ein bort frå outrerte døme på navlegransking, overtramp og sleivspark kan ein skimte ein slags europeisk profil i alt det lokale.

Men det lokalstoffet stadfester er sjølsagt det

uløselege sambandet mellom eit eg og dess fødestad, dess heim, som er eit udiskutabelt kjerneområde for menneskeleg liv, og som synest vere ein føresetnad for personleg utfalding og kvardagsleg trivsel. Derfor er vi så opptekne av lokalstoffet i avisene, anten vi vil vedkjenne oss interessa eller lyge oss bort frå henne. Derfor er lokalstoffet i Fjell-Ljom akkurat høveleg pikant krydra for oss fjellfolk. Det lokale er og blir lokalt. Men samstundes kan vi koste på oss å sjå over skihafella, og da vere stolte av at Fjell-Ljom, trass i sin kjærleik til fjellbygdene og si klokkartru på folket og livet i Bergstaden, alltid etter evne prøvde å tolke smått og stort inn i eit større perspektiv, ein vidare åndskamp, og inn i ei større verdsforståing, avgrensa av andre synsrender enn Hommelfjell og Forelhogna.

2/6 1893

Hest-tyveri

Tirsdag morgen savnede lærer Støver i Aalen sin hest. Skjønt Støver blev tilraadet øieblikkelig at anmelde saken til lensmanden vilde han dog se tiden an i formodning om muligens nogen af naboerne uden videre skulde ha tat hesten tillaans. Først kl. 10 aften sker anmeldelse til lensmand Sandvold. Denne telegraferer til politimesteren paa Røros, som faar telegrammet omtr. ved midnat. Politimesteren fandt intet videre at kunne gjøre ved sagen andet end at varsle stadens natvægter om at have et øie for om noget mis-

tænkeligt skulde være at opdage.*)

Onsdag morgen kommer lensm. Sandvold til Røros; han havde da fulgt tyvens spor lige til Jensvold, hvor sporet blev borte. Sandvold havde tat veien over Kuraasen til Aursunden; men da spor heller ikke her var at opdage havde han vendt om og fortsat til bergstaden.

Paa Røros satte lensm. Herstad sig straks i virksomhed. En læskjører fra Femund berettede at have seet en mistænkelig fyr fare ud over Haadalsveien. Lensm. Herstad satte derfor efter igaar. Paa de forskjellige steder blev der udsat poster. Ukjendt som fyren sansynligvis har været paa disse kanter har han kjørt til Sønderviken lige ut til «Fæmund's» pakhus, hvor veien som bekjend slutter. Der stod han fast. Intet andet at gjøre end at vende om at kjøre samme vei tilbage. Paa tilbageveien har han været paa garden Langens madstue og forsynet sig med kage og rømme. Saa havde han taget op den nyanlagte Graadalsvei; men også her var han uheldig. Ved Graadalen slutter nemlig veien. Paa Graadalen har han stjaalet et gevær og forskjellige andre gjenstande, tilhørende endel veiarbeidere. Kun om natten har han været ude at reise og

operere, om dagen har han ligget i skjul.

Sikker paa at have angj. i skogtrakterne paa de nevnte steder havde lensmand Herstad inat fra gaarden Sæteren taget sine forholdsregler ved udstillede poster etc. Medens lensmanden paa et parti et stykke fra gaarden, hvor man har god udsigt over Graadals- og Haadalsveien, staar og speider i kikkerten faar han se fyren komme kjørende efter Graadalsveien. Lensm. begiver sig fortest mulig til gaarden. Imidlertid kommer den kjørende efter meget fort med geværet lagt an i den ene haand og en tyk jernlænke i den anden.

Lensmanden er heller ikke sen med at faa sin hest og kariol iorden, og saa bær det efter.

Ved at se sig forfulgt svinger saa hest-tyven af fra veien og kjører lige ind i skogen. Der var det umulig at komme længer, hvorfor han forlader hest, kjøredning (en bilvognunderdel) og de øvrige tyvekoster og forsvinder i skogen.

Lensmanden fik da altsaa fat paa det arme dyr og de øvrige sager, medens tyven fik anledning til at fly. Blottet som imidlertid denne er for ælt, veiløst og ufremkommelig som det endnu er i fjeldene, og ukjendt som han sandsynligvis er, kan det vel neppe være nogen hyggelig tilværelse,

tyven fører i vore vildmarker nu saa koldt og surt som det er.

Imidlertid bør folk være paa vagt for at passe paa sine eiendele. *) Efter sansynlighed har angjeldende netop ved denne tid passert Bergstaden.

17/02 1902

Fjeld-Ljom

Hvordan skal bladets navn udtales?

Man hører forskjellig udtale. Enkelte siger Fjeld-Ljom med almindelig lukket o; andre udtaler ordet med aaben o (aa-lyd) Fjeld-Ljaam. Ligeledes høres Fjeld-Ljom med lang eller kort o.

Ordet ljom er det gammelnorske hljómr, der betyder: sterk lyd, klang eller gjenlyd. Lydforbindelsen j o hadde vistnok i gl. norsk altid lang (lukket) o, saaledes fjós, fjós, grjótt, osv. I ny norsk har i mange dialekter, særlig vestlandsk, denne form holdt sig. Paa Østlandet og i det trondhjemske er j o almindeligt gaaet over til jø eller ø; ljós er blit til løs eller jøs med bortfaldet l foran j, fjós til fjøs eller føs.

I landsmaalet er som bekjendt formene med jo opstillet: ljós, grjót.

Til sammenligning anføres her enkelte ord i deres landsmaalsform og deres form i Aalens maalføre:

Landsmaal:	Aalbygmaal:
fjos	føs (Røros: fjøs)
ljós	løs
ljod	lø (f.eks. i en bjelde)
ljøre	løre (Røros: jøre?)
rjome	røm(m)e

Man skulde saaledes vente, at finde ordet ljom i formen løm eller lømm (jvf. røm(m)e av rjome), eller også med bortfaldt l i formen jøm eller jømm. Jeg kan imidlertid ikke huske hverken fra Aalen eller Røros at ha hørt gamle folk bruge noget saadant ord, og det er de gamles jevne, ukunstlede tale, man i slige tilfælder maa agte paa.

Man hører kanskje ofte folk tale om, at det «Ljomen» eller «jaamer» i fjeldene; men jeg tror ikke, at det for Rørostrakternes vedkommen-

de er ægte bygdemaal. «Jom» klinger for vestlandsk, og «jaam» vilde være en endnu mere besynderlig form.

Det vilde være interessant at høre, om nogen av bladets læsere fra sit bygdemaal tror at kjende ordet i en eller anden form som et hjemlig, nedarvet ord.

Jeg skulde imidlertid tro, at ordet egentlig er fremmedt for de nevnte bygdemaal og kun blet kjendt gjennom aviser og bøger, og at det saa er blet galt læst med aalyd: ljaam, en udtale, som da vilde være ligesaa gal, som om vi læste landsmaalets fjós for fjaas og rjome for rjaame.

Er denne antagelse rigtig, da burde bladets navn (og navnet paa A. Reitans digtsamling) udtales Fjeld-Ljom med lukket o, ikke Fjeld-Ljaam, eller da l foran j gjerne bortfalder i talen: Fjeld-jom.

Jørg. Reitan

29/04 1896

En pughest!

Forleden dag kom et barn nedover Lillegaden, grædende saa saart. Paa deltagende menneskers spørsmål fik man vide, at jentungens hjertesorg var foraarsaget ved at sogneprest Siqveland havde vist hende tilbage fra konfirmandforberedelsen. Moderen, en enke i smaa omstændigheder ude i Dalsbygden, havde sendt hende herop for at faa hende konfirmeret og derved faa lidt lettelse i sine kaar ved at faa hende fra barneflokkens over i de «voksnes» rækker.

Men hun havde glemt at ta i betragtning, at den nye sogneprest

paa Røros, ikke er hjemme i anden pontoppidanpug end efter Sverdrups forklaring. Den forrige sogneprest paa Røros stillede sig i saa maade mere imødekommende mod bygdefolket og forberedte deres konfirmander efter den lærebok, de var vant med. Jenten havde været undervist efter Bangs forklaring, og naar hendes forholdsvis smaa evner ikke magtede som de andre børn, der var vant med Sverdrups, at sluge de voldsomme dosiser af denne for børn ufordøielige kost, der for hende var det samme som at lære en helt ny bog, saa vidste vor nidkjære prestemand ingen anden udvei end at skydse hende paa porten.

At moderen kom og bad for hende hjalp ingen ting. En fattig enkes bøn havde ingen indvirkning paa den guds mand. Havde hun havt nok af «denne verdens mammon», saa hun kunde ha foret den tradisjonelle prestesækken lidt rundelig, er det ikke usandsynligt resultatet maaske kunde være blivet et andet.

Til en af bergstadens lærere har hr. Siqveland udtalt, at man kunde da vel ikke vente, at han (presten) for et barns skyld skulde lære en helt ny forklaring!

Man skulde være fristet til at spørge, om manden er kommen lige fra molboernes land?

Det passerede er gjenstand for almindelig samtale paa bergstaden og har vakt adskillig uvilje for ikke at sige forbitrelse, og skal det just ikke bidra til at styrke sympatien for denne vestlands-prest, som paa menighedens ansøgning om at faa den folkekjære, frisindede, meget afholdte prest, hr. Holmsen i Trondhjem, blev rørosingerne givne af en ufolkelig regering. Denne (regjeringen) vidste naturligvis som folkets formyndere, hvad rørosingene bedst trængte, og saa fik vi da en af «livsynest» mænd fra den «mørke kyststriben», hr. Siqveland fra Stavanger.

Den i det sidste igangsatte lensmandsindbetaling af presteoffer har just heller ikke fremkaldt venlige følelser.

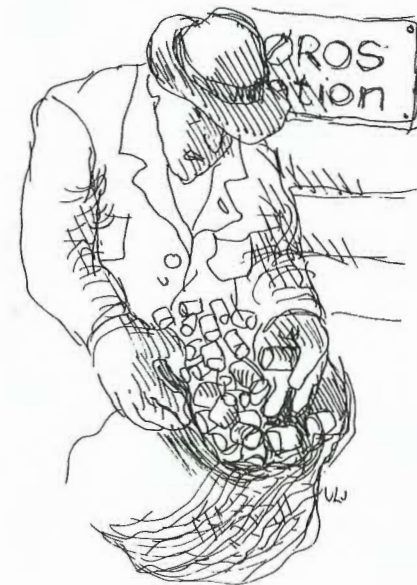
Imidlertid er det synd i barna,

som skal være puggesystemets ofre, og dumme er folk, at man lar sig dupere af puggesystemets helte. Konfirmationen er slet ingen tvang, men desuagtet er det jo intet rart, at folk ikke har lyst til at bryde med skik og brug. Men umulige prester virker mer end noget andet til at klare begreberne om det forældede statskirkesystems umulighed.

-f.

06/11 1896

«Røghullet»

Er vor gode bergstad engang i salig «Fjeldposten's» dage blet døbt. Og navnet er betegnende - i mange maader. Borgerne i staden er delt i to klasser eller stænder: «Bonde-folket» og «storingerne». I numeris henseende er de førstnævnte de stærkeste; men forøvrigt besidder de sidste en betydelig indflydelse og magt. I pengeveien er nemlig disse de stærkeste og pengene er jo en verdensmagt, ved vi, som pisker de ydmyge plebeiere til at logre med halen. En og anden, som vover at byde bergstadstoringerne trods, blir strags gjenstand for deres indædte had.

«Ljomen» er de især rasende paa og har lovet den undergang, og idet de slog ring omkring penge-kisten svor de; enig og tro til «Dovre» falder! «Ljomen» holder da ogsaa derfor paa at dale «som

en vingskudt fugl», fortæller «Dovre», - og de fryder sig i tanken paa, at den en vakker dag plasker død i vandet.

Skjønt der er en temmelig skarp begrænsning mellem disse røghulbeboeres to klasser, har man dog i det sidste blet vitne til en del besynderlige allianser, - allianser saa meget mærkeligere derved, at yderlighederne har berørt og forenet sig med hinanden. Et par almindelige høns fra landsognet har saaledes fundet sin plads i kalkunernes forgyldte bur, hvor de nu troligt værper til indtægt for partiet.

Ved sidste kommunevalg som især ved det nylig afholdte kommissærvalg overraskedes man ligeledes ved en lige saa mærkelig foreteelse paa alliansernes omraade. En (i tidligere dage ultraradikal) haandværker af «bondefolket» og en «adels» haandværker af storerne, paa den anden side ligesaa ultrareaksjonær størrelse, havde ved nævnte anledninger slaat sine pjalter sammen. Resultatet var, at haandværkeren af «bondefolket» ved høres hjælp kom op paa pidedalden i kommunestyret. Som tak for hjælpen stod saa denne til gjengjæld «adels» haandværkeren bi i agitasjonen ved sidste kommissærvalg, og resultatet af dette blev derfor ligesaa forbausende som ved kommunevalget.

Det kneb for vor ordfører, idet denne fik bare 32 st. medens kommunekassereren, som de allieredes mand, fik 75.

Denne sidste alliansen har man git navnet «korksækalliansen», og partiet, disse to herrer arbejder for: «Korksækpartiet!» Betegnelsen reflekterer til en for en tid siden ved Røros station funden sæk med brugte flaskekorker, hvor man paa en paaheftet adresse fandt ogsaa endel af denne allianses mænd representert. At denne plukfisksammensætning har noget reelt værd kan man ikke tænke sig; dertil er den altfor uensartet sammensat. At deres kandidat ved denne anledning fik saa mange stemmer og vor dyktige ordfører saa forholdsvis faa, har intet at betyde. At alliansen ved

forestaaende valgmandsvalg vil forsøge at gjøre, en del sprel er vistnok at vente. Det kommer imidlertid an paa, hvordan det reelle fremskridtspartiets mænd da vil stille sig, om man fremdeles, som tidligere aar, vil lege blindbuk ved at gaa til valg blindt hen i tro paa personer, uvidende om, hvordan disse stiller sig til sag.

Forøvrigt er her ganske roligt i Røghuller for tiden. Lidt kagl af og til i hønseburet ved slaghaugen riktignok, men sligt anser man ikke. Det, som nu optar den hovedsagelige interesse om dagen er at faa «hullet» elektrisk oplyst.

Det er bergstadens bikjer, som fremdeles skal fungere som oplysningens bærere. Imidlertid maa anlægskomiteen vistnok ha glemt at ørabeboernes prægtige rasedyr «Solok» ogsaa lægger sin skjærv til oplysningsfondet, og at de derfor kunde ha berettiget krav til at bli delaktiggjort i den moderne belysning. Og saa skal det, efter hvad det forlyder, brage løs med sagsanlæg mellem Røros værk og 'n Harsjø-Iver om denne skogparcellen udi Gjedbergdalen, som har faat det meget betegnende navn «Saxes gave» fra tidligere i Fjeld-Ljom. Bladet bragte nemlig en del momenter frem for offentligheden, som vor populære skoginspektør (dengang ogsaa alles jordegodsforstander) paa denne ford-trøkkardjævel ved at faa ham paa anklagebænken; men efter at forundersøgelserforhør var afholdt blev sagen i al adskilligt «fus i bot'n» ved denne sag, og hvad dermed kunde staa i forbindelse, saa det neppe kunde være sundt at rote mer i den affære. Nu vil værket paastaa, at Harsjø-Iver ingen lovlig ret har til at beholde denne «gave», Iver derimot, at hvad han har erhvervet maa være hans. Skoginspektøren er imidlertid i al stilhed ekspidert ud af geschäften som jordegodsforstander, og nu skal da juristerne afgjøre dette indviklede spørgesmaal, hvem, «Saxes gave» rettelig tilhører.

Videre skal noteres, at «værkets juridiske konsulent» indehar nu ogsaa den udøvende magt som «Røghullets» magistrat, soren-

skriver og politimester, saa nu maa man sige, manden er kommen rigtig op i de ægyptiske kjødgryter, - ikke alene i hensyn til en øget intægt, men særdeles velsmagende maa det ogsaa være for manden som værkets sagfører samtidig at være skriver og hæsleg let adgang til skriverkontorets herligheder; - en meget sund ordning for et velordnet samfund!

Justeriet har forøvrig tilboielighed til at gjøre sig diger. En netop fra «Morten Kruses» by hidflyttet ung mand, der fortiden indtar en fremtrædende plads i hønsegaardens værpegeschäft, har da ogsaa som praktiserende sagfører-kontorist fundet ud at Røros kommunebudget er ikke mindre end - ulovligt! Under en visit, denne mand fra «mortepompernes by» forleden dag afla hos Røghulllets ordfører, traf han ikke andre end en gammel kone hjemme. Hans hensigt var at faa «Røghulllets» budgetforslag til gjennemsyn;.... desformedit denne visits uheldige resultat har manden derfor i kraft av sin praksis som sagfører «kontorist» høitidelig erklæret budgettet for ulovligt at være!!... den radikale ordførers hjem fandt han at være et mindre «bekvemst sted»!.....Rimelig nok. Sagen passerte desuagtet sin rolige gang i heredsstyret. Ordføreren fremla sagen angaaende den meget geschäftige mands protest for det samlede heredsstyre og dette afsa enstemmig sin godkjennelse af budgettet.

Det maa være overmaade smigrende at vinde slik paaskjønnelse. -f.

16/05 1900

Bergmannens 17de mai sang

Com: Gud sign vor konge god.

Fremad bergmand, frem idag for fædrelandets sag!
Hver mand og møtag søndagsklæder paa og under fanen gaa, saa dagen aldri maa gaa hen og dø.

Vor frihedsdag oprandt, da landet hurtig svandt mod trældom ned.
Den Gud, som styrer dig, - som engang ofred sig -, han hjalp da ogsaa mig; han gav os fred.

Og landet fik vi frit med alskens goder vidt fra fjeld til hav.
Vor tak vi bærer frem fra landets tusind hjem til ham, som gav sig hen - og frihed gav.

Idag vi raaber: Frem! vi bergmænd, som har hjem i grubens schakt.
Frem, bergmænd, frem! Kom frem! Kom frem! Kom frem! Kom Frem!
Kom til det rette hjem fra mørkets magt!

Feir dagen lys og blid, kast bag dig ugens flid, glem livets sut!
Feir fædrelandets dag for friheds store sag - slut kjærligt broderlag, vær Norges gut!

Johan Langen

31/10 1900

Kafé-livet.

Det kan ikke negtes andet, end det saadan en og anden gang iblandt kan være noksaa hyggeligt, at gaa paa en kafé og nyde en kop kaffe eller the.

Men saadan som kafélivet paa mange steder udarter sig, virker det slet ikke hyggeligt.

Folk sitter kveld efter kveld og udover natten og tyller i sig kaffe, som slet ikke alle tider er først-rangs vare.

Det er nu især ungdommen som driver mest paa kaféerne.

Ved første øiekast kan det se noksaa uskyldigt ut dette kafélivet; men ved lidt nærmere undersøkelse, tar det sig lidt anderledes ut.

Jeg tar for mig en saadan stadig kafégest. Om jeg siger, dette kafélivet koster ham 10 øre hver dag,

saa er det heller forliden end formeget.

Men lad gaa, jeg siger 10 øre. Det udgjør for en uke 70 øre, og for et aar ca. 36 kroner. En noksaa net sum forresten. Kunde han ikke montro have anvendt disse penge til baade noget mere nyttigt og noget, som kunde ha skaffet lige saa megen hygge. Jeg sætter, han havde kjøbt bøger for disse penge. Det hadde blet en noksaa net liten samling. Men bøker for 39 kroner, da nei, saa mange penge har vi da ikke raad til at lægge bort i bøker lei!

Dette kafélivet har skadelig indflydelse paa ungdommen baade i fysisk og moralsk henseende.

Kanskje en af grundene til at folk nu for tiden har saa let for at øse ut penge til alt muligt ligger i dette?

Kan godt tænkes. Ungguten og jenten venner sig til kveld efter kveld at dovne bort tiden og øse ut penger paa kaféer og restaurasjoner.

Slut med det, ungdommer! Vil I ha morro og fornøielse, saa gaa ut i ski- eller kjelkebakken, det er en ganske anden sund sport.

24/04 1894

Røros - Røraas

Skal man aldrig bli enig om skrivemaaden af dette ord?

Skal man idelig og altid ligge i

haarene paa hverandre bare for en slik bagatel som en o eller en aa?

Skal man fremdeles bli besværet med milelange skriverier i aviserne om dette samme emne, op igjen og op igjen det samme?

Jå, det ser saa ud.

Man maa engang se til at komme ud af denne røre.

At faa regjeringen til at afgjøre sagen, som «flere ældre Røraasinger» i «Aftenp» mente, tror jeg neppe vilde være den rette vei at gaa for at faa sagen afgjort.

Nei man bør gaa over til det, som har den største popularitet, eller er mest brugte.

Og den ting tror jeg er temmelig let at afgjøre.

Røraas har snart tallet sine dage, medens Røros ligger med den lyse fremtid for seg.

Røros hviler paa folketungen, det brukes ved jernbane og telegraf, de fleste af stedets korresponderende handels- og forretningsfolk skriver Røros.

Med hensyn til postvæsenet er det vistnok end lidt virvar. Saavidt mig bekjent har man paa postkontoret to forskjellige poststempler; en med Røraas og en med Røros.

At man saaledes skal bruge disse to iflæng, kan ikke være ret.

Nei naar det af jernbanevæsenet benyttes Røros, er det ikke mere end rimeligt, ja paakrævet, at ogsaa postvæsenet følger efter, og ikke som i det sidste bruge begge om hinanden, eller kanske «Røraas-stempelen» vel saa meget.

Lad det nu være sidste gang, man minder om dette, lad se om vi ikke en gang kan komme til enighet.

Sima.

24/05 1899

Arbeidernes førere

paa Røros har vi hørt forlydende om skal være misfornøiet med «Fjeld-Ljom» som arbeiderblad. Som sagt, vi har hørt det kun som et forlydende. Nogen direkte henvendelse herom har vi ikke modtaget. Det var vel ogsaa formeget forlangt.

De skal efter forlydende ha havt

sagen for sig i sine egne foreningers møder og «natlige missioner», hvor da bladet har faaet ordentlig paa peltens, hvilket naturligvis har været saa meget lettere som ingen af bladets repræsentanter var tilstede til imødegaaelse.

Fjeld-Ljom tar imidlertid dette med ro. Vi har i saa maade temmelig rolig samvittighed i bevidstheden om, at vi altid og ved alle anledninger har talt arbeidernes sag. Det skulde iallefald være interessant at vide, ved hvilke anledninger noget andet kan siges.

At arbeiderledelsen alletider ikke har været uden kritikk kan vel være; thi med engang at søge gjennemtrompe de yderligst-gaaende social-demokratiske prinsipper under de rørosiske forholdene gaar ikke. Det er meget at gjøre paa den jevne og faglige udviklingsvei før vi naar didhen.

Hvordan har i det hele arbeiderbevegelsen været paa Røros? Vi vil ikke engang tale om den store videnbekjendte rørosstreik i 80-aarene, da hele grubmandskabet sprang op som en hjort, kastede verktøi og redskaber udover allesteds paa arbeiderstedet og marcherede i stort optog afsted til direktørgaarden; men saa - nogle øieblikke efter: - drattende hele bundten ned som en skindfæld. De greb til «bønoka» straks. Dette vil vi som sagt ikke tale om; men hvordan var arbeidsledelsen her forleden aar ved den bekjendte 17de mai-affære? Hvordan var den saa forberedt og hvordan udfald fik den. Hele den tidligere saa modige flok svigtede i sidste øie-

blik, og de 3-4 som var aftalen tro og handlede derefter gik dem ilde. Med andre ord: arbeiderne sveg sine kamerader, og det hele resulterte i til skam og skade for den rørosiske arbeiderstand. Hadde arbeiderne havt dygtige førere, der havde ledet paa rette maade, hadde den sag faaet et ganske andet udfald. Og da, efter fadæsen var udført, hvad gjorde saa ledelsen? - Intet, - absolutt intet. Det var netop Fjeld-Ljom som da traadte støttende til. Men baade Fjeld-Ljom og den juridiske konsulent, som godhedsfuldt paa anmodning assisterte, fik skam til tak. Og reglementet! Hvordan var det, da det skulde affattes. Hvordan var arbeiderledelsen da, og hvordan reglement fik man?

Og den 1ste mai! Hvad har arbeiderlederne paa Røros gjort for den?

Absolutt intet.

For den dag - arbeidernes dag er intet gjort.

Og den 17de mai? Hvad har lederne gjort for at arbeiderne skulde faa fridag den dag? Intet! Absolutt intet!

Uden i mindste maade at ville skryte, saa tror vi dog at det netop var Fjeld-Ljom, som udvirkede at den bestemmelse nu blev tat af arbeiderne kunde bli fri den dag, om de selv vilde. Men hvad gjør saa de herrer arbeiderførerne? - De gaar hen og gjør en dumhed. Gaar hen og ødelægger for arbeiderne, - kjører en kile ind nu, - netop nu, hvor en klog ledelse vilde ha tilsagt dem, at nu var ikke tiden inde til paa en slig umotiveret maade at sprænge splidens og kivens kile ind mellem arbeiderne og de øvrige samfundsklasser, hvorved arbeiderne resikerte at tabe noget af den sympati for sin sag, de netop burde og skulde ha blandt alle, og det netop nu.

Verksstyrelsen har svaret paa arbeidernes henvendelse ang. lønstillæg. Man vil aabne adgang til underhandlinger med arbeiderne. Sagen er af stor betydning og resultatet af forhandlingerne, at disse maatte faa et heldigt udfald, er nærsagt en sag, som alle er interessert i. Saameget mere gjælder det

derfor at arbeiderne legger sit mandat i henderne paa mænd, paa førere, der i bevidstheden om situationens alvor forstaaer at lede sagens forhandlinger med en nøktern maadeholden bestemthed og ikke med ufornuft kjører ind i et spor, som kan ha skjæbnesvangre følger.

Lockout, streik, er et vaaben, som ikke virker godt.

En streik kan ha direkte og indirekte følger langt mere vidtræffende og skjæbnesvanger end man formaar at overskue og beregne, og er dette derfor det sidste middel, man til fremme af sin sag griber til.

Arbeidernes sag omfattes med sympathi. Kravet, forlangendet, synes i sig selv meget rimeligt og nøkternt paa samme tid som man har forstaaelsen af at verket arbeider ikke just under gustige forhold. Hele verkets administrasjon og forretningsførsel var vidst best tjent med at bli reorganisert, - ledet ind i et mere tidsmessigt spor. Det synes nemlig lidt rart, at dette verk med sine mange privilegier under slige konjunkturer som nu i metalbranchen ikke skal formaa opvise bedre resultat.

13/01 1899

Kvindelig pedel.

Vi er bedt om at rette en henstilling

til rette vedkommende angaaende besættelsen af pedelposten ved det nye menighedshus om at denne maa blide besat med et madligt individ. Der gaar nemlig rygte om, at en kvinde, der ofte er ute paa reiser, skal være udseet og muligens ansat i denne bestilling.

Vi skulde ikke have noget imod, at en kvinde fik posten; men kjender vi de stedlige forholdet, saa er det absolut nødvendig, at en mand blir ansat; thi der kunde muligens behøves endel ordensopretholdelse iblandt i dette forsamlingshus som i flere andre. Hvorfor averteres ikke posten ledig til fri konkurranse?

20/03 1916

Kaldvatn

var det mange som fekk i blodet no daa det var hestemarknad paa Tynset. Ja det var ikkje berre her prisane var langt mindre end folk tenkte. Nei jamt over hele landet vart prisarne smaae. Det var ille dette, men det kan vera gagnleg au for eitkvart. Me var paa god veg i landet no til aa koma inn i ein hestespekulasjon som ikkje var av det gode. Snerten av farangen har me set her i traktom no.

Folk som ikkje har meir hest en dei treng aa ha dei fullt arbeidsføre i vaaronna skal no drive

hestane og jordbruket kjem til aa lide.

Me ser og at i Veltelvdalen vil herradstyret kjøpe hingst, - noko som synest meg meiningslaust.

Landshushaldningsselskapet byr oss aa faa ein av amtshingst-arne heile somaren og daa var me godt berga dei faae aar hingstfar-angen kjem til aa vara. Og sidan er det ikkje bruk for hingst i denne bygda.

Me kunde greid oss godt med amtshingsten. Bondekaara er ikkje slik her att stor hesteavl passar i vanlege tider.

Og i det minste er det upassande for kommuna her aa vera hingstehalder. Dertil der det for faae folk i bygda som har interesse for hingsten.

Prisane kan friskne til i april? Ja me fær vone, men etter det me no veit, vert ikkje prisane slik som me har gjort rekning paa og det kan gaa fleire aar fyr det blir store.

Og daa vert det forlænge aa vente her. Skal me gi upp det vesle for me har til ein flok ungsyk som me ikkje har bruk for, so vil vinninga bli lita, ja det kan bli det reine tap.

Difor er det ikkje no meining i aa raa folk til aa para forendes enten dei er hestekarar eller ikkje. Jon Sæland.

Arnulf Grut:

«- so mykje, at livet ikkje stryk ifraa honom -»

Glimt fra samfunns- og sosialstoffet i Fjell-Ljoms første år

Helt fra starten av behandlet Fjell-Ljom de fleste samfunnsspørsmål slik man kunne vente det av et venstreblad rundt århundreskiftet.

De nasjonale spørsmål sto i forgrunnen - Unionen med Sverige fikk holde for. Fjell-Ljom gikk inn for en norsk «republikk efter sveitsisk mønster». Det var en klar sympati med målsaken, selv om Fjell-Ljom ikke var noe målblad i praksis. Mange innsendere skrev på «målet».

En tradisjonell Venstre-sak som avholdssaken fikk positiv oppmerksomhet. Heller ikke på den nasjonale arena var Fjell-Ljom nøytral - Dreyfus-saken og Boerkrigen opptok avisa sterkt.

ET KLART SAMFUNNSSYN

Ikke minst i det lokale nyhetsbildet markerte Fjell-Ljom saker som i sum bærer bud om et klart samfunnssyn. Det er innenfor rammen av en artikkel som denne uråd å ta med annet enn noen spredte, men forhåpentligvis karakteristiske glimt av dette.

I februar 1904 tar en innsender til orde for at det offentlige bør gripe regulerende inn overfor kausjonsvesenet. Bra folk forløfter seg stadig, og man bør ikke ha lov til å «skrive på» for mer enn en brøkdel av den formuen man er liknet for.

Et av de mest kategoriske avslag på å bli nominert som stortingsrepresentant som vel noen gang er formet, sto å lese den 10. mai 1909. Det var den kjente og ansette lokalpolitikeren L. T. Ormhaug, som rykte ut og fraba seg å bli dratt inn i diskusjonsvalget: «Jeg føler intet kald og savner enhver længsel».

Det finnes enkelte eksempler på at Fjell-Ljom som venstreblad - eller i alle fall de som skrev i avisa - gjerne ville mildne motsetningene i samfunnet. Her er et par slike tilfeller:

Den 8. mai 1907 skrev «Flere»: «17. mai er den dag i aaret, da alle ogsaa heroppe burde kunde omgaas og hygge sig sammen. Snobben

og socialismen kunde da den dag være mennesker og legge snobberiet og socialismen igjen hjemme».

Sammenstillingen av sosialist kontra snobb kunne umulig ha vært helt ukontroversiell...

Et annet eksempel finner vi på lederplass i april 1913, der Fjell-Ljom skriver om krig som barbari og går over til å omtale krig i sosial betydning. Her blir sosialistene kritisert for sin motstand mot tvungen mekling i lønnsoppgjøret - de «sin til alle tider sier sig aa være fredsvenner». Det blir også understreket at Arbeidsgiverforeningen ikke er et hår bedre - «ogsaa den vil gjerne ha krig - prøve magten.... skal sekretariatene være de bestemmende eller folket?»

Av samfunnssaker ellers er det vel karakteristisk at Fjell-Ljom i åra før den første verdenskrig tok avstand fra enkelte soldatopptøyer, og ba varmt for at statsbudsjettet beholdt midler til å fremme konsesjonspolitikken.

SOSIALT OG MORALSK

Går en gjennom, la oss si de tjue første årgangene av Fjell-Ljom, er det ikke i første rekke de rent sosiale kampsaker i moderne

forstand som springer i øynene. På lederplass var man mer opptatt av nasjonale og kulturelle spørsmål.

Dette betyr ikke at spaltene var tomme for sosialt stoff. Tvert imot - det er tydelig at bladet hadde en leserkrets som brant for slike saker, særlig i form av forsvar for de svake i samfunnet.

Noen av tilfellene beveget seg i grenseland mellom det sosiale og det moralske, som når redaktør Rasmus Steinsvik en januardag i 1892 slår til med storslegga:

«Barnefødsel i dølgsmal, barnemord, straffearbeide, se det er veien for disse ulykkelige kvinner som blir forført og av skjæbnen paa tvinges svangerskab, og som dertil har saa sterk æresfølelse, at fortvilelsen sønderlider moderkjærlighedens hellige baand».

Steinsvik leverer et varmt forsvar for en lærerinne i Oslo som var fengslet for å ha født i dølgsmål og ombragt sitt barn. Forførelsen, en medisinsk kandidat, er det ingen som spør etter.

Steinsvik spør hva man skal gjøre når man vander seg i harme: «Kan det nytte at henvise til hans lære som sa: Kvinne, gaa bort i fred? - Aanei, kristendommen og kristi lære er kun en maske man tar paa for at holde autoriteten oppe». Det sier seg selv at dette innlegget ikke ble stående uimotsagt. Det som tross alt slår en, er den høviske form som preger nettopp dette ordskiftet.

SKARP TONE

Likevel - den som tror at tonen i pressen er skarpere nå enn den gang, vil måtte tro om igjen ved å ta en titt på hvordan sosiale spørsmål ble håndtert i Fjell-Ljoms spalter rundt århundreskiftet. Det som ble oppfattet som sosial urett, kunne avføde beiske kommentarer.

I desember 1900 skriver således en innsen-

der at det er «afskyelig at iagttage» hvordan fattigstyrene setter bort folk til lavestbydende. Denne gangen var det en 70 år gammel kvinne i Ålen som skulle anbringes med minst mulig kostnad for det offentlige. Det foregikk ved en slags omvendt auksjon: «Dette er lønnen en stakkars utslidt arbeider faar efter sit strævsomme liv, mens kapitalistene kryster sin velspækkede pung og flirer i skjegget for hver krok de paa denne maade kan utpine».

Et annet eksempel fra Ålen finner vi i september 1888, der en innsender påtaler uskikken med at fattigfolk skal grave gravene på kirkegården. Det kunne enda gått an om han fikk anstending betaling. Men hva får han?

«Jau, han faar ein matbit so mykje, at livet ikkje stryk ifraa honom, tes han kjem heimatter. Det er det heile». Innsenderen oppfordret «fattigkalden» til å forlange skikkelig betaling for arbeidet sitt. Og til den som leier graver: «Lat det vera ei skam fyr deg ikkje aa gjeva den arme stakkaren ret dagløn!»

ALDRI TVIL

Noen av stykkene som er omtalt i denne oversikten vil du finne i en fyldigere form her i årboka. I gamle Fjell-Ljom er det ellers rikelig å hente av slikt stoff. Det kan være sterke innlegg mot drikk og for frukt, mot kaféliv og for sparsommelighet. Man rykker ut mot det uttrykk for «ækkelt snobberi» man ser i butikkbetjeningens fjesking for «storinger». På den annen side tas det til orde for at den samme betjening får kortere arbeidstid enn de vanlige 14-15 timer.

Aldri var det tvil om hvor innsenderen sto. I mange saker, ikke minst i kultursektoren, kunne det være kvasse diskusjoner i spaltene. Skal en dømme etter fraværet av motinnlegg i saker som knytter seg til sosialt rettferd, er det liten grunn til å tvile på hvor lesernes sympati ligger, enn si redaksjonens.....

14/02 1900

Ækkelt snobberi!

Man maa ofte baade flire og forarges, naar man staar paa en handelsbutik og ser hvorledes der af betjeningen næsten som regel udvises en tildels rent væmmelig forkjel overfor «storinger» og «almindelige folk».

Naar der indfinder sig en «frue» eller «frøken» eller en herre i flos og manschetter, - straks er butikbetjenten tilstede bukkende og skrapende spørgende om: «Hvad ønsker fruene (frøkenen eller herren)?» øieblikkelig parat til at ekspedere, og naar der ønskes en eller anden ting, om det er barg eller en liten for nogle ører -! skal det bli bragt til Deres hjem straks! Men om det bare er et kvindfolk i pluk - eller uldstak eller en «kar» i arbeidsbukse, kort sagt, nogen af «almindelige folk», som ønsker at gjøre indkjøb - stort eller lite, omtrent like fedt, de faar værs god vente, om de har det aldri saa travelt, til den eller de af de «bedre» har faat hvad de ønsket. Men blir det sagt, at det skal bi bragt til deres hjem straks? Aa nei! De faar nok bære det hjem selv, om de maa gjøre baade en og flere vendinger. Hvad er grunden til dette? maa jeg spør. Er «storingernes» penge saa meget gjildere? Betaler de mere for sine varer end andre folk? Er de mere kontant betalende?

Tror ikke det. Saavidt jeg kjenner til dette - og jeg tror, at ha nok saa god kjendskab til den ting - er en stor del af de saakaldte «bedre» slet ikke hverken de kleineste til at prute eller de snarreste til at betale.

20/12 1901

Anbud paa fattigfolk

Det er afskyeligt at iagttage, hvorledes fattigstyrene utover landet bortliciterer folk, som paa grund af alderdom og svagelighet ikke længere kan formaa at brødfø sig og saaledes maa ty til «kassa».

I sidste nr. af «Fj.Lj.» har man igjen anledning til at læse en saadan «anbudsforretning» fra Aalens fattigstyre. Det er en ca. 70 aar gammel kvinde, som skal under hammeren.

Maaske har den gamle hele sit liv ført en slitsom kamp for tilværelsen, strævet og kavet saa langt kræfterne har kunnet række for at ernære sig og sine. Og nu, naar alderdommen trænger paa, kræfterne svigter og sykdommee maaske indfinder sig, maa hun ty til fattigkassen og der finde sig i at bli sat under auktionshammeren som et andet hittegodt.

Hun faar ikke som embedsmænd ved sin «afgaaelse» flyte paa store pensioner og leve godt paa sine gamle dage, - nei! hun maa uten knurren bite i det sure æble, at bli «kjøpt» av den lavest bydende, og finde sig i den skjæbne, som maaske blir hende tildelt: vanrøgt, skjænd og mishandel paa alle maater.

Dette er lønnen, en stakkars utslidt arbeider faar efter sit strævsomme liv, mens kapitalistene trykker sin velspækkede pung og flirer i skjægget for hver krok de paa denne maate kan utpine.

Men vi lever jo i et retfærdigt samfund!

K-r.

22/05 1895

Mulkt

Paa Storwarts grube oplæstes idag mandag den 20de ds. følgende: «Der meddeles de borhauere, som gik hjem fredag middag den 17de mai at de vil blive mulkteret». - Saadan lød ordene ledsaget af et mørkt, truende, bistert aasyn, hellige fader osv.

Stakkels borhauere, underkuede arbeidsmand for det mægtige Røros kobberværk, et kvæg, et trædyr skal du være, uden vilje, uden selvstændig tanke, du skal

blindt hen adlyde din herre, du skal være saa dresseret, at naar det blir sagt: «kom!» saa kommer du, «gaa!» saa gaar du, «gjør det!» saa gjør du det, «læg dig!» saa lægger du dig osv. Selv paa en dag som Norges frihedsdag, den 17de mai, vover den almægtige bestyrelse af Rørs værk at hundse sine arbeidere paa en saadan maade at mulkt blir forelagt fordi endel syntes det som en pligt at slutte med sit arbejde og gaa hjem for i lighed med alt landsens folk at festlig holde den dag, da vore gjæve fedre paa Eidsvold udfriende vort fedreland fra fremmede blodsugeres vold.

Man skylder vel kanskje at opplyse enkelte fakta med hensyn til omhandlede.

Der skulde fredag, den 17de altsaa, være afmaaling af drifter for minerarbeiderne.

Ved saadanne anledninger pleier overstigeren ved værket at reise op til gruben og foretage maalingen, sædvanligvis kl. 10 a 11; men tilfældet vilde, at bestyrelsen var reist til Tronhjem for at drikke gravøl over salig heden-gangne overdirektør C. W. Carstens.

Nævnte dag, fredag, blev stigeren tilspurgt af flere om maaling skulde skje, hvortil samme erklærede, at han ikke kunde afgive svar herpaa, førend overstigeren kom tilbake fra Tronhjem med hurtigtoget fredag.

Arbeiderne enedes da om at gaa hjem alligevel, man kunde vel ikke tænke at løbe nogen risiko ved at slutte fredag middag, da det jo ved lov er fastslaaet for Rørs verksarbeidere at blive fri fredag middag.

Men du ulykkelige skjæbne, hvad skjer?

Det rørosiske samhold kjender man saa godt fra før; naar endel gik, satte en flerhed sig igjen i skorstenen og omkring ovnen med skindsækkene paa ryggen og skulde tænde sin pipe, under fast og sikker erklæring om, at man vilde gaa; man syntes det var umulig at ligge og afvente overstigerens ankomst. Men dette var naturligvis et krigspuds for at lokke en del troskyldige i fælden;

thi efter 1 times forløb kommer stigeren, ledsaget af sine assistenter, for at foretage afmaaling. Man vil da naturligvis skjønne, at mangt blev oplyst, men hvem skulde tro, at enden paa det hele, efter her citerende, skulde blive mulkt. Det kunde ikke falde nogen ind, isærdeleshed, da det var den 17de mai. Der blev da som rimeligt kunde være idag forespurt hos hr. overstigeren, hvorfor man skulde mulktet, samt erklære man sig uvillig til at modtage nogen saadan.

Men jo, der traf du det, sa manden, bikkja beit ham i træbeinet, fyger op i sinne og erklærer med eftertryk paa hver stavelse: «Mulkten faar De være saa god at modtage eller ogsaa faar De gaa Deres vei».

Jeg skal undlade rene? udtrykket er talende nok - kun skulde jeg være høist tilbøielig til at henlede bestyrelsens opmærksomhed paa en ting, den nemlig, at skulde nogen mulkteres, maatte det blive de slangehvislende, storskrystende judasindivider, som romler, skriger og tygger paa andres bag; men naar virkeligheden kommer, at noget fordres, kryber i skjul og ikke viser sig før faren er over.

-n -g.

03/11 1899

Rensligheden

Stod det daarlig til med paa landet, sa B. B. Liden, renslighed paa kroppen, urenhed i ord og adfærd. (Bifald fra byfolkene).

Ja, at de vasker sig lidt oftere, folk i byen end andre, det skjønner vi godt, naar vi er derinde nogen dage. For der er svart! Tænker, vi kunde trænge til at pudse op nogenhver, jeg!

I andre henseender drages vi med adskillig urent på landet, det er sandt nok, - usedelighed, drik og alskens svineri.

Men fuldt saa ilde som i byen er det ikke. Endog de finere - «kulturbærerne» - har nogen synder, som trænger refselse en gang imellem. Var det landsfolk og landlige forhold, som fremkaldte fore-

dragerne om «engifte og mangelige» for endel aar siden?

Der er usedelighed paa landsbygden ogsaa, men at ha flere kjærringer, bytte kjærringer osv. synes man er for grovt. Undtagen enkelte, som har lært fra byen og paaberaaber sig de fine til undskyldning.

-en.

17/01 1906

Reis ikke ud av landet.

Om en maaned eller to naar vi den tid, da flere ungdommer i hver bygd pleier at vende fædrelandet ryggen for at «prøve lykken», som det heder, i det rige vesten.

Det ligger forresten nær for det unge blod at søge ud, fri og ubunden som vore fattige unge er. Kanskje de - som ofte er tilfælde - ikke har hverken mor eller far her længere; derimod har de dervest baade frænder og kjendinger, der i sine breve ikke lægger skjul paa, at der faar man sit stræv dobbelt saa godt betalt, om ikke mere, end hjemme.

Men det, de almindelige tier med, er, hvilke gjenværdigheder, der maa gennemgaaes forud, hvor kostbart mangt av det nødvendige er der, hvor anstrængende arbeidet er i det strenge klima. Og tilsidst de utryggere forholde.

Tænk nu om alle unge vilde finde sig i at udstaa al den savn og møie i hjemlandet, som en udvandrer maa finde sig i, da skulde der spørges fremgang i Norge!

Hvorfor skal vore unge forlade

landet nu, naar vilkaarene gjøres mere og mere levelige?

Her er arbeid nok. Her vil ogsaa bli mad nok for 2-3 mand for hver enkelt, vi ha nu. Slaa amerikatankeerne væk; bestem dig paa at bli i landet; slaa av paa de unødvendige fordringer, spyt i næven og ta fat!

«Fager er lien, saa den aldrig syntes mig fagrere», sa den kjækken Gunnar, du kjenner fra Islands saga. Si du det samme.

M.

17/10 1898

Et neger-orkester

vil paa gennemreise til T.hjems theater optræde paa Tønset førstkommande tirsdag, og her paa Røros onsdag og torsdag. Det bestaar af hele 25 personer, allesammen 1ste klasses artister.

Det er det samme, som i sommer optraadte ved Bergensudstillingens musikkal og høstede fortjent bifald. Efter udenbyspressens udtalelser er det ogsaa noget enestaaende i sit slags. Det er ikke ofte, at vort sted blir besøgt af rigtigt 1ste klasses folk paa det omraade, saa vi vil, naar dette en gang som denne hender, anbefale fuldt hus for Mr. Jacksons originale neger-minstre, især da programmet, der er os forelagt, viser sig at være baade righoldigt og meget godt.

18/11 1898

Norske døbenavne

Det er svært saa lidet folk udover landsbygderne - som regel bryr sig om at give sine børn norske navne. Det viser sig ogsaa paa dette omraadet, at sansen for det, som er ægte norsk, i det store og hele er nok saa liden blandt vort folk.

For en tid siden var jeg tilstede ved en gudstjeneste, hvor ikke mindre end 10 børn fik 14 navne tilsammen, men af disse 14 navne var bare 2 norske, nemlig Ingeborg og Ivar, og enda var det sidste forvandsket til Iver. Dette var naturligvis heller ikke godt nok alene, det latinske Olvis maatte være med.

Saaledes er forholdet. Af de navne, som mest bruges, er der bare en brøkdel, som er norske, og en stor del af disse er mer eller mindre forvandskede.

Blandt den flom af unorske navne, som bruges, er der ogsaa en del, som er aldeles meningsløse eller de har en betydning, som vedkommende barn senere faar grund til at ærgre sig over.

Det skulde ligge nær for en hver far og mor at vilde gi sine børn navne, som «baade har en rigtig norsk form og giver en god mening».

At saa mange alligevel ikke gjør

dette kommer for en del deraf, at de ikke kan skjeldne mellem norske og fremmede navne - ligesaa lidt som de kan afgjøre, om et navn er forvandsket eller ikke.

Det er derfor som oftest bare det rene slumpetræf, naar et barn nu og da faar et norsk navn - ret skrevet.

At kjøbe en navnebog, hvori man kan faa fuld og grei oplysning baade om navnenes rette form og betydning, falder ikke mange ind, eller de har simpelthen ikke raad til saadan luksus. En saadan bog vilde man vistnok ogsaa forgjæves søge efter i bogsamlingerne.

I haab om at forældre eller andre, som læser dette, muligens kunde ville kjøbe sig en navnebog, skal jeg her nævne titel og pris paa tre saadanne.

«Norske døbenavne»

af B. Støylen - kr. 1,20.

«1000 norske personnavne»

af D. Huseby - kr. 0,50.

«400 norske personnavne»

af E. Paulsen - kr. 0,25.

Den første indeholder baade norske og fremmede navne - med en interesant fremstilling af navneskikken i det hele - de to sidste kun norske. I dem alle

kommer først navnets rette form, dernæst forvandskningene og saa betydningen.

Her vil ogsaa enhver kunde se, om ens eget navn skrives galt; thi der er naturligvis intet i veien for at «rette det som rangt er». Josten kan rettes til Jostein, Ellev til Eiliv, Tosten til Torstein, Guri til Gudrid, Siri til Sigrid osv.

Foruden de ovennævnte bøger kan ogsaa nævnes «Norsk navne-bok» af Ivar Aasen.

Udtrøndelagen i november 1898. K.H.

06/09 1916

Krigsforedrag

Nordmannen Dr. Kiib holder foredrag paa Vonheim førstk. fredag 8de septbr. kl. 8 ¼ aften.

Doktoren fortæller om sine oplevelser i Kaukasus ved general Brüsilows arme. Læge blandt kosakkerne i 2 aar; skildrer ved selvsyn krigens rædsler.

Doktoren optræder i kosakuniform med det traditionelle knivlivbelte.

Endel interessante mordvåben vil bli fremvist.

Ola Jonsmoen:

Den litterære profilen

La meg ta til litt mimrande sentimentalt med å fortelje at eg fekk hybel i Oslo, hjå elskelege fru Haufmann langt ute på Nordstrandshøgda – i dei verste år med hybelmangel – fordi ho hadde sett namnet mitt i Fjell-Ljom. Ho hadde inga tilknytning til Røros og fjellbygdene så langt eg veit. Det var ikkje derfor ho las Fjell-Ljom. Det var dei kulturhistoriske og litterære bidraga ho var interessert i. Eigentleg var det Falkbergets diktning og hans trugne litterære og journalistiske verksemd som gjorde at eg fekk billeg husrom, fordi også mine usikre litterære forsøk fekk eit slags nådelys over seg ved JF's nærver i spaltene i Fjell-Ljom.

Dette er sjølsagt reint perifiert og anekdotisk. Men det er ingen grunn til å bagatellisere den betydning Fjell-Ljom hadde for skriveglade menneske som gjekk med forfattardraumen i hjartet. Fjell-Ljom var eit naturleg, ope og dessutan prestisjetungt forum for mange unge litteratar, anten dei prøvde seg på diktning eller sysla med kulturorienterte og formidlande, da endatil litteraturkritisk penne-strev. Det underlege, og med rette imponerande, er at Fjell-Ljom ikkje berre drog omsorg for Røros og bygdene ikring, men også tydelegvis frå dei første år må ha sett det som si naturlege oppgåve å vere eit forum for meiningsbryting, meiningsskaping og ordkunst frå heile landet, sjølsagt i pakt med grunnsynet først og fremst for den radikale delen av åndslivet i politikk og språk. Ny-norskdiktinga hadde såleis lett for å finne open spalteplass og stød i Fjell-Ljom. Ånda frå Garborg, Mortensson Egnund og Steinsvik levde og skaut knoppar og fekk nye dimensjonar. Ein ser tydeleg korleis politiske og litterære straumdrag avspeglar seg i avisa. I ei tid utan sekundraske kommunikasjonsmiddel er Fjell-Ljom forunderleg seismografisk ømfindtleig for radikale tankar og europeiske nyorienteringar i åndslivet. At avisa er med i den nasjonale kampen, politisk i indre og ytre forstand, er sjølsagt og nærast eit livsvilkår for eit organ som det vi her har i tankane.

I Fjell-Ljom vil ein sjå, i konsentrert format, samanhengen mellom litteraturen og sosiale og politiske endringar. Ikkje først og fremst gjennom det skrivne, som oftast i seg sjøl ikkje er så merkverdig. Meir i det faktum at ulike forfattarar verkeleg skreiv i Fjell-Ljom. Rett nok overdreiv historikarane ei tid den innverknaden diktarane våre har hatt i norsk historie. Dei styrte nok ikkje utviklinga, men

at dei var med på å forme henne og korrigere kursen, trur eg det er forsvarleg framleis å hevde.

Men enda viktigare er det truleg å merke seg at Fjell-Ljom let utvikle noe som måtte opplevast som eit litterært miljø, der bøker vart omtala, åndsdebatt referert og diktarar presenterte og kritiserte. Dei hjelpte kvarandre i veg, dei som skreiv i Fjell-Ljom. Falkberget hjelpte mange. På si side vart han også hjulpet i veg av til dømes Einar Døhl, som svært tidleg gjer sitt til å skape blest rundt den ukjende Johan Falkberget, med å smørje temmeleg tjukt på i omtale av diktarens produksjon. Korkje namnet eller produksjonen var på den tid imponerande.

Mye av det litterære stoffet er som vi vel må vente ujamnt og temmeleg diletantisk. Fjell-Ljom gjev likevel aldri inntrykk av å vere ein litterær andedam. Henrik Ibsen blir fyldig, nærast pretensiøst, men innsiktsfullt omtala ved sin død i 1906. Bjørnson er på Os. Det gjev utslag i spaltane, som ventande er. Den unge Johan Bojer får på pukkelen og den frisinna og radikale Hulda Garborg skaper debatt. Bokmeldingane sett i alle år sentrale bøker og hefte inn i perspektiv.

Dikta, og dei er strøydde i rein overflod ut gjennom spaltane somme gonger, strekker seg i emne og form frå reint amatørimeri til viser og vers av meir kjende lyrikarar. Poesien er i det store og heile tradisjonell og for det meste ordinær, men berre viljen til å prente dikt, originalskrivne eller klipte frå andre blad eller tekne or bøker – med eller utan løyve – provar at redaksjonen er ærgjerrig på vegner av Fjell-Ljom som kulturorgan. Landsmålsdiktninga er sterkt representert ved Mortensson Egnund, Garborg, Sivle og Hovden, berre for å nemne namn frå dei første åra.

Om ein ser etter vil ein oppdage at viljen til å gje att diktning av ymse slag prega den eine redaktøren etter den andre. Dei gav litteraturen ein slags arverett, og heilt fram til dei siste år fekk poetar av den mest mangfalde gehalt prøve seg. I sannings namn må ein vel legge til at poesi også var luggom spaltefyll i eit knipetak, men det skrivne blir i seg sjøl ikkje automatisk dårlegare ved det.

I det store og heile er mye av vårt kvardags-

liv ein balansegang mellom kvardag og visjon, mellom vilje og evne. Det har sjølsagt også prega Fjell-Ljom og dess forhold til og arbeid for litteraturen og litteratane. Men mange lesarar opp gjennom dei noko nær hundre år trur eg ville fortelje om fine møte med diktning i Fjell-Ljom. Og eg trur nok også ikkje reint få av diktarane våre har tenkt eller tenkjer på Fjell-Ljom i takksemd. Også i vemod for oss som saknar litterære pustehol i lokalmiljøet.

Henrik Ibsen

Budskabet om, Ibsens død naaede os for sent til at vi kunde meddele vore læsere det onsdag. Idag er allerede efterretningen om hans død naaet ud over hele den civiliserende verden, og blade paa de forskjelligste tungemaal har bragt hans nekrolog.

Saa kjent var han.

Endnu for 20 aar siden var han et splittelsens tegn, forkjættet hjemme, udenlands i færd med at vinde sine seiere – efter en menneskealders kamp. Idag forberedes der mindefester over ham overalt, hvor europisk skuespillkunst trives. Selv fra det av Europas kulturfolk, som er fiendtligst mod al aandskultur, fra England, melder telegrafene, at landets første skribenter skriver om den overordentlige indflydelse, hans værker har øvet paa samtidens litteratur og tænkning.

Saa betydelig var han.

Og dog er det ikke denne ydre berømmelse og anerkjennelse, som vi i første række fæster os ved, naar vi nu hører, han er død. Netop nu, da vi paa hans berømmelse kan maale omfanget av den indflydelse han har øvet, gaar det op for os, hvor lidet dette ydre veier i sammenlignet med de indre værdier, som ligger tilgjængelig for os i hans diktning.

En bedre preken om det indre personlige livs betydning, kan ikke gives, end denne motsætning

mellem den avdødes digterry og hans inadvendte diktning.

Og er dette ikke ogsaa den bedste frugt Ibsen selv kunde ønske av sit virke?

Ja, Ibsens sterke krav til menneskene, hans forherligelse av kaldet, kaldet til den enkelte om ubønhørlig sandhed overfor sig selv, sit personlighedsliv, tiltrods for at samfundskonventionalisme, har aldri staaet klarer for os end nu, da alle samfundsklasser kappes om at hædre hans minne.

Saaledes viser Ibsen sig at have øvet et virke, frugtbarere end nogen anden, – fordi han aldri vil ophøre med at stille hver enkelt af os de store, evige spørsmåal, som det blir nødvendig at stille, saalenge verden skal gaa frem.

03/12 1900

Johan Bojer

har begaaet en lang artikel i «Unglyden» om ungdomslagene. Som man kunde vente fra den kant, er der mange sterke ord og tunge anlager.

Ungdomslagene befatter sig saa alt for meget med «maalet». Alt blir «ord, ord og atter ord». Praktiske opgaver i hobetal lar de ligge.

Han slutter:

Det er med blødende hjerte, jeg sidder og skriver dette ned. De sidste foretelser fra denne frindsede ungdomsbewægelse spaar nemlig saa uhyggelig, at det hele

resultat ogsaa i fremtiden blir de samme som hidtil, nemlig – makuatur. De mænd, som gaar i spidsen, vil ansvaret engang falde tungt paa.

Maatte det bli en forandring, I norske kvinder og mænd! Maatte nationalfølelsen ytre sig i mere frugtbringende former! Maatte det største bevis paa at elske «Norrig» bli det at dygtiggjøre mer end præke, og først og sidst at opdrage sig selv til gode og værdifulde mennesker!

Hvilken stor og opofrende gjerning de mennesker gjør, som gir sig af med at holde dommedag en gang imellem. Paa den maade kan man saa lægge ansvaret fra sig selv og der, det skal ligge.

Vi som har puslet en smule med ungdomslagene, har kanskje ogsaa følt, at det burde være bedre, end det er. Bewægelsen lider endnu af mange barnesygdomme (blandt disse er ikke elskent til folk, fædreland og alt nationalt, deriblandt ogsaa maalet). Men vanskelighederne er mange, arbeidskræfterne smaa og faa. Vi tør nemlig ikke regne med disse, som i et avisopsæt nu og da klandrer og «paaapeger opover».

Hr. Bojer gir ellers tilbedste en oplysning, som for os paa disse kanter er ny og overraskende. «Det er nu seks aar, siden jeg var med og stiftede ungdomsbladet «Bredablik», siger han.

Var han det? Han skrev der flittig en tid og fik sit portræt ind i

julenummeret, det erindres godt. Vi, som læste «Breibdablik» den gang, kjender hr. Bojer ud og ind, især udenpaa, lige fra flos hatten og ned til spadserstokken; saa grundige beskrivelser fik vi af hans person. Og hans besøg paa kaffeer osv. i forskjellige tyske byer - jo, vi husker det godt!

Den gamle Aasen sa:

«Der er mange nok, som vil domar væra og læ aat alt, som dei andre gjera, og lyte finna dei rundt ikring, men sjelve gjera dei ingen ting».

Hr. Bojer har siden gjort endel bøger; de bestaar af «ord»; det var rart, om ikke en del ialdfalt skulde være mest egnet til - makulatur.

En anklage mod ungdomslagene for, at de ikke driver mere med det «praktiske», kan ha sin berettigelse, men den forfeiler rent sin virkning, naar den ikke kommer fra nogenlunde kompetent hold.

Forøvrigt skal vi se paa den ting senere.

-en.

11/03 1904

Blix salmarne.

Nu skal de altsaa stemme over Blix salmer paa Os. Altsaa stemme over, hvorvidt disse salmer skal kunde synges i kirken, ved siden av de andre salmer i Landstads Salmebog. Jeg kan ikke tænke mig, at osingerne, saa oplyste og nationale som de er, skulde vilde stemme imod, at disse salmer skal

synges. Thi for det første er det saa herlige salmer de aller fleste af dem, og det maa dog vel være godt at ha en saa rig salmeskat, et saa stort udvalg av salmer som mulig. Enhver flittig kirkegjænger vil være enig i det.

Dernest er disse salmer skrevet paa norsk landsmaal d.v.s. paa bondens eget maal. Og da vilde det være dobbelt saa besynderlig, om norske bønder skulde stemme imod disse salmer.

Det er ordnet saa nu, at man faar salmebøger med Blix salmer lige saa billig som salmebøger uden disse. Hvorfor skulde man saa ikke ville tage imod disse salmer? Jeg finder ingen grund. Man kan da ikke stemme imod dem for maalets skyld, fordi de er paa vort eget maal. Saa unaturlig og fordomsfuld kan da ingen være mod sit eget!

Det er kanskje dem, som paa staar, at de skjønner ikke «maalet». Men de gjør sig selv uret, hvis de paastar noget saadant. Er der vel nogen mand eller kvinde i Østerdalen, som ikke udmerket godt forstaar dette vakre vers (nr. 767):

Jesus, lat din kjærleik strøyme inn i hug og hjartarot,
so mæ næstens synd maa gløyme, naar han gjerer oss imot!
Lat mi miskunn i oss liva,
so me næstens synd maa gløyme, her vor broder miskunn giva
og i domen miskunn faa.

Og er ikke dette vakkert baade tænkt og sagt?

Th. M.

17/04 1897

Bjørnson i Os

Man hadde tænkt sig, at der i anledning Bjørnsons besøg i Os vilde bli en massevandring fra bygderne rundt om, saa at det noksaa rummelige lokale i en fart vilde bli fyldt til trængsel. Bjørnson var derfor ogsaa forberedt paa torsdag at holde sit foredrag to gange og for to forskj. forsamlinger. Men det uheldige førte, som netop indtraf og som gjorde veiene

nesten ufarbare, hindred en hel del fra at komme løs, saa der godt hadde vært rum for adskillige flere.

Da den hvidkronede kjæmpe viste sig paa talerstolen til sit første foredrag onsdag, hilste forsamlingen ham med kraftige haandklap, musikken spillede «Jeg vil verge mit land», og digteren begynte: «Jeg vil takke jer», sa han, «for den trofasthed, I gjennem en rekke aar har vist mig, tak for flaggene, I har heist for mig og tak for sangen. Hvorfor er vi bliet saa gla i denne sangen? Jo ikke bare fordi den er smuk i sig selv; men fordi den synges i hver dal landet over».

Derefter gik han over til at gjenfortælle billeder af den franske forfatter Viktor Hugos digte. Han fortalte den dog ialt tre: Kolbert, et billede fra middelalderen, Padden og Lille Poul og til slut om den gang, han første gang saa paven.

Torsdag begynte han ligeledes med at gjenfortælle af Viktor Hugo. Bjørnson er jo som oplæser uovertruffen, ikke mindst paa det omraade, han har beskjeftiget sig. Hans mægtige personlighed, hans kraftige stemme, hans udprægede skuespillertalent gjør indtrykket gribende og overvældende. Det var saa meget smukt og hjerteligt, Bjørnson her kom med. Som bare den lille gribende historien om «Padden». Man kom uvilkaarlig til at tænke paa den gamle bedstefar, som snakket til sine barnebarn og indtrængende indpræntet dem at være god mod dyrene. Og den lille, men saa uendelig fagre «Bronn» (bønnen) var i sin kort-hed en hel gudstjeneste. Som slutning paa sit andet foredrag talte Bjørnson noget om æresfølelse og ærgjærighed. Af denne tale skal vi hidfæste enkelte brudstykker. Den mand, som selv smider sig den rustning, hvormed han gaar ud i striden og seirer, er en ærgjærig mand. De mand, som vil bli, som selv arbejder paa at bli stortingsmand, er en forfængelig mand, en tosk. Den mand, som har en sag at ride sig frem paa, ligesom hekserne rider til underlandet Bloksberg paa et kosteskaft, er en ærgjærig mand. Vi er

ikke et folk, som kan leve paa store begivenheder; men vi kunde ha stærkere æresfølelse af at være det norske folk. Vi er djervere nu end vi var før; men vi maa ha stærkere nasjonalfølelse, vi maa ha mere af denne nasjonale æresfølelse, som gnister inde i os og blir til storverk. Og den nasjonale ærgjærighedsfølelse, som Nansen og hans vidunderlige ferd var det bedste billede paa, maa der skabes mere af. Bestyreren af den kjendte Askov folkehøjskole i Danmark hadde en gang sagt til taleren: «I laver politik; men vi laver smør». Det er denne ærgjærighedsfølelse af det gode, danskerne er saa beskjeftet af, og før vi har den, blir det ikke godt her hjemme heller. Kan godt hænde, vi seirer, før vi seirer i smør. (Munterhed). Læs bare den danske statistik paa disse omraader og du vil bli overbevist om, hvor megen ærgjærighedsfølelse dette folk virkelig er besjælet af.

Mange forveksler herskelysten med ærgjærighedsfølelsen; men dersom vi hadde lige megen æresfølelse, som vi har herskelyst, da var vi et dygtigt folk. Vi er et kontemplativ vinterfolk. Høire har jo strævet med at saa til dette saakaldte førstekammer. Et slikt, har jeg tænkt, maatte passe for dem, som bor i de varmere lande, og som ingen vinter har til at tænke op igjen to gange i.

Nei, vi maa skabe en kunstig sommer i os, vi maa ha mere nasjonal og økonomisk æresfølelse. Jeg ser alle disse rene flagene - kan man tænke sig noget unaturligere end at være ræd for at heise dette flaget? Jeg vil ikke si, at det er venstre, som er tapre, og høire, som er feige, aa nei der findes nok feighed inden venstre. Ifjor beslutende stortinget enstemmig at oprette en særtraktat med Japan; men saa gaar Sverige (d.v.s. «vor» udenrigsminister) hen og bevæger Japan til at si nei, og vi er frige nok til at tro paa dette.

Jeg kjenner ikke stillingen, men jeg tror, jeg tør si, at det dog ikke vil bli længe før vi faar enten bare særtraktater eller ingen.

Dersom nu høire seirer ved valgene skal alle disse rene flagene

ned igjen, ved at se slikt taber vi modet, og vi blir under Sverige. Eller der kan bli et parti, som sier: «Vi vil ha vort udenrigsstel for os selv» og et andet ikke stort parti som sier: «Nei det vil vi ikke vide noget af» - og vi kommer til Sverige med piske paa ryggen.

Maatte den store, sterke æresfølelse vokse og virke paa den personlige, saa deraf vil vokse ærgjærighed.

Det prægtige foredrag efterfulgtes af det kraftigste bifald. Hr. o.r.sagf. Johnson takkede i omtrent følgende ord: Lad mig faa lov til at si nogle ord som tak og som taknemmelig og ærbødig hilsen fra den ganske store forsamling af unge, som omsluttet af ungdomsforbundet «Breibdablik», hvis formand jeg har den ære at være. Alle disse unge har forsøgt at kaste af, hvad de evner, i de nærmeste krav. Der findes i den sidste menneskealder ikke den fremgangstanke, som ikke Bjørnsons navn paa en eller anden maate har vært knyttet til, og hvor han ikke har vært fremst eller blandt de fremste. Vi føler og ved, at den dag han ikke mere staar blandt vort folk, vil mærkes som et stort hul efter ham; men vi unge vil love ham, at vi vil gjøre alt vort for engang at kunde fylde dette hul ved at arbeide for fremgang hver i sin kreds, inden vore bygder, og - de som naar saa langt - inden vort land i sin helhet.

Og saa vil vi rope tre gange tre hurra for Bjørnstjerne Bjørnson. Hurra for ham, som i smaast og stort er ungdomsaanden legemliggjort, for ham, hvis saga, rig og beundret er Norges egen et kvart aarhundred.

(Rungende hurraraab, kraftigt bifald).

Efter foredraget samledes folke-massen udenfor hr. Backe hvor digteren bodde, idet musikken spillede endel numre.

Herunder benyttede hr. Per Aas anledningen til at takke digteren for den store gave, han hadde skjenken osingerne ved sine foredrag.

Siden dannede forsamlingen en stor «broderkjæde» og sang med blottede hoder fædrelandssangen.

Der var over disse to dage en løftning og en begeistring, som altid vil være os et kjærte minne, og som vel de fleste ikke faar anledning til at gjenopleve.

22/12 1905

Forfatteren

Johan Falkberget

er en evnerig, ung mand, født 30te septbr. 1879 paa gaarden Falkberget i Rugeldalen i Røros herred. Han har alt fra sin barndom drømt om digtning og at bli digter.

Det er imidlertid lettere tænkt og sagt end gjort at komme sig frem i verden og faa nyttiggjort sine evner i den retning, man selv ønsker og har anlæg for. Mange er gaaet tilgrunde av mangel paa sympati og forstaaelse.

De trange kaar, hvori F. er oppvokset, og boende i en avsidesliggende fjeldal, - det er alt andet end gunstige omstændigheder, naar talen er om at drive det til noget paa det litterære omraade. Falkberget har i fuldt maal maattet ta sin del af kampen for tilværelsen, - en kamp saa haard og bitter, at den unge mand kun med ansporelse af alle sine kræfter, har undgaaet at segne under. Han skriver en gang til undertegnede; «. til sine tider har jeg ogsaa

git mig over i modløshed... Kan-skje jeg en dag gir mig over, øde-lagt av «skuld» og miskjendelse...»

Det er sandelig ikke godt, længe at holde sig oppe for en begavet, evnerig ung mand, naar han begynder at se tilværelsen saa mørk og trist. Der er saa ofte sagt: Der skal stærk ryg til at bære gode dage; men der skal sandelig ogsaa en sterk vilje til for at kunde gaa seirrig ud av en økonomisk kamp.

Falkberget har dog havt en god støtte i sine oplyste og intelligente forældre, som stadig har staaet ham bi og opmuntret ham. De har været og er folk med ophøiet interesser og hjertelag som faa, og som tillige har seet, at gutten har en fintslæben karakter og er literært anlagt. Hvor meget de end har villet, har de dog ikke kunnet se raad og mulighed at gi sin søn anden uddannelse, end hvad en ofte for-sømt landsalmueskole har kunnet byde.

Johan Falkbergets første forsøg med literære sysler var en fortælling «Hytten ved Vesleklætten», som han skrev i konfirmationsalderen og som blev offentliggjort i «Fj.-Lj.» Fortællingen blev straks optat i en flerhed av andre blade. Efterat dette vellykkede første skridt var tat, og opmuntringer om at forsætte paa sin egen udvikling fra flere hold, arbejdede F. ufortrødent videre paa sin egen udvikling med det maal for øie; at søge faa det nedarvede digteriske anlæg saa høit op til sine grænser som mulig.

Naar man tænker sig hans mangelfulde uddannelse og naar man tar i betragtning de mange arbeider, som allerede er kommet fra hans haand - og det tildels meget værdifulde bidrag - maa enhver uvilkaarlig se op til manden og beundre den ubøielige energi, viljestyrke og kraft, som kan bestaa sig under saa triste omstændigheder som de, Falkberget har levet i.

Falkbergets skildringer av naturen er træffende og heri ligger hans stærke side. Han forstaar naturen - sine omgivelser - og fra denne har han suget sin kraft til at holde ud. Og det maa isandhed være

velsignet at besidde saa meget klarsyn, at naturens tause sprog fuldt ut kan forstaaes. Hvilken trøst og styrke kan man ikke finde heri i livets mange triste stunder. Men samtidig kan der ogsaa merkes en klar fantasi, følelse og hjertelighed hos de personer, der spiller med i hans fortællinger.

Vi skulde gjerne villet dvæle noget nærmere med omtale av Falkbergets bøger; men pladsen er denne gang vel knap. Der skal tilslut kun siges, at Falkberget har benyttet sin tid og sin ungdom meget godt, og maatte frugterne av hans ungdoms arbeide rige og fulde komme i sin tid.

-rd.

16/12 1892

Hulda Garborg

Et frit Forhold^o

(Litlere's forlag. Kr. 2,00)

Da fyste eg vart kjend me ho Hulda Bergersen, som ho het daa, de va paa maalskulen, som eg helt i Kristiania. Eg undrast over, at slike bykvinnfolk vilde vera med der, de ska dei vel snart misse taalmoie paa, tenkte eg. Men ho Hulda vart so flinkt i maale, at ho jamvæl skreiv i «Fedraheimen».

Eg minnes ein gong me va bed i kaffelag aat ho, men daa synt de seg at de va kje meir en sovitt ho skyna, naar kjelen koka, de vart eg, som laut stelle kaffen.

Da kan du tenkje eg tykte de va

rart, daa eg fek tien om at han Garborg vilde gifte seg me slikt noko - ja dra heilt te fjels me de, jau de skulde bli greier, han som eg hadde ynskt eit hendi kvinfolk paa lag som ho Anne Svarthugu. Eg fær vel laane dei lit flatbrø aa blandsmør ein gong imillom, naar eg sjølv hev for mykje, ska dei ikkje reint svelte ihel, tenkte eg.

Men ho Hulda lærde aa greie seg sjølv, den megga, baade aa koke kaffe aa baka aa brygje, ja alt ho bare tok seg te me so gjek de for ho. So han seier de ofte kallen hennar naar me sit aa eet paa fine hotel, at han har daa ikkje den smaken maten her lel som heime paa Kolbotn, aa de har han jamen ret i.

Men no daa eg hørde, at ho vilde skrive bøker au aa vera jamgo me mannen i alle ting, daa tok eg te aa bli ræd, ein kan vita, korleis de gaar, noko tunt opkok paa dei beina, som Garborg har teke krafta utor, veit eg.

Eg sag au, at dei leet om de i eit bla, at boka va «en vanlig forførelshistorie, vistnok friskt og modigt fortalt til at være af en kvinde, men intet væsentlig nyt».

Eg foor boka igjenom aa eg skyna straks, atsome naturalistiske kritikerar kunne ha grun te aa laate surt, for endaa stilen va stut aa lite utpynta, so ran forteljinga som ein klar bek beinaste leia fraa fjelle ne i sjøen - aa de æ de ei naturalistisk bok ikkje ska jera, for i ei slik bok ska ein inom kvar ei myr, som finnas kan, aa kvar ei busk og kvar ein stein, som vatne siklar framom, de ska skildras so omstendelig, at leraren maa somne minst tvo tre gonger. 4-500 sier vilde dei ha brukt dei rette bokskrivarare te aa pine de ut or seg som ho greier paa eit par hundra, daa fyst vilde dei tyjkas faa rette daamen aa lugta paa de. Men ho Hulda læt dei daa i beine stryk, difor fæ du au si klarare greie belæte, alt som ikkje trengs kastar ho me djerv hand te sie, gaar beint paa saka aa veit aa heve de sermerkte baade i situasjonar aa smak.

Aa de gaar nok ikkje som mange trur, at i slike frie forhold æ de bare mannen som æ fri aa elskarinna, den «falne kvinna», trældyre

hans, nei de lagar seg so, at de æ han, som maa bli træl for kraambujenta si, aa han kas ikkje rive seg laus fraa denne trældomen sjølv naar forelskinga æ borte.

«At vera gift», seier han, «var sgu ikke saa farligt; det var et paradis af frihed alligevel det, mod et forhold som dette. Det maatte være et uhyre upraktisk menneske, som ikke kunde skaffe sig lidt frihed om han var gift; men kom man først ind i et saakaldt frit forhold, saa sad man sgu der, trods al overlegenhed, det skjønte han nu. Altid at ha skandalen hængende over hode paa sig - hu; man fik indrætte sig, der var altsaa ikke noget at gjøre ved det.... Det kom til stormende scener, som hun tog med stedse større ro, medens han mer og mer laa under som for sin magtløshed. Han sprællede i hendes haand som fisken paa kroge. Det var ikke frygten for skandalen alene som bandt ham, det værste var at..... Fanden, naar det kom til stykke saa kunde han ikke undvære hnde heller».

Men den fridomen aa magta blir dyrkjøbte ting for jenta. For aa bli herre over andre, maa ho fyst je op mykje af de, som folk ein pla kalde gævast; blugskap, æreskjensle, sjølvvyrnad aa traassi aa traatt nytte alle midlar, som kan føre ho mot maale, so me skunar, at denne jenta, som i fystninga va som someleg aa skuldlaus teslut bare har eit steg før ho naar prostitusjon.

Mange meiner, at fyst i dei frie forhold utafør ægteskab æ de fridom aa finne. Nei meiner Hulda Garborg, slik som de no æ laga ialdfald, so kan slike frie forhold staa i faare for aa bli alt anna en frie. Eit «vitugt» ægteskab, der dei ikkje held for mykje av kvarandre, tykjes daa vera mykje meir frit - for han daa tevissa. Men derme blir ogso desse vigde ægteskapa, i byane ialfal, ofte bare eit skalke-sjul for umoralitet.

Kvifor kunne no ikkje desse tvo menneskje som boka handlar om, ha faat elske kvarandre so lenge dei hadde lyst aa som fredeleg gaat ifraa kvarandre uta at den eine hadde maat bli ein træ æ den andre eit forfalle kvinfolk?

Jau bare ikkje samfunde me lov aa tvangsreglar hadde gripe in i ordninga av de, som etter naturens eiga retleing einast den frie forstaaing millom menneskja kan je de rette lag.

*) Fyste oplag æ alt useld aa eit nyt straks ferdi.

Ivar Mortenson.

Boka handlar om ei ung jente fra ein smaaby, ho æ i ei krambu i Kristiania aa der blir ho forelska i sjefen sin, han blir au nokso gla i ho aa dei fær kvarandre. Men daa han æ gift før me eitkvartslag, ei tung tykjelaus frue, som kjem jenta op i mangt leit aa vondt, som vona no æ. De leitar hardt paa jenta, men ho fortvilar ikkje aa blir mjuk, ho jer seg hard. Han æ frikar han aa kan stelle seg som han vil, verre æ det for ho stakar. Daa han ikkje lenger bryr seg so mykje om ho, men likevæl endaa har overtake te aa meistre ho som han vil, daa æ de ho lyt freiste finne raaer te aa vinne fridomen sin at, ska ho ikkje reint bli undertrykt, aa de æ bare ein maate, ho kan jera de paa, nemlig aa faa magta over han i staen for aa la seg meistre. De æ denne fridomskampen hennar, denne strien om magta, som æ mest forvitneleg ve heile boka.

Fjell-Ljom og jeg

Når jeg i denne gjenreisningens tid - inntil videre - er gått inn i redaksjonen av Bergstadens eldste demokratiske blad Fjell-Ljom, så kan jeg hverken glede eller bedrøve noen med at jeg har endret signaler.

Også det må en oppreist mann ha mot til. Jeg har bare ikke gjort det!

Nei, jeg har helt enkelt fulgt Bjørnsons dagsordre:

«Hva du evner kast av i det nærmeste krav!»

I Fjell-Ljom fikk jeg en uigjenkallelig demokratisk dåp av Olaf O. Berg. Det har alltid vært en æressak for meg å bli tro mot det

blad som først åpnet dørene og viste meg den tillit, jeg seinere i livet sårt har saknet så mang en gang. Jeg vet at enhver kvinne og mann med ikke alt for innsnevrede horisont vil forstå og respektere denne troskap.

Da jeg var stortingsrepresentant for arbeiderpartiet i Sør-Trøndelag, skrev jeg også en rekke artikler i Fjell-Ljom om kulturelle spørsmål.

Partiet viste seg solidarisk og tolerte det.

Alle aviser og tidsskrifter har i dag ett felles stort mål:

Bygge Norge! Reise det sosialt åndelig!

I den lei er Fjell-Ljoms linjer rene og klare.

Vi har bare en oppgave: *Tjene Norge!*

Ved redelig og åpen ferd bør vi og alle nordmenn si med Bjørnson:

Jeg vil bygge mitt land.
Jeg vil elske det frem i min bønn,
i mitt barn.

Jeg vil øke dets gagn,
jeg vil søke dets savn
i fra grensen og ut til de drivende garn.

Og en ting til: I Fjell-Ljom skal sannhet og rett bli hevdet til det ytterste og så langt vår evne når. *Det kan vi love.* Og uten å love for meget. Her blir ingen signaler endret.

Den merkestangen vi reiser i Fjell-Ljom er Eidsvoll og Norges grunnlov!!

J.F.

Fjell Ljom stopper

Fjell-Ljom stopper med dette nummet. Bladet har siden det så dagens lys i 1880-årenes stormtid, oassert mange milepæler. Ved den tid vi no har nådd, vil vi gjerne få uttrykke en takk til alle Fjell-Ljoms venner for trufast følge gjennom årene. Det later til å være enda flere enn vi trudde som har lest bladet i femti år og mere. Ved et så årelangt følge utvikles et gjensidig tillits- og fortrolighetsforhold som er av den aller største verdi for en avis. Vi takker for alt i dag. Og legger til en særlig takk for

forståelsen de siste vanskelige årene.

Fjell-Ljom har helt siden starten i 1886 kunnet glede seg over at en rekke ypperlige penner samlet seg om bladet. De har bidratt på en vesentlig måte til å gi det ansikt. Vi er alle de utmerkede medarbeiderne en stor takk skyldig.

Det er kanskje så at naturtilhøva her oppe mellom fjellene gjør oss til vintermennesker. Men desto større pris setter vi på den hektiske fjellsommeren, og soldrømmen bærer vi med oss i hjertet. Den kan ingen ta fra oss.

En gang skal denne krigen ta slutt også.

Vel møtt igjen!

Med inderlig glede ønsker vi Fjell-Ljoms lesere vel møtt igjen!

Snart to år er gått siden bladet stoppet. Vi hadde følt bannstrålen fra nazityret rettet mot oss i lang tid - og var glad for det...

Fjell-Ljom, som var blitt startet i 1880-årenes stormtid og som gjennom alle år hadde prøvd å være talsmann for demokrati og frihet, kunde ikke bli noe naziblad. Det fikk heller gå inn.

I avskjedsartikkelen skrev vi at det kanskje var så at naturtilhøva her oppe mellom fjellene gjorde oss til vintermennesker, men desto større pris satte vi på den hektiske fjellsommeren, og soldrømmen bar vi med oss i hjertet, - den kunde ingen ta fra oss. - En gang skulde denne krigen ta slutt også,

sluttet vi. Mer direkte kunde vi ikke få uttrykke oss. Men folk forsto!

Og no ønsker vi alle våre venner vel møtt igjen.

Det er atter dag over Norge! En varm glede og takk fyller alle sinn. De fem årene har vært harde å komme igjennom for mange. Vi ærer minnet til alle som falt i kampen, og vi takker av hjertet enhver god nordmann for innsatsen han gjorde. Den norske front fikk ingen fiende bukt med!

Måtte samkjenslen som har bundet oss stadig sterkere til hverandre i disse krigens grufulle år, også framtidig bli grunnlaget vi bygger på. Friheten må stadig vinnes på nytt, - det skal vi ikke glemme. Vi skal verne den mot både ytre og indre fiender. Samhold er ordet for det nye Norge.

En rik arbeidsdag venter oss!

Kjell T. Olsen:

Vi velger et tilfeldig årstall 1914 - et år med nyheter og debatt

Å gi et løpende tverrsnitt av Fjell-Ljom gjennom de 90 år bladet kom ut, er forståelig nok bortimot umulig. I alle fall ville et slikt forsøk - i tillegg til at det ville kreve enormt mye tid og arbeid - sprengte fullstendig alle rammer for dette enkeltnummer av Fjell-Folk. Vi har i stedet valgt oss et tilfeldig årstall og konsentrert oss om bladet for dette året, nemlig 1914.

I det følgende skal vi prøve å gi leserne noen smakebiter fra bibliotekets innbundne 1914-årgang, etter å ha gått gjennom alle numrene fra dette året. Noen fullstendig oversikt legger vi ikke opp til; vi har plukket litt her og der slik at det tilsammen skulle gi et brukbart innblikk i hva bladet bragte sine lesere i Bergstaden og distriktet dette ene året.

NYHETER - OGSÅ NASJONALE OG UTENRIKS

Det er enkelte sider ved avisa som gjør seg mer gjeldende enn andre. For det første, i 1914, som både før og seinere er det nyhetene som dominerer. Men i tillegg til de lokale nyhetene merker vi oss at Fjell-Ljom bringer nyheter fra andre deler av landet, og også mye utenriksstoff. Dette var jo flere år før radioen kom og ble vanlig, og de få «storavisene» som fantes, var i privat abonnement, hvilket betydde at de gjerne ble bortimot ukegamle før de kom hit opp til Røros-distriktet.

Dermed ble lokalavisa faktisk den eneste informasjonskilden for folk flest når det gjaldt nytt utenfra, nyheter om begivenheter andre steder i landet, riksnytt og politisk stoff fra hovedstaden, som fortsatt het Christiania, og selvsagt også nyheter og meldinger fra det store utland. Særlig merker vi oss jevn tilgang på telegrammer og kommentarer til den første verdenskrigen, som brøt ut i Europa dette året. (Dette ser vi forøvrig også mye av gjennom alle de fire krigsåra, så det var tydelig at folk her på vidda var opptatt av krigen, sjøl om Norge som kjent klarte å holde seg utenfor - denne gangen.)

FRISK DEBATT - OG FALKBERGET VAR MED.

Et annet typisk trekk som preget Fjell-Ljoms spalter for drøye 70 år sida, var den friske debatten i lokalmiljøet og i avisas spalter. Både redaktøren og ikke minst skrive- og kampglade debattanter i by og grend kastet seg uredde ut i det og slo til med innlegg det ofte

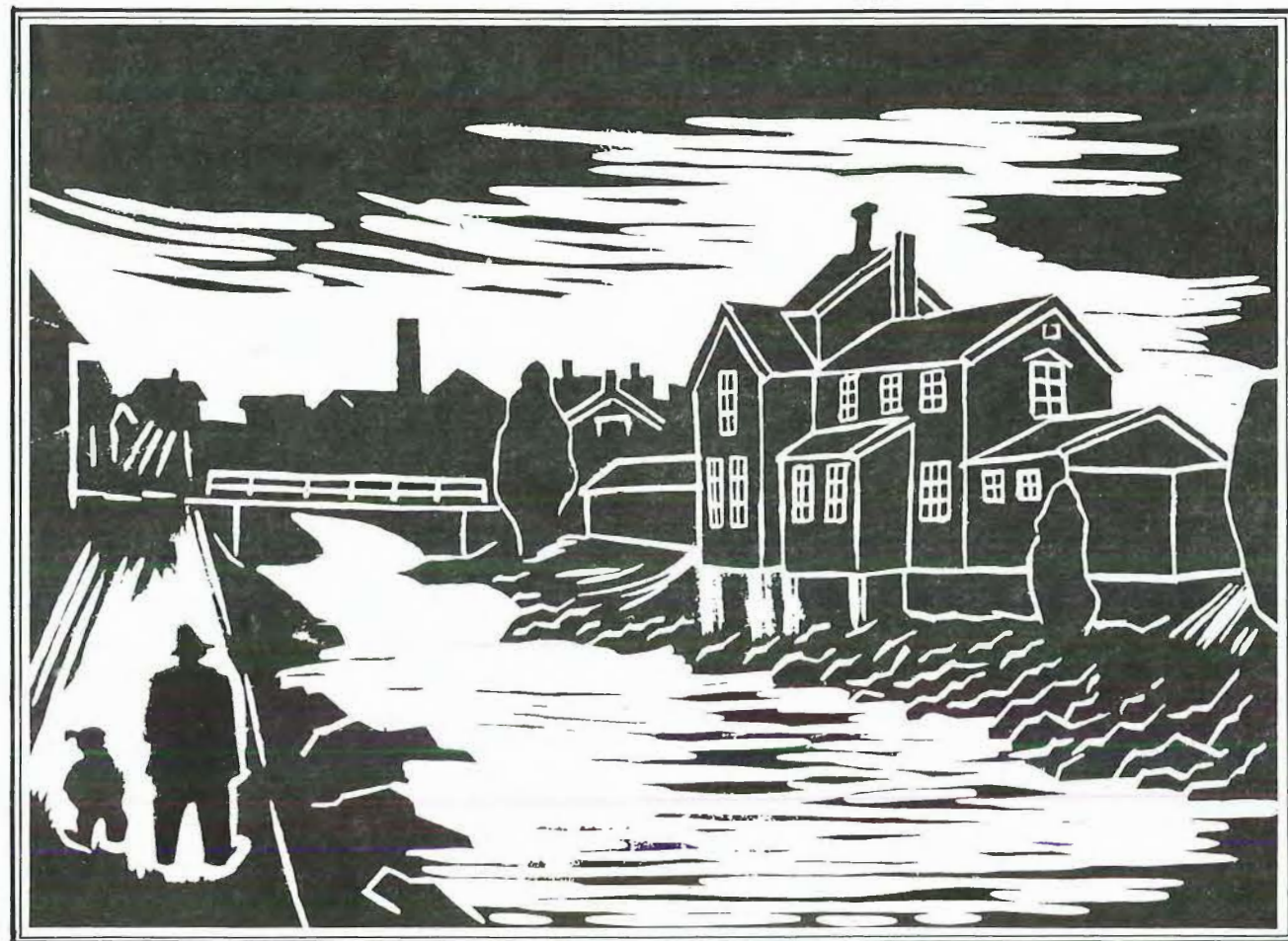
kunne lukte svidd av! Vi skal bringe noen prøver fra enkelte innlegg - og da gjør vi merksam på at vi har vært etter måten forsiktige og prøvd å plukke fram innlegg som er noenlunde «pene» og saklige. For la det være sagt: Jammen kunne det gå hardt for seg i den lokale avisdiskusjonen på den tida. Mange av innleggene, både signerte og usignerte, er så freske at de etter dagens injurielovgivning nok ville ha skapt røre og rabalder!

En av de mange friske og uredde debattantene i Fjell-Ljoms spalter dette året var Johan Falkberget, som vi snart skal se et par prøver på. Vår store lokale dikterhøvding, som på denne tida var midt i 30-åra og på kanten til å utvikle seg fra en lovende lokal penneknekt til den store forfatteren han skulle komme til å bli mange år seinere, han var såvisst ikke redd for å trække folk på tærne, han heller.....

VOKSENDE ANNONSEMENGDE

Til slutt innledningsvis nevner vi at i årgangene fra denne tida ser vi en stadig voksende annonsemengde i bladets spalter. Fra rene tekstbilder utvikler de seg raskt i profesjonell retning med slagord og anbefalinger, og med tegne- og til og med fotoklisjeer. Om leserne på den tida fant den forholdsvis store annonsemengden i hver nummer, som hele tida var på de vanlige fire store sidene, skal ikke vi si mye om. Men at nettopp gammelt annonsestoff både er interessant lesning og gir et på mange måter godt og variert innblikk i mange sider ved dagliglivet for oss et par generasjoner senere, er det ingen tvil om.

Dermed skulle vi være klare til en liten

Anne Karin

vandring i Fjell-Ljoms spalter året 1914. Vi hadde mye moro da vi plukket ut dette stoffet, og vi håper Fjell-Folks lesere vil finne det like interessant som vi gjorde.

ET NYTTÅRSDIKT

Små dikt og vers fra leserne dukket opp i spaltene den gang som i dag. Noen av de lyriske innslaga var laget av folk som kunne sine ting, mens det meste nok var skrevet av lyriske amatører - og bar preg av det.

Blant de mange trykte dikt i 1914 har vi plukket ut dette, en nyttårshilsen i det første nummeret dette året, mandag 5. januar, skrevet av en som tydeligvis har mye å fare med, Th. Stokke. Vi tar med diktet fordi det er godt, og fordi det gir et bra bilde av hva leserne ville Fjell-Ljom skulle være for dem.

Vørsågod, Th. Stokkes

Til «Fjell-Ljom»!

Tak, gode «Ljom» for det aar som gik, tak for de nyheter som vi fik!
Vi kappedes om at faa dig om kveldene og høre Ljom deroppe fra fjeldene,
- Ljom av sorger -
- Ljom av glæder -
- nye skikke, gamle seder -
- kjendte folk paa kjendte steder -
Vi var med paa festen, i glæden, i dansen og flettet et ønske i «brudekransen».
Vi var med hos dem som segnede ned paa livets kamplads i gravens fred.
Vi hørte Ljom ifra tid til tid fra arbeidets store kappestrid; susen av ljaeen, klangen av ploegen, øksen og sagen i tømmerskogen, feislen og borren deroppe paa fjeldet, rydningsmanden i bakkeheldet; Ljom fra de «styrer» som møtte frem at værne om kirke, skole og hjem.
Vi hørte den kraftige fyndige tale, som hører hjemme i bondens dale; rammende vitser og kraftige ord hører med der hvor fjeldfolket bor.

Tak da for alt! Et godt nyttaar!
Lad «Fjell-Ljomen» lyde frisk og «klar»!

Hilsen
Th. Stokke

NOEN TELEGRAMMER

Vi har nevnt at spaltene i hvert eneste nummer er preget av nyhetstelegrammer fra fjern og

nær. I et av januarnumrene finner vi et typisk eksempel:

Telegrammer til Fjeld-Ljom.

Grundstøtt

Dampskibet «Roald Jarl» tilhørende Nordenfjeldske dampskibsselskap er igaar grundstøtt ved André i England. Skibet gik med kullast.

Fisket

utenfor Kristiansund slaar i disse dage utmerket til. Igaar indkom baater med op til 400 maal.

Forlist

New-York

Dampskibet «Oklahoma» er tirsdag forlist syd for Nantucket. 32 mand av mandskapet antages druknet.

Idag meldes:

5 av de savnede ved «Oklahas» forlis, er igaar drevet iland i New York og 3 andre er fundet drivende i en redningsskoite.

De omkomnes antal blir saaledes 24.

Overfaldsmændene dømt

Kristiania idag.

De to mand som overfaldt grosserer Gaarder i Kristiania er i meddomsretten dømt til henholdsvis 4½ og 3½ aars fængsel.

Amtmandsembedet i Romsdals amt.

Fra Molde medeles:

Aalesund formandskap har sendt henstilling til regjeringen om at utnævne stortingsmand Fritz-Petersen til amtmand i Romsdals amt.

Underslaat 14 a 15.000 kr.

Fra Lillehammer telegraferes: Øverrettsakfører Rindal i Tretten forsvandt for nogen tid siden og har nu været saa længe borte fra sin forretning, at der er al grund til at tro at han ikke vender tilbake. Han er visstnok reist til utlandet. Øverrettsakføreren bo er tat under konkursbehandling, og hans affære befinner sig i en sørgelig forfatning. Saavidt man kan se viser hans bo en underbalance paa 14-15,000 kroner, hvorav et par tusen kroner er underslag. Det er småfolks penger som her gaar tapt, idet Rindal har mottatt mindre beløp til indsættelse i banken. Disse har han saa selv brukt op.

Militærbudgettet

viser en utgift paa vel 17 millioner; en stigning paa ca. 1. mill. Til feltmandøvre i det Trondhjemske i 1914 foreslaas kr 125,000.

SMÅNYTT FRA LOKALMILJØET

Men det var sjølsagt ikke bare telegrammer utenfra som dominerte nyhetsbildet. Lokal-

stoffet, både stort og smått, var jo det folk først og fremst ville ha. Et lite eksempel, som i grunnen forteller ganske mye, finner vi her, også dette hentet fra begynnelsen av året:

Røros verk.

Arbeidsstyrken ved Røros kobberverk har i sidste aar været 570 mand, litt større end i 1912. Kobberproduksjonen er 556 tons, litt mindre end i foregaaende aar, hvorimot kisprouduktionen er litt større eller 12,000 tons. I Flottumgruben i Singsaas har der ogsaa ifjor været foretat boringer. Det økonomiske utbytte av aaret har man endu ingen oversigt over. Utbyttet avhænger selvfølgelig av priserne paa markedet. Aaret begyndte med høiere noteringer end i 1912, men siden er de faldt betydelig, og i november og december har de været daarligere.

Og været var folk opptatt av, den gang som nå: ÷52 grader - +1 grad.

Mandag morgen viste termometret 52 kuldegrader. Det skulde være rekord. Ikke desto mindre oplevet vi igaar at se det samme termometer vise 1 varmegrad. Det er omslag som forslaar. (onsdag 14. januar)

EN ANNONSE -

Vi nevnte annonsene innledningsvis. Denne synes vi er interessant, til tross for at klisjéen mangler - foreløpig. Det kan ellers nevnes at firma Lars Skancke etter hvert blir en av bladets største annonsører, og jevnlig kommer det annonser fra den kanten både på to, tre og fire spalter, ofte med bilder også - annonser for alt mulig, fra de enkleste og mest nødvendige dagligvarer og til biler, som firmaet var agenter for i mange, mange år. Men denne er altså litt mer beskjedent:

Støt stedlig Industri!

Fra egen Strikkfabrik anbefales
i alle størrelser Sweaters,
Golfjakker og mønstre. Skjærf Undertoi.
Godt utvalg i tykke, solide strømper i alle størrelser.
Bestillinger mottas

En gros En detail
Jeg tror at det vil lønne sig for Dem at undersøke mine
priser før De kjøper.

LARS SKANCKE.

JOHAN FALKBERGET I LITTERATUR-DEBATT

Så var det dikterspiren Johan Falkberget, da, som med jevne mellomrom dukker opp i debattspaltene i Fjell-Ljom dette året. Vi tar med et par innlegg som viser at man såvisst ikke sparer på kruttet. Det er Johan Falk-

berget som er først ute, tydeligvis med en kommentar til den kritikken hans nylig utkomne Eli Sjursdotter har fått av ålbyggen Jørgen A. Reitan. Her skal vi sjølsagt ikke gripe inn og skifte sol og vind i denne friske debatten. Men vi unnlater likevel ikke å be dere legge merke til Falkbergets omtale av lærerstanden, de såkalte «seminarister», som han tydeligvis ikke har mye respekt til overs for! Men på den andre sida ser det ikke ut til at den ene av brødrene Reitan (J.A.R.), blir forfatteren svar skyldig!

Og sjøl om kamphanene tydeligvis ikke var opptatt av det å kunne fatte seg i noenlunde korthet, tar vi med disse to innleggene med god samvittighet, friske, underholdende og avgjort velskrevne som de er.

Naar smaa mænd sætter sig til doms.

Jørgen Reitan som paa sin brors og de øvrige seminaristers vegne er blitt nødt til at overta nedsablingen av min bok Eli Sjursdotter bedes meget om undskylding for at jeg svarer saa sent. Ingen av dere maa tro at det skyldes nogen slags overlegenhet fra min side. Jeg som ikke er seminarist har ingen ting at være overlegen av. Ingen jølkfakter! har jeg saa ofte sagt, til mig selv. Husk at du er den du er! Skulde jeg møte en seminarist hjemme i fjeldet engang, skal jeg ta luen av mig, stige ut i veikanten og staa der til han har gaat forbi og det skal jeg finde paa bare for at vise min beundring for den kultur og gjennomførte dannelse, som standen sitter inde med.

Seminaristene ser ut til at ha god lyst paa mig. I sommer sendte jeg til «Dovre» et reisebrev fra Italien, fra Rom var det vist. Jeg skrev noget om katolicismen, som ikke netop gik i dens favør.

Hvad sker saa! Jo paa Tønset reiser der sig en skolemester - han var til og med overlærer - og slaar i bordet paa at mit brev fra Italien var misvisende. Han hadde jeg ganske sikkert kommet til at knække med at belære ham lidt i verdenshistorien, om jeg tilfeldigvis hadde hat tid til det. Jeg burde vel ikke ha ladt ham slippe levende fra mig, det vilde kanskje ha staaet stor respekt af mig efter den dag, jeg gjorde det af med en hel seminarist - for alle vilde da ha troet at jeg føk omkring med en masse lærdom i hodet.

Anbelangendes min bok Eli Sjursdotter, var den nok en rød klut for seminaristbestanden i fjeldene. Anders Reitan - som til en begyndelse bare hadde læst et flyktig utkast i et blad - for løs med hujen og leven. Han trodde først at ha seet snerten af et aastal som det ikke var ret fat med. Ved nærmere undersøkelse fandtes slet ikke noget aastal i boken. Hvor blev det saa av aastallet! Han som var skolemester og et rivjern i katekismen, maate vel vite hvor aastallet tok veien. Saa var det kirken i Granmoren.

Han benektet kirken i Granmoren. Ja, tænk at han benektet den! Hertil vil jeg føie en liten tilstaaelse, at jeg sat med en fanteflir da jeg skrev om Granmorkirken.

Svenskekrigen i boken min forledet ham - selvfølgelig alvorlig som døden - til at krømme ut med all sin historiske viden.

Imidlertid kunde det nu være rart at se lidt nærmere paa den begivelhet; siden det idag er en stund til det.

Her er et brudstykke av den:

(Forfatteren gjengir her brudstykket som vi desverre ikke kan indta paa grund av pladmangel. - Red.)

Anders Reitan slukte historien med hud og haar. Han la norgeshistorien ved siden, slog sig stønnende for sit bryst i stor bestyrtelse.

Hans kollegaer forstod nu at manden hadde gjort sig latterlig. Og saa kom de sættende - nogen forfærdelig feige, som lusket frem under hemmelige tegn og bokstaver, andre mere modige under fuldt navn, deriblandt Anders Reitans bror, Jørgen. Han har ære av det! J.A. Renolen strævdde i sit ansigts sved med at læse Eli Sjursdotter om og om igjen, og trods sin bedste vilje selvfølgelig, fandt han intet i den som han kunde goutere. Og de fleste fandt at boken var usædelig! Seminarismens vandle farisærmoral æste sig i retfærdighetens lummerhet op til det avskyeligste, og det blev en jammer efter kytskhed og sædelig renhet opad vægger og nedad stolper. Her blev vrøvlet i milelange søndagsbetragtninger om den rene og urene kjærlighet.

Spyt paa boken! Vi er gudfrygtige og sædelige! Slaa forfatteren ned; for han hoverer over sit syndige verk!

Eli Sjursdotter, det var en strid tid for dig.

Hun levde ikke sit liv efter hyklermoralens opskrifter, undertegnet av aandelige lægdstemmer. Hun levde sit kjærlighetsliv slik, som naturens stormende sterke love befalte hende at leve det!

Mens jeg sitter og skriver dette kommer der meddelelse fra Rusland om at Eli Sjursdotter er offentliggjort i det ansette litterære tidsskrift «Ruskaja Mils» i Moskva. Hvorledes skal dette forstaaes! Rusland med sine store digtere og sin verdensberømte litteratur tar i anerkjennelse imot en norsk bok, som en hop seminarister oppe i fjeldene har skjældt ut fra perm til perm.

Ildhus 29-1-14. Johan Falkberget

Den evige «Eli».

Johan Flakberget ber om undskyldning for at han svarer Jørg. Reitan saa sent. Han glemmer at han har svaret ham før. Og glemmer at svare ham nu!

Det er et par andre formaal han avser etpar spalter paa: at utløse sin harme over seminaristen og fortælle os at han er oversat til russisk.

Forøvrig synes jeg vi nu alle kan ærkjende, at Falkberget er en høist eiendommelig forfatter. Hør her: «Jeg som ikke er seminarist, har ingen ting at være overlegen av. Ingen jækfakter! har jeg saa ofte sagt til mig selv. Husk at du er den du er! Skulde jeg møte en seminarist hjemme i fjeldet engang, skal jeg ta luen av mig, stige ut i veikanten og staa der til han har gaat forbi, og det skal jeg finde paa bare for at vise min beundring for den kultur og gjennomførte dannelse som standen sitter inde med». (Fj.Lj. nr. 16 - 1914)

Efter dette er det bare en ting jeg stunder paa: at møte Johan Falkberget hjemme i fjeldet. Saa snart som mulig - helst nu i jubilæumsaaret. Det er ingen «jækfakter» hos den mand, nei.

Og overlegen er han ikke, det har han evig ret i. Naar har man set en overlegen forfatter ta slik paa vei for en smule kritikk?

Men forfriskende sint er han! Og morsomme - som alle sinte folk forresten.

Litt glemsom er han, - vel meget og til at ville være saa ung. Derfor gjentar han sine egne paastande og anfører dem som beviser. «At manden - A.R. - har gjort sig latterlig» f.eks. Det er hans egen oppfindelse, ikke erkjendt av nogen anden.

Det som er hændt, skulde jo være bare dette: Endel almindelige borgere fra hjemtrakterne har ikke kunnet «gautere» boken. Vi har fundet den altfor ulik det liv vi kjender. Som tidsbillede og som folkelivsbillede (fra Rugeldalen og Aalen) har vi fundet den forfeilet. Skildringens unatur har dækket for os de mulige gode sider, saa vi har hat vanskelig for at finde dem. Og de «tanker» og «idéer» den er bygget paa...

Folk som er mindre kjendt her har fundet tids- og lokalfarve egte. Det vil ganske vist ogsaa russerne gjøre; de ligger saa passelig langt unda. Anmeldere der øst vil komme til at erklære «Eli» for at være en straalende tilforladelig og troværdig skildring av liv og forhold her i vor eventyrlige fjeldklump Norge. At «natur og folkeliv er stemt paa det inderligste sammen», det faar vi ogsaa beskjed om, spaar jeg. Det er al grund til at gratulere med oversættelsen til russisk.

Hit kommer antagelig i aarenes løp en og anden litterær russer for personlig at studere de norske «Eli»r og de svenske «Pelle»r.

Naar de saa raaker paa bare ganske, almindelige, naturlige gutter og jenter og træffer Johan Falkberget og en slump vandle farisærmoraliske seminarister med samt andre «aandelige lægdslemmer»... Vi kan vente os lange litanier russiske tidsskrifter over den forbandede kulturen, som kan herje en oprindelig «stormende sterk» race saa ynkeligen!

Jeg stunder paa næste omgang om «Eli». Kanskje vi da faar høre noget som ikke er sagt fire ganger før.

(16.2.1914) J.A.R.

Og så lar vi Falkberget få sluttordet i denne diskusjonen, for en gangs skyld er han istand til å få sagt det i få, men velvalgte og fyndige ord:

Brødrene Reitan og flere til i mine hjemtrakter

som jeg har uleilighet med at skrive «Eli Sjursdotter» og en hel del andre bøker, testamenterer jeg herved d.d. ro og fred i al evighet - det er uttrykkelig min sidste vilje!

Jeg takker for den forstaaelse dere har bevist mig. Tusen tak!
Alvorlig talt: Jeg har aldrig ventet mig det anderledes fra den kant.

Kristiania 17-2-1914. Joh. Falkberget.

AVISA ER MED PÅ Å HJELPE FOLK I NØD

I vår tid ser vi ofte at pressen er med og gjør sitt med nødvendig informasjon når folk av en eller annen grunn er i vanskeligheter, i vårt eget land eller i utlandet. Som vi ser av oppslaget nedenfor, er dette langt fra nytt. I tilknytning til dette klippet kan vi nevne at det noen uker seinere kommer en notis i spaltene om at den hjelpa denne kvinnen fikk, virkelig ga resultater.

Hjælp!

En kone i Os, Elen Marie Myre, har siden jul ligget syk og

maa indlægges paa rikshospitalet for et haardere nerve-tilfælde.

Dette kommer selvfølgelig til at koste en hel del penge, og vedkommende patient er under saadanne økonomiske forhold at hun ikke selv kan greie utgifterne paa nogen rimelig maate.

Hun har hele sin tid arbeidet under trange forhold; og nu da sykdom har gjort hende arbeidsufør og kræver at hun snarest maa taes under behandling ved rikshospitalet har nogen av hendes sambygdinge, fundet det paa sin plads at rette en henstilling til folk inden grænden, og forøvrig hvem som vil, at støtte hende med et litet bidrag til at bestride de store utgifter.

Vor meddeler tegner sig selv for kr 50,00.

Lister til tegning av bidrag er utlagt i «Fj.Lj.» exp. i Os Landhandel, hos Joh. Gjeltén, Os og Simen Dølgaard, Os.

KOMMUNAL ØKONOMI - INTERESSANTE TALL

Krona er slett ikke det den en gang var! - Det ser vi klart når vi her bringer formannskapets forslag til budsjett for 1914-1915. Merk at først tar man for seg «herredskassen», og så - i egne oppsett - «fattigkassen», vel noenlunde svarende til dagens sosialbudsjett, og så til slutt «skolekassen». Forøvrig lar vi tallene tale for seg sjøl:

Formandskapets budgetforslag for Røros herred 1914 - 15.

Forelægges for herredsstyret imorgen.

A. herredskassen.

Udgifter

1. Lønninger	3270.00
2. Utgifter i anledning presteløningsloven	4000.00
3. Utgifter i anledning værgeraadsloven	300.00
4. Utgifter i anledning ligningsvæsenet	200.00
5. Bidrag til:	
Sykeforsikringen	550.00
Folkebiblioteket	135.00
Røros Brandvæsen	400.00
Røros kirke ordinert	kr 1200
Røros kirke ekstraordinert	kr 700
Brækken kapel	150.00
Middelskolen til fripladse	400.00
Middelskolen til bokstipendium	100.00
Skysstationen	550.00
Vedlikehold av veier	3200.00
Vedlikehold av gater	300.00
Elveforbygningen ved nedre bro	400.00
Gjosvikbroen	300.00
Gatebelysningen	650.00
6. Pensioner:	
Andine Wilmann	kr 100.00
J. Eggen	kr 100.00
Maren Benz	kr 300.00
Mikkel Aspaas	kr 500.00
7. Andel i amtskatten (anslagsvis)	4800.00
8. Avertissementer	375.00
9. Renter og avdrag paa laan	2550.00
10. Brandskat og brandavgift	150.00
	<u>25 680.00</u>
11. Telefonavgiften	45.00
12. Renter paa laan til det nye gamle hjem	1200.00
13. Tilfældige utgifter	4500.00
	<u>31 425.00</u>

Indtæker	
1. Handelsskatt	875.00
2. Vinalgift P.D. Amneus Vinhandel	1000.00
3. Hundeskatt	300.00
4. Renter av sparebank.fond til gml.hj.	800.00
5. Utligning paa matrikulen mark	
462.15+10.02 (Feragsgruberne) = mark	
472.17 å kr 4.00	1888.68 - 4 863.68
6. Utligning paa formue og indtægt	26 561.32

B. Fattigkassen

Utgifter

1. Gamlehjemmet	3922.00
2. 27 personer som fuldstændig forsorgende utenfor Gamlehjemmet, hvorav 24 barn	2642.00
3. 9 sindyke hvorav amt-kassen bærer 4/5 av utgifterne for 5, der koster	560.00
og fattigvæsenet for 4, der koster	1320.00
4. 26 personer som delvis forsorges, delvis familier og delvis enslige personer	4990.00
5. En taterfamilie	216.00
6. Lønninger, mediciner og fattige barns skolegang	1410.00
7. Meiches legat	180.00
8. Uforutseede utgifter	1000.00
9. Antagelig beholdning ved aarets udgang:	
a) Refusjoner for sindyke	528.00
b) Refusjoner for tatre	72.00
	<u>600.00</u>
	16 840.00

Indtæker

1. Beholdning:	
Refusjoner a) for sindyke	528.00
b) for tatre	72.00
2. Renter av utestaaende kapitaler	162.00
3. Meiches legat	180.00
4. Amtskassen: Bidrag til sindyke	1056.00
5. Statens bidrag til tatre	144.00
6. Til utligning paa formue og indtækt	2142.00

C. Skolekassen

Utgifter

1. Lønninger:	13 329.00
1/2 u. smaaskole paa Rørosgaard	228.00
3 u. storskole i Haadal	72.00
Haandarbeider underv. i landsognet	566.00
Undervisning efter skolelovens § 7	190.00
Løn til gymnastikl. Røros folkeskole	81.60
Løn til sanglæreren	34.00
2. Til haandgjerningsk. paa bergstaden	407.23
3. Avsavnsgodtgjørelse	360.00
4. Skyssgodtgjørelse	110.00
5. Løse av lokaler, brændsel, renhold	2 710.00
6. Til undervisningsmidler	200.00
7. 1/2 u. fortsættelsesskole	384.00
8. Undervisningsmidler til ubem. barn	100.00
9. Frit tegne og skrivemateriel	800.00
10. Forberedelseskursus	130.00
11. Aftenskolekurser	15.00
12. Vedlikehold av skolehuser	400.00
13. Bidrag til vikarkasse	66.35
	<u>20 183.18</u>
14. Forsat maling av Brynhildsvolds og Valsets skoler	400.00
15. Til utvendig og indvendig pusning av Feragens skole	800.00
16. Indstallering av el.tr. lys i Jensvold skole	62.55
17. Lysavg. ved Jensvold skole (5 kvart)	18.75
18. Lysavg. for Rs.folkeskole (anslagsvis)	120.00
19. Skrivehjælp til skolestyrets form.	50.00
20. Brandskat og brandavgift	90.00
21. Til finnebørns skolegang	78.00
22. Tilfældige utgifter	500.00

Indtægter

1. Renter av utestaende kapital	310.00
2. Verkets bidrag av 10 tdr. byg	106.00
3. Verkets bidrag for 10 favne ved	110.00
4. Verkets bidrag til lærerløn	208.00
5. Nordlandske kirke- og skolefond	78.00
6. Meinches legats bidrag	90.00
7. Sparebankens bidrag til arbeidssk.	250.00
8. Renter av sparebankens fond til skolevæsen	860.00
9. Amtskolekassens bidrag:	
Til fortsættelsesskole	288.00
Undervisningsmidler	150.00
Til skolehuse	700.00
Til indbo	80.00
10. Statskassens bidrag til lærerløn	7378.00

10 608.00

11. Til utligning paa formue og indtækt 11 694.48

Til utligning paa formue og indtækt til samtl. kasser	52 953.80
Hertil kommer den paa herredsbudgettet opførte eiendomsskat paa herredets matrikulskyld mark 472.17 (Feragsgruberne iberegnet) å kr 4.00	1 888.68

Samlet utligning Kr 54 842.48

Herredskatten for budgettaaret 1914 til 30. juni 1915 utlignes med 54 842.48 hvorav som eiendomsskat paa herredet matrikulskyld mark 462.15 ÷ mark 10.02 (Feragsgruberne) = mark 472.17 å kr 4.00 = kr 1 888.68 og resten paa formue og indtægt med kr 52 953.80 hvorav kr 11 694.48 til skolevæsenet.

Paa formue utlignes kr 2.00 pr. 1000 kr (skattel. §72). Eienomsskatten blir at fordele og indfordre av amtskassereren.

SMÅ OG STORE ULYKKER ER «GODT» STOFF

Ulykker i lokalmiljøet har alltid vært «godt» stoff for den vesle lokalavisa. Her er et par eksempler, først en liten notis om et kjøreuhell oppe i Hånesåsen - med hest, må vite, bilen er ennå ikke kommet, men den lurar like rundt hjørnet, som vi skal se mot slutten av denne artikkelen:

Stygt kjøreuhell paa Haanesaasen

En mand fra Øversjødalen, Per Vestgaard (Sagen) var igaar eftermiddag ute for et stygt uheld borte i Haanesaasen.

Han var paa vei hit til Røros. Borte i Haaneslien blev Vestgaards hest pludselig skremt, vistnok av en anden hest som beitet ved veien, og kastet sig voldsomt paa skraa ut i veigroften med den følge, at Vestgaard blev slynget ut av vognen og kom imellem denne og noen bjørker.

Herunder blev han frygtelig molstret i ansigtet og nakken, og en kvist skar en styg flænge under det ene øie.

Til alt held traf det sig saa, at en cyklist, en anden Øversjødaling, kom forbi med det samme. Han fik da hjulpet ham noget tilrette, og Vestgaard blev strakt ved fremkosten til Røros tat under lægebehandling. Vestgaard er en av de «haardføre gamle», og man tror han skal slippe fra det uten varigt mén.

Langt større spalteplass har en storbrann krav på, naturlig nok. Og når det gjelder en av de største arbeidsplassene i Bergstaden og distriktet forøvrig, sagbruket i Gjøsvika, er det klart at Fjell-Ljom er på plass og dekker begivenheten. Legg ellers merke til den «moderne» formen denne reportasjen har fått, med bruk av stikkstitler for å lette oversikten og sikkert også gjøre stoffet mer dramatisk for leserne.

Stor brand paa Røros.

Værkets sagbruk i Gjøsviken nedbrændt.

Skade for 80 a 90,000 kr.

Igaar hadde vi en av de største brande som nogensinde har raset paa Røros, idet værkets sagbruk i Gjøsviken brændte totalt ned.

Ilden blev opdaget i 1/2-tiden, netop som arbeiderne ved bruket hadde middag.

I maskinhuset, hvor ilden brøt ut var der da bare 2 mand, som hadde lagt sig til ro i kjælderen.

Knapt et kvarters tid før hadde den ene av disse vært inde i maskinhuset og saa da intet mistænkeligt.

Men sandsynligvis er der straks efter blitt for hedt for noe av trærket derinde, eller der er gnister som har antændt. Da sagmesteren hr. Lauritz Lie blev opmærksom paa at det røk sterkt fra maskinhuset og han sprang til, slog flammerne imot ham saa det var uraad at komme ind.

De 2 som opholdt sig i kjælderen fik i sidste øieblikk reddet sig ut ad en bakvei.

Knapt 10 minutter efter stod hele den store bygningen i lys lue.

Der blaaste en noksaa sterk sydvestlig vind og gnister fra den store bygningen slog snart over og antændte taket paa sidebygningen, hvor det blandt andet var opstabelt en masse høvlet materiel.

Omtrent samtidig antændtes ogsaa de vældige stabler av røstved og grovere materialer som laa lagret rundt omkring paa pladsen.

Brandmandskapet var nu kommet til og slukningsarbeidet begynte med al kraft.

Det tok selvfølgelig tid at koble sammen den ca. 500 meter lange slange som var lagt fra nederste vandkumme paa Øren og ut til brandstedet; men mange minutter gikk det ikke.

Hovedbygningen var nu et eneste stort flammehav, og styrtet snart sammen med et veldig brak.

Straks efter stod ogsaa oplagshuset ved siden av i brand, og man skjønte snart at ogsaa de vældige vedlunner vilde tænde ild.

Der blev da i en fart av de ansamlede mennesker organisert et par geleder som læmpet vand op fra Gjetjernet og eggen som ligger mellem tjernet og brandstedet blev grundig overpøset med vand. Hele brandstedet var nu et

eneste stort flammehav

og luerne slog høit tilveirs.

Heten omkring var kolosal, og

det saa en stund tæmmelig stygt ut for byen,

idet den sterke vind, som en stund sto paa, førte gnister med sig og antændte paa flere steder.

Det regnet av ild

over hele byen. Ved Kokhaugen antændtes græsset paa hagen og paa flere steder ute paa Øren var der varme, paa 2 steder paa Haugene, ja like oppe ved John Guldals snekkerverksted laa der et papstykke og brændte.

Brandvæsenet hadde utlagt slanger paa Øren i paa-kommende tilfælde og organisert mandskaper paa forskjellige steder. Man var straks paa det rene med, at litet og intet var at utrette ved sagbruket, men at man istedet maatte ha opmerksomheten henvendt paa byen.

Paa brandstedet gikk det nu livlig for sig med rednings- og slukningsarbeidet. Mange folk var kommet til stede og deltok.

Alt hvad der dog lyktes at redde var en del sleepers og bordmateriel samt noen favner ved. Ellers blev materiel og bygninger - 6 i tallet offer for ilden.

Sagmesterens bolig blev dog staaende tilbake, da vinden førte varmen i en anden retning, men bygningen var saa sterkt truet at beboerne fandt det raadeligst at flytte ut det væsentligste av møbler etc.

Maskinhuset og de øvrige bygninger - undtagen lagerbygningen - nedbrændte paa kort tid. Men da varmen naadde de vældige vedbraatter gikk det ikke saa fort.

Det gjaldt nu om at dæmpe ilden mest mulig, men tiltrods for at der med slanger og pumper og vandlanging med bøtter, blev arbeidet saa ihærdig og intenst som mulig gjorde det ikke saa stor virkning som det kunde antages. Men det hjalp selvfølgelig en hel del. Lyngeggen blev da i det mindste reddet.

Det var hedt

for de karer som stod forrest i rækkerne, saa hedt at de stadig maatte oversprøites med vand for ikke selv at bli offer for luerne.

Først i 6-tiden var man endelig blitt herre over ilden; men længe utover natten maatte man drive paa med efterslukninger.

Det brændte sagbruk var et av de moderneste paa disse trakter og meget værdifuldt. Man anslaa det brændte hadde en værdi av 80-90,000 kr; men da det var

lavt assurert

- maskiner, huse og materiel for tilsammen 30,000 kr, - kommer værket til at lide et stort tap. Det hele var assurert i «Norden».

Amund Rugeldals græshage som ligger like ved fik ogsaa en styg medfart og eieren kommer til at lide et følelig tap. Græsset blev nedtråkket eller avsvidd av den sterke varme og gjærdet rundt om revet i stykker.

«Kvinder selv stod op og strede -»

Det var en ren fornøielse at se hvor ihærdig og flittige kvindene var derute. Uten deres hjelp vilde man ikke faat frem halvparten av det vand som blev hentet med bøtter. Efterhvert som det smukke kjøen kom frem til brandstedet stilte de sig ind i gellederne og langet vand. Mangen hvit sommerkjole gikk her i «vasken».

Som sagt; vore kvinder utførte et arbeide som der skal sættes pris paa og de fortjener tak og anerkjendelse.

Paa brandtomten idag.

Da vi i formiddag var en tur der ute i Gjøsviken hadde man endu brandslagerne ute, og holdt paa, at besprøite de forkullede rester omkring paa tomterne.

Paa brandstedet saa det rent trøstesløst ut.

Svarte forkullede rester av materielstabler, mellom store dynger av aske.

Forvredne jernbaneskiner og skeletter av maskiner laa hulter til bulter bortover.

Den ene av lokobilerne hadde klart sig nogenlunde og staaer monumentalt igjen midt paa pladsen.

Vagt har vært holdt derute i hele nat.

LOKALAVISENES ØKONOMI

At lokalaviser ofte har det trangt økonomisk, er neppe noen stor hemmelighet. Heller ikke at det gjennom så godt som alle de 90 år bladet kom ut var slitsomt for de ansvarlige å få endene til å møtes. Også de andre avisene på Røros hadde de samme problemer. Enkelte ganger kunne det bli så vanskelig at en slik fellesannonse som den vi ser her, kunne se dagens lys. Dette er jo et eksempel på at avisene i Bergstaden kunne samarbeide. Ellers gikk det vanligvis heller friskt og slett ikke alltid like saklig for seg når de samme avisene «kriget» mot hverandre i spaltene sine. Særlig blåste det friskt når FJELL-LJOM og dens «lillebror» ARBEIDETS RETT gjøv løs på hverandre, slik vi ser lenger ut. Denne felles-annonsen finner vi i august:

Til publikum!

Krigen og den derav følgende situation har skapt store vanskeligheter for den lokale presse. Utgifterne er steget meget betydelig og stagnationen i forretningslivet vil kanskje længe utover høsten komme til at merkes følbart ogsaa for avisene. Alle vore trykkeriers forbruksartikler maa i denne kritiske tid betales kontant, og vore løpende utgifter til lønninger etc. maa til stadighet skaffes tilveie.

Under disse omstændigheder tillater vi os at henstille til enhver, som sætter pris paa den lokale presse, saavidt mulig nu at indbetale sin gjæld til avisene. For den enkelte vil de gennemgaaende mindre beløp ikke spille nogen rolle, men for bladene vil disse mange småbeløp danne en betydelig sum. La derfor ikke denne benstilling gaa upaaagtet hen.

11. august 1914.

Fjeld-Ljom, Dovre, Arbeidets Ret.

SÅ KOM «AUTOMOBILEN» TIL RØROS-TRAKTENE!

I juni leste vi om et stygt kjøreuhell med hest i Hånesåsen. Dette leserinlegget finner vi i slutten av august. Som man ser, er dette klippet fra et blad som heter «Landbrukstidende», - de lokale bladfolk kviet seg aldri for å klippe, klippe, klippe.... andre steder når de fant noe av interesse. At nedenstående linjer nok hadde interesse, iallfall for det mer framsynte av befolkningen her på vidda, med stor avstand mellom hver bygd og grend, ja, ofte mellom hver gard, det tror vi gjerne. Vi vet ogsaa at de

første bilene tilhørende eiere i Røros forlenget trillet rundt på de skrøpelige vegene i distriktet på dette tidspunkt.

Sett i historisk perspektiv skulle dette leserbrevet være minst like interessant.

Automobilen og bønderne i Rørostrakterne

AV et feriebrev til «Landbr.t.» hitsattes:

- «Ogsaa i aar tok jeg bilskyss fra Røros til Brækken. Som jeg skrev ifjor, finder jeg fremdeles denne skyss paa de lange avstande i vort spredt bebyggede land for ideel. Og jeg maa fastholde, at det er i høi grad molboagtig at motsætte sig dette moderne befordringsmidels anvendelse i vore laddistrikter. Heroppe ser befolkning i det store og heletat med velvilje paa biltrafiken. Man kan vel høre en og anden bister uttalelse om «den djævels bilen» - men det er kun sporadisk. For at erte mine venner i amtsveistyret - herrene Hans Lund og Joh. Bakken - kan jeg ikke bare mig for at komme med disse udtalelser ogsaa iaar. Men litt mere om bilen. Det er selvsagt at jeg ikke bare ser paa biltrafiken som en «storkarsskyss». Har den det været og vilde den alene ha blitt det, saa vilde jeg ha været enig i noget av det som anføres mot denne trafik. Men jeg mener, at automobilen maa takes og med tiden ogsaa vil bli tat i tjeneste av bønderne selv. -

Meieriinteressentskap, forbruksforeninger og andre koop. foreninger, samlag av gaardbrukere i andre øiemed vil anskaffe sig lastebiler for at bringe varene frem - hurtig let. Herved spares heste og kjørdning og tid for mange penger. Likeledes posten. Mange steder kan bilerne brukes aaret rundt. Men gjennomsnittlig kan man vel gaa ut fra, at de kan brukes de 8 maaneder av aaret.

Altsaa vivat bilerne, parlat deres motstander, ->
«5.» Brækkebygden 21-8-14.

IKKE BARE BIL - SJØORM OGSÅ!

Bladet «Landbrukstidene» - representert ved sin redaktør, hadde tydeligvis lagt sin elsk på Røros-distriktet sommeren 1914. Brevet med anbefaling til bøndene om å skaffe seg bil så raskt som råd var, blir fulgt opp av et livlig klipp av noe mer fantasifull art:

Fra Rørostrakterne

Sjøorm eller blæksprut. - Bønderne er de «sämste» av alle skapninger.

«Landbrukstidens» redaktør skriver i et feriebrev til sit blad:

Iaar reiste jeg avgaarde under jernbanestrikkens tegn. Da jeg fredag kveld møtte op paa Trondhjems station for at starte for Røros, gik tilsynelatende alt sin vante gang dernede. Kun fik man ingen anden bagage med end man kunde ta med i kupeen. Følgen var, at alle kupeer foruten aa være voldsomt overfyldt med reisende - alle andre tog end nathurtigtoget var jo indstillet - ogsaa var stablet fuld av alskens reisegods, saa det var med nød og neppe folk kunde komme ut og ind av vognene.

Reisen gik ellers godt. Men straks for vi kom til Røros

meldte konduktøren at toget ikke gik ind til stationen da pensen ved sidesporet var avlaast av streikende jernbanefolk. Vi som skulde til sta'n blev simpelthen sat av ute paa prærien paa et sted som heter Stadene, hvor veien fra Sundet passerer jernbanelinjen. Her stod vi da en halv snes mennesker i nattens mulm og mørke med al vor bagage - henvist til at gaa 2 a 3 km. for at kommen ind til byen. Heldigvis traf jeg en gut med en haandkjerre som tok mine saker og saa trasket vi da avgaarde ind til den sovende bergstad, hvor vi arriverede ca. kl. 1/3 om morgenen. Kl. 3 er jeg i seng paa «Bergstadens hotel». Denne pensestængning maa vel karakteriseres som noget erketull, men man kan vel vente sig mere av den slags, hvis jernbanekrisen kommer til ordentlig utbrudd.

Sjøormen er nu ogsaa set i Hittersjøen. Og det kan vel ikke være saa rart enda. Den skal isommer ogsaa være set i et vand i Stjørna og i Numedal gik den jo ganske stavløst omkring inde paa fjeldet. Herværende sjøorm kan jo godt være en slektning av hine to, og som er sendt ut paa rekognosering herop i Hitterdalen. Bemeldte sjøorm lignet et flytende kjæmpenøste med et ganske litet spidst hode som stak ut fra nøstets overflate. At ormen saa fryttingydende ut er sikkert, og de to troværdige personer - min kone og min 11 aar gamle søn - som kom ut for uhyret rodde derfor ogsaa skyndsomt til lands for aa berge livet. Ingen av de indfødte viste at ha set noget slikt dyr i sjøen, saa det kan jo hende at ormen bare har git en kortvarig gjesterolle her under den sterke varme i begyndelsen av juli maaned.

En særdeles sakkyndig mand som bor paa Røros - en ekspert paa sjøormens omraade - mente riktignok at der ingen sjøorm var, men kun et svømmende pindsvin. Min 11-aarige pode trodde bestemt det var en blæksprut. Den vesle knabe har jo læst om denne i naturhistorien og skulde nu diske op med sin kundskap ut i denne materie. Ja, ja, sjøorm eller blæksprut, like vidunderlig er det, at disse dyr fins her i Hittersjøen henved 180 km. fra de salte vover. Men kanskje sjøen kan staa i underjordisk forbindelse med Atlanterhavet.

FRA DEN LOKALE PRESSEDEBATTEN

I august fant vi fellesannonsen der lokalavisene beklaget sin bokstavelig talt «dyre» nød, og ba om at lesere og annonsører måtte betale gjelda si slik at avisene skulde overleve.

I oktober samme året slåss to av dem, FJELL LJOM og ARBEIDETS RETT så skjellsorda hagler og busta fyker i spaltene! - Hva debatten egentlig gjelder, ja, si det, ikke vet vi riktig. Men det er ikke så viktig i dag, 70 år etterpå. Det vi merker oss, er den kvasse tonen som «vår mann» i FJELL-LJOM anvender. Uten at vi tok oss tid til å sjekke i kollega ARBEIDETS RETT's tilsvarende årgang, går vi ut fra at tonen ikke var synderlig mildere på den kanten!

Det siste av de to debattinnlegga er ogsaa interessant. Her ser det ut til at en eller annen, rimeligvis «Retten» igjen, har vært ute og forhåndsannonsert FJELL-LJOMS endelikt. Ja, ja, vedkommende fikk jo forsåvidt rett, han - godt og vel 60 år seinere!

Arb. Ret

har bestandig hat det med at snu alting paa hodet og fremstille sakerne slik som de netop ikke er.

Onsdag er bladet ute med et nyt «indlæg» i skolesaken og dynger da sammen en slik masse toisete talemaater som det bare godt skal la sig gjøre paa etpar avisspalter.

Artikkelen foranlediger ikke mange ord fra vor side.

Ikke nok med at bladet fører i marken en hel del usandheter mot andre som har hat med skolesaken at gjøre, men med utrolig naivitet forsøker det at sette feiringen av den 17de mai i aar i forbindelse med den kritik som er fremkommet angaaende skoleforholdene paa Røros.

Disse bladets talemaater er dog saa barnslig tøvete, at vi ikke skal hefte os videre ved dem.

«Socialdemokraterne Guldal og Jensen var det vildt som skulde nedlægges, angrepet paa Wesselvold blev bare et skinnangrep» - skr. bladet. Har nogen hørt slikt begavet vaas.

Arb. Ret var allerede 2 dage før os ute med et «skinangrep» og var nok ikke det mindst ivrige for at faa «kortene paa bordet».

Men pipen skulde braat faa en anden lyd.

Da vi offentliggjorde vor første artikkel om skolesaken, og klandret forskjellige forhold som ikke var som de skulde ved Røros folkeskole, da mente vi at ansvaret herfor maates tillægges skolens bestyrer.

Vi skrev da:

«Og da maa ikke slikt længer taales. Det maa fordres av Røros folkeskoles bestyrer at han er sig sit ansvar bevist. Et ansvar som kunde komme til at bli sørgelig tungt, hvis forholdene skulde fortsætte som hittil.

Dette skulde altsaa være at vi «alt fra første stund hadde vor «mene tekell» over de to socialister, blandt lærerne.»

Naar vi la endel av skylden over paa hr. Guldal som skolens bestyrer, da var det bevislige fakta vi hadde at holde os til, og dette kommer vi nok ogsaa til at fastholde, tiltrods for at hr. Guldal i sterke talemaater forsøker at vaske sig ren for enhver skyld. «Vi advarte mot at blande den forbitrede partifanatisme ind i skolesaken», skriver bladet videre.

Vi vil bare spør hvem som her har blandet partifanatisme ind. Det skulde vel aldrig være «Arb. Ret» selv.

Bladet var med og støttet den berettigede kritik som fremkom over skoleforholdene, helt til deres partifælle hr. skolebestyrer blev nævnt som medskyldig i misforholdet.

Da var «hundre og et ute». Bladet forsøkte efter dette av bladets evne at dække over og snu saken om.

Et blad som kan levere et saa ensidigt og tildels tendensiøst referat som Arb. Ret's sidste skolestyrereferat, burde være forsigtig med at beskyldte andre for partifanatisme.

Nu skrangler den igjen - døds klokken

Det er ikke længe siden et blad her paa staden (vi behøver vel næppe at fortælle, at det var det yngste) skranglet med døds klokken over «Fjeld-Ljom» og ønsket og lovet, at nu skulde det være slut, gamlingens dage var talte.

Kimingen har paagaat med iver og interesse i lang tid uten at det endda har lyktes at faa «Ljomen» væk.

Ringeren er formodentlig blit arg i hu fordi de gode ønsker ikke er gaat i opfyldelse og fordi de store anstrængelser har faat en saa daarlig belønning. Nu har bladet begynt at ønske sig no endda større. Hele venstre skal stande tilrette for sine synder. Der skal komme en regnskapets dag og venstre skal motta sin dom.

Vi kom til at huske manden som bokførte kukjøpet dagen før end handelen skulde avsluttes.

Regnskapet kom til at se slik ut:

1. april. An kjøpt en ko Kr 150,-
 2. april. Pr. blev ingenting av Kr 150,-
- En bør aldrig sælge skindet før bjørnen er skutt.

NY ALDERSHEIM INVIET PÅ RØROS

La oss avslutte denne lille vandringen gjennom året 1914 med en reportasje fra en begivenhet som sikkert vakte stor glede og oppsikt denne novemberdagen, nemlig innvielsen av den nye aldersheimen på Røros. Til orientering for de av leserne som ikke skulde vite det, kan vi fortelle at aldersheimen er den bygninga der det kommunale helsesenteret på Røros holder til i dag, nærmeste nabo til Aasen-gården i sentrum av Bergstaden. Vi ser at den nye aldersheimen blant mye annet har fått innlagt elektrisk lys, og vi undres slett ikke over at «det later til at de befinner sig særdeles vel i det nye hjem»....

Røros nye gamle hjem indvies

Lørdag indviedes Røros nye prægtige gamle hjem oppe i Aasen, med en liten festlig tilstelning.

Ved 4-tiden var der fremmøtt ca. 70 mennesker, som forsamledes i hjemmets rummelige spisesal.

Formanden i fattigstyret, Hans Aasen ønsket velkommen, og med adresse til ordføreren overleverte han gamle hjemmet til kommunen, idet byggekomiteen nedla sit mandat.

Ordf. Tørras takket byggekomiteen og de som hadde arbeidet ved hjemmet for godt utført arbeide.

Han gav samtidig en kort oversigt over hjemmets forhistorie og dets tilblivelse.

Tanken om at reise nyt gamle hjem var allerede oppe i 1908. Der hadde fra først av vært paa tale at indkjøpe Gulliksgaarden; men saken blev foreløbig stillet i bero.

16. juni 1912 ble der i herredsstyret nedsat en komite som skulde utarbeide tegninger og bese den tilbudte eiendom. 13. juli 1913 besluttedes at utstede anbud paa arbeidet, og kort efter antokes et saadant, indlevert av snekkerne Schwartz og Kvikne og for murarbeidets vedkommende av And. Langen.

Ordf. uttalte tilslut en tak til Røros sparebank som hadde git gamle hjemstanken en god støt fremover ved at bevilge et større fond hvis renter skulde gaa til opførelse av gamle hjem. Ønsket tilslut at de gamle som nu var flyttet ind maatte komme til at like sig og faa det koselig og godt. Efterat fædrelandssalmen var sunget, holdt provst Lunde indvielsestalen, med utgangspunkt fra skriftsproget. «Dersom Herren ikke bygger huset bygger de forejæves.»

Efter talen beværtedes forsamlingen med kaffe og de fremmøtte benyttet anledningen til at se sig om i den prægtige bygningen.

Senere beværtedes med chocolate. Hans Aasen fortalte

endel interessante træk fra det gamle gamlehjem til blivelse og drift frem over aarene.

- Det er bygget 1826 av Røros verk, som endel aar senere solgte det til kommunen for 600 specidaler.

Senere blev festen fortsat avvækslende med taler, sang og deklamationer, til man i 8-tiden brøt op, idet A. Langen paa de indbudnes vegne takket for indbydelsen og den hyggelige feststund.

Røros nye gamlehjem er en prægtig og helt gjennom moderne bygning paa 2 etager med rummelige lyse

beboelsesrum, i 1ste og 2den etage, 2 sykesaler, - som muligens senere blir utleiet til kredssykekassen, spisesal og rummelig kjøkken.

I kjælderen er der bryggestue, baderum og proviantrum.

Der er i hjemmet installert elektrisk lys og centralopvarming. Denne opvarmingsmaate har hittil fungert utmerket. Hele bygningen som den nu staar koster ca. 22.000 kr. Der er for tiden 15 gamle, som har flyttet ind, og det later til at de befinner sig særdeles vel i det nye hjem.

Bestyrerinde ved hjemmet er frk. Josefine Borten.

Gaver til Pressemuseet

Siden innsamlingsaksjonen for Pressemuseet i Fjell-Ljom startet for et par år siden er det kommet inn bortimot 150 000 kr fra enkeltpersoner, bedrifter, lag og organisasjoner. Røros kommune har bidratt med 25 000 kr.

De største gavene er gitt av Adresseavisen 50 000 kr, Bergstadens Vel 30 000 kr, Norsk Redaktørforening 10 000 kr og Norsk Grafisk Forbund 10 000. Norsk Kulturråd har bevilget 100 000 kr til istandsetting av avishuset ved Hitterelva. Dessuten har Riksantikvaren bidratt med betydlige midler for å fullføre arbeidet med Pressemuseet i Røros.

Likeså mangler museet en del gjenstander for å kunne gjenskape ekspedisjon og redaksjon slik disse framsto i 1950-årene.

Pressemuseet mottar fortsatt gaver med takk.

Pengebidrag betales inn til følgende bank-konti:

4280 05 29020

8654 20 26229

Arne Ingar Bækken:

Rørospressen

Røros har rike avistradisjoner. Til sammen har fire lokalaviser kommet ut på stedet gjennom tidene: Fjeldposten, Fjell-Ljom, Dovre og Arbeidets Rett. Men ikke nok med det. Waren Sardne, ei samisk avis, Breidablik, et organ for den frilyndte ungdomsrørsla og Fjellsblomsten, et lokalt ukeblad, er alle kommet ut på Røros. I åra omkring første verdenskrig var fem av disse i drift samtidig.

Rørosavisene har vært talerør for forskjellige grupper, og har hatt ulik politisk oppfatning. Men ett trekk har vært felles. Samtlige har hatt Nord-Østerdalen, Røros og øvre Gauldalen som sitt nedslagsfelt. Det er et langstrakt avisdistrikt, avstanden fra Støren i nord til Folldal i sør er bortimot 25 mil. Men distriktet har hatt felles næringsgrunnlag, jordbruk og gruvedrift. Røros var på mange måter et naturlig sentrum i dette distriktet, ikke minst når det gjaldt handel. Dette er nok en viktig årsak til at Røros har vært utgiversted for så mange lokalaviser.

Arbeidets Rett er nå alene om å ta vare på de rike lokalavistradisjonene på Røros, tradisjoner som strekker seg 114 år tilbake i tida.

Fjeldposten

«Efter de opplysninger som er bleven mig meddelte, skal der være Trang til at faa et Bogtrykkeri oprettet paa Røros. Der findes nemlig intet Bogtrykkeri i hele Søndre Trondhjems Amt, og det maa saaledes være forbundet med ikke ringe ulemper saavel for det Offentlige som for Privatmand at faa trygte Sager udførde. Jeg vover derfor tro at Anlægelsen af et Bogtrykkeri paa Røros vilde være i det Almindeliges Interesse, og håber jeg derfor at den underdanigst ansøgte Bevilling naadigst tilstaaes mig.»

Dette skrev boktrykker Andreas Halvorsen i sin søknad om kongelig bevilling for å drive boktrykkeri på Røros. Han var født i Oslo i 1816, og i 1853 begynte han som boktrykker i samme by. Senere drev han trykkerier i Kristiansand og Horten. Ingen av disse gikk særlig godt, og han bestemte seg for å flytte til Røros, hvor det ikke var noe trykkeri fra før.

Halvorsen fikk bevilling, og det fortelles at han og hans familie kom gående landeveien til Røros sommeren 1868. I ei handkjerre hadde Halvorsen sine eiendeler, blant dem ei gammel handpresse og en del velbrukte typer. Utstyret installerte han i en liten gård på Flanderborg.

Bare et par uker senere, den 6. august, ble den første avisa på Røros utgitt. Halvorsen hadde gitt den navnet Fjeldposten, med undertittel Søndre Trondhjems Amtstidende.

Aviser var sjelden vare på Røros på den tida. Noen av byens bedrestilte familier holdt Morgenbladet og Trondhjems Adresseavis, mens noen få bønder og arbeidere hadde Almuevennen og Fattig og Rik. Som regel gikk flere husstander sammen om å holde ei avis.

Fjeldposten ble heller ingen opplagssuksess. Det sies at den nådde 150 eksemplarer på det meste. Avisa kom ut hver lørdag og kostet 72 shilling halvåret.

I det første nummeret formulerte Halvorsen avisas program. Den skulle inneholde «Udtalelser og Beretninger paa det kommunale, økonomiske og politiske Felt, Meddelelser og Fremskridt i Agerbrug, Industri og Fabrikdrift, Beretninger af Almeninteresse inden Distriktet, Uddrag av det snart sammentrædende Storthings Forhandlinger, samt de vigtigste Begivenheder fra Ind- og Udlandet. Velskrevne afhandlinger, der kan tjene til Oplysning og Dannelse for den Almene Mand, modtages med Taknemlighed. Anonymiteten vil strengt blive overholdt - Personlige Angreb og hvad dermed staar i Forbindelse optages ikke.»

Halvorsen var avisas redaktør, typograf og trykker i en og samme person. Men først og fremst var han typograf. Avisa inneholdt lite sjølskrevet stoff. Det meste av lokalstoffet var meldinger fra Røros Kobberverk. Ellers tok annonsene en stor del av avisa. Som de fleste

Det har vært et rikt presse miljø i Røros.

andre norske aviser før 1880, var Fjeldposten først og fremst et annonse- og meldingsblad, ikke et meningsblad. Aviser tok overhodet ikke politiske standpunkter i de første åra.

Andreas Halvorsen døde i 1871, bare etter tre år som avisutgiver på Røros. Hans kone og døtre drev avisa videre. Noen år senere ble det også ansatt redaktør og typografer i trykkeriet. J. Erichsen er oppgitt å være redaktør fra 1879 til 1883.

Omkring 1880 var debatten om statsråds-saken og kampen om parlamentarismen i full gang. Det ble dannet politiske grupperinger og som igjen dannet grunnlaget for dannelsen av partiene Venstre og Høyre i 1883 og 1884. I denne saken ser vi at Fjeldposten tar et politisk standpunkt for første gang. Den sto klart

på regjeringens side mot Johan Sverdrup og venstremennene.

Omtrent på denne tida ble det dannet et interessentskap for avisa. Det besto av flere velstående menn som i sin tid hadde kausjonert for Halvorsen.

Fra juli 1883 overlot interessentskapet utgivelsen til en mann ved navn Olaf Olsen, som ei tid hadde stått for trykkinga av avisa. Olsen var en mann som kom til å sette sterke spor etter seg på Røros. Han var radikal venstremann, og kom snart i tontene på interessentskapets medlemmer. De og avisas abonnenter, som for det meste hørte til overklassen på Røros, likte ikke Olsens synspunkter. Og fra nyttår 1884 tok interessentskapet igjen over utgivelsen av avisa, mens Olsen fortsatt var trykker.

Fjell-Ljom

Etter at han røk uklar med kretsen rundt Fjeldposten, bestemte Olaf Olsen seg for å starte sin egen avis. Han var lei av å skrive for «kristendomsbekymrede vetomenn», som han kalte dem. Alt mens han var trykker i Fjeldposten, kjøpte han ei handpresse og noe typemateriell.

I Fjeldpostens siste nummer i 1885 fulgte det med et bilag, som i realiteten var et prøve-nummer av Fjell-Ljom. Og 8. januar året etter kom den første Fjell-Ljomen ut av handpressa som var installert i Reimersgården på Haugene. Navnet hentet Olsen fra ei diktsamling med samme navn som ålbyggen Anders Reitan ga ut i 1866. Som medredaktører hadde Olsen med seg Eilif Hofstad fra Ålen og Ole Strand fra Os. De to hadde også bidratt med midler til innkjøp av trykkeriutstyr.

Fjell-Ljom hadde undertittelen «Frisindet Blad for Røros, Aalen og Nord-Østerdalen». Aviser kom ut først to, senere tre ganger i uka. I de første åra ble Fjell-Ljom trykt i Reimersgården. I 1891 kjøpte Olaf Olsen huset ved Hitterelva. Huset hadde tidligere rommet et snekkerverksted, hvor et vasshjul ga drivkraft til maskinene. I over 80 år holdt Fjell-Ljoms redaksjon og trykkeri til her.

Fra første nummer var Fjell-Ljom erklært Venstre-avis. Olsen la vekt på at det skulle være et meningsblad, et forum for diskusjon. Aviser var frisk og engasjerende, og var utvilsomt godt lesestoff. Den vant fort stor oppslutning, særlig blant ungdommen.

Den redaksjonelle linja vart svært radikal de første åra. «Dra fram i lyset alt muggent og halvraittent, la opplysningens klare lys skinne på det, så utenverdenen kan se styggedommen. Samfunnstøttene, disse som i lange tider har gått og vært dydsmønstre, er rasende sint på bladet og ønsker det dit pepperen gror, de går bare og venter på at denne fattige djevel av en trykker skal gå skakk, så de igjen skal få det rolig og fredelig. Herregud, la dem leve i håpet da», skrev Olsen i lederartikkel.

For Fjeldposten ble Fjell-Ljom en katastrofe. Den manglet Fjell-Ljoms pågåenhet og engasjement, samtidig som mange av annonsørene gikk over til konkurrenten. Fjeldposten gikk inn ved årsskiftet 1887-88.

Fjell-Ljom ble nok mer moderat etterhvert, og ble mindre hensynsløs i sin omtale av enkeltpersoner og saker. Men den friske tonen ble bevart.

Først og fremst er Fjell-Ljom kjent som et kulturorgan. Mange kjente kulturpersonligheter har gjennom tida vært knyttet til avisa. Johan Falkberget hadde sin debut som skribent i Fjell-Ljom, og Olaf Olsen var Falkbergets første forlegger. Johan Falkberget var også redaktør i avisa noen år etter andre verdenskrig, sammen med Olav Kvikne.

Av andre kjente medarbeidere og redaktører av Fjell-Ljom nevner vi Arne Garborg, Ivar Mortenson Egnund, Ivar Sæter og Johan Langen.

Olaf Olsen solgte avisa like etter århundreskiftet. I 1904 startet han Østerdølen på Tynset, som senere ble overtatt av Østlendingen i Elverum.

Under siste krig gikk Fjell-Ljom inn i to år, fra 1943-45. Okkupasjonsmakta krevde at bare ei avis skulle komme ut på Røros, og Fjell-Ljom ble den som gikk inn. Aviser tapte ytterligere terreng til Arbeidets Rett på grunn av denne ufrivillige stansen, og klarte aldri å ta igjen konkurrentens opplagstall. Etter hvert tapte Fjell-Ljom også kampen om annonsørene, særlig etter at Arbeidets Rett gikk over til offset i 1970.

I 1976 gikk Fjell-Ljom konkurs. Et nytt aksjeselskap ble stabled på beina, og etter et halvt år kom avisa ut igjen. Det gikk i tre år. 2. august 1979 kom siste nummer av det gamle kulturorganet.

Dovre

Seks år etter at Fjeldposten gikk inn, kom det ut ei ny konservativ avis på Røros. De konservative i distriktet så seg arg på den radikale og «usømmelige» Fjell-Ljom, og ønsket ei avis som kunne danne motvekt mot Venstre-avisa. Initiativet ble tatt av stortingsmann L. Hektoen fra Tynset, presten Jervell på Tolga og skoginspektør Saxe og andre velstående på Røros. 20. juni 1894 kom Dovre ut for første gang, og hadde som undertittel «Moderat Blad for Røros, Østerdalen og Guldalen».

Allerede i første nummer, under tittelen «Vort program» går Dovre hardt ut mot Fjell-Ljom: «Det som bringes frem for offentligheten må være sannheten. Man har sett nok av at en lokalavis bærer frem noe som kun tjener til å sette vondt blod og såre, delvis fordi saken fremstilles så ensidig at sannhetens grense går temmelig nær, og blir delvis usannhet. Det går dog an å fremstille motstridende anskuelser

som dannede mennesker», skrev Dovre, med klar adresse til Fjell-Ljom.

Ellers går avisa i denne programerklæring- en inn for å bevare unionen, «en pakt som i 80 år har virket for frihet og fremskritt». Sosialismen ble avvist med den begrunnelse at den ville prøve å frarøve bøndene eiendomsretten. Dovre gikk også imot innføring av alminnelig stemmerett, «fordi det vil legge vårt samfunn i sosialismens vold. Stemmeretten er ingen menneskerettighet. Var den det, måtte også kvinner og barn tildeles den. Det er en rett til å være med i forvaltning av eget og andres eie. Derfor er det en nødvendighet at de som utøver dette, har et minimum av eiendom», heter det i Dovres programerklæring.

Avisa skifter ofte redaktører fram til 1901, da Hanrik Grønn tok over, både som eier og redaktør. Fra da av var avisa uløselig knyttet til ham. Grønn støttet partiet Frisinnede Venstre, som etterhvert gled sammen med Høyre. Han fulgte imidlertid ikke sitt parti i ett og alt. Han tok helt sjølstendige standpunkter, som av og til gikk på tvers av partiets meninger.

Dovre er den eneste avisa på Røros som har kommet ut hver dag. Grønn foretok dette eksperimentet fra 1. januar 1905, og det gikk ikke særlig bra. Postgangen var enda ikke godt nok utbygd. På bygdene fikk ikke folk post oftere enn annenhver dag. Forsøket med dagsavis varte derfor bare ett år. Fra 1906 kom avisa igjen ut tre ganger i uka.

Dovre ble et offer for de dårlige tidene i 20-åra. I 1923 måtte Grønn innskrenke utgivelsen til to ganger i uka. Men vanskelighetene fortsatte, og ved årsskiftet 1926/27 kom siste nummer av avisa.

«Årsaken er de dårlige økonomiske tider med små inntekter, mens de store utgifter til lønninger, papir og porto fremdeles holdes på toppunktet. Da går det ikke», skrev Henrik Grønn i sin avskjedsartikkel.

Dette er nok ikke den eneste årsaken. Avisa hadde mange pengesterke venner, og det kan virke underlig at økonomien skulle bli utslags- givende. Men i motsetning til Fjell-Ljom og Arbeidets Rett hadde ikke Dovre noen enhet- lig, solidarisk og sterk bevegelse i ryggen. Få var villige til å ta et skippertak for avisa i ei vanskelig tid.

Breidablik

I 1880-åra gikk den frilyndte ungdomsrørse som en farsott over landet. Det ble dannet lag i mange bygder, og under et stevne på Os i 1893

ble det stiftet et felles lag for Nord-Østerdal, Røros og Gauldalen. Laget fikk navnet Breidablikk. Det var imidlertid behov for ytterligere bindeledd mellom lokallaga, og i 1894 ble vedtatt å starte ei avis. Bladet fikk navnet Breidablikk, og første nummer kom i februar 1895. Redaktør var en ung mann ved navn Magnus Hamlander. Han var da bare 17 år og arbeidet i Fjell-Ljom. I 1901 flyttet Hamlander til Elverum, hvor han overtok som redaktør av Østlendingen.

Breidablik ble nærmest drevet på frivillig basis, og kom ut en gang i uka. Bladet vant stor popularitet, særlig i de første åra. Mange av bidragsyterne enten var, eller ble kjente for- fattere og diktere. Blant dem var Arne Garborg, Johan Bojer, Sven Moren, Jacob Breda Bull, Anders Vassbotn, Olav Duun og Anders Hovden. Disse navnene skulle garantere for ei innholdsrik avis. Det var den da også i den første perioden. Bladet var velkjent blant ungdom i hele landet. Men økonomien var skral, og i lengden var det vanskelig å drive bladet bare på offervilje. I 1900 gikk Breidablik inn. Senere ble driften tatt opp igjen i to perioder. Først fra 1907 til 1910, senere fra 1914 til 1920, da bladet gikk inn for godt. Bladets oppslutning og kvalitet ble aldri så god som i den første perioden.

Breidablik ble først trykt i Fjell-Ljom, senere i Dovre. I kortere perioder ble bladet trykt i Elverum og i Oslo.

Fjeldblomsten

I 1895 kom nok et blad ut på Røros. Det hadde navnet Fjeldblomsten, og må nærmest karakteriseres som et ukeblad. I følge bladets program skulle det ikke befatte seg med politikk, men «bringe litt allsidig, kvikk, underholdende og god lesning inn i de tusen hjem».

Bladet kom en gang i uka, ble trykt i Dovre, og redaktør var Marius Hustad, som senere ble redaktør i Dovre.

Fjeldblomsten fikk ingen lang levetid, siste nummer kom i mars 1896.

Waren Sardne

15. januar 1910 startet et nytt og interessant avisforetak på Røros. Navnet Waren Sardne er samisk og betyr budskap fra fjellet.

Mannen bak avisa var Daniel Mortenson. Etter et omflakkende liv bosatte han seg ved Svukuriset ved Femunden, hvor han ved siden av reindrift drev gardsbruk. Mortenson ble

snart en av samenes fremste talsmenn her til lands. Han tok også initiativ til å organisere samene, og i 1907 ble Sør-Trøndelag Samefor- ening stiftet. Samene bodde svært spredt, og det var derfor vanskelig å samle alle til for eksempel møter. Daniel Mortenson kom derfor på ideen om å utgi ei samisk avis.

Waren Sardne skulle verne om reindriffts- samenes interesser og tale deres sak overfor myndighetene. Likestilling med landets øvrige befolkning var et krav som avisa ofte tok opp. Den var også preget av redaktørens kristne livssyn.

Sameavisa kom ut en gang i uka, og ble først trykt i Johs. Iv. Ødegaards trykkeri, senere i Arbeidets Retts trykkeri. Mange samer var ivrige bidragsyttere til avisa. Det kunne være historier, sagn, reiseskildringer og spørsmål som angikk samene.

Men det gikk smått med utbredelsen av avisa. Til tross for iherdige abonnements- kampanjer stagnerte opplaget mellom tre og fire hundre eksemplarer. Årsakene er lette å finne. Samene bodde svært spredt. I 1910 var de 200 abonnentene fordelt på hele 90 forskjellige poststeder. I tillegg holdt samene til ute på vidda, og i bodde i perioder langt fra post og telegraf.

Vanskeligere vilkår for avisutbredelse er det vanskelig å finne. Daniel Mortenson måtte derfor gi opp Waren Sardne fra årsskiftet 1913/14.

Da Mortenson flyttet til Røros i 1917, begynte han igjen å sysle med planene om å gi ut Waren Sardne på nytt. Og i juni 1922 dukket avisa opp på nytt, først med en, senere med to ganger i måneden. Og avisa oppnådde omtrent samme antall abonnenter nå som i den første perioden. Da Daniel Mortenson døde i 1924 tok sønnen Lars Danielsen over redaktør- krakken. Han fortsatte i sin fars fotspor i måten å redigere avisa på.

Så kom vanskelige økonomiske tider, og heller ikke Waren Sardne klarte å overleve. Siste nummer kom ut høsten 1927.

Arbeidets Rett (Mauren)

I 1889 ble den første arbeiderforeninga på Røros stiftet. Men noen egen avis fikk arbeiderbevegelsen ikke før nærmere 20 år senere. En av årsakene til det var nok Fjell- Ljom. Fjell-Ljoms grunnlegger og redaktør Olaf O. Berg var med på å stifte den første arbeiderforeninga, og gjennom avisa talte han varmt arbeidernes sak. Venstre var det største arbeiderpartiet på den tida, og Fjell-Ljom var

et radikalt talerør, der arbeiderne hadde sin støttespiller.

Det var streiken i 1901 som for alvor satte fart i tankene om ei egen arbeideravis. Røros- arbeiderne streiket i 10 måneder mot lønns- nedslag, Norgeshistoriens største arbeidskon- flikt til da. Klassebevisstheten økte, og på tross av støtten fra Fjell-Ljom så arbeiderlederne fordelen av å ha ei avis styrt av sine egne organisasjoner. Samtidig vokste arbeider- partiet seg sterkt, og mange arbeideraviser utover landet så dagens lys.

Arbeideravisa Ny Tid i Trondheim dekket delvis Røros-området, og det var ei tid på tale å opprette avdelingskontor for avisa på Røros. Det ble ingenting av. I 1906 var Fjell-Ljom i store økonomiske vanskeligheter, og styret gikk til Røros Arbeiderparti for å selge avisa. Forhandlingene ble ikke slutført, venstre- organet ble omdannet til et nytt aksjeselskap som besto fram til konkursen i 1976.

Tre menn kom til å stå sentralt i den nye arbeideravisa som kom ut i 1907. Ole Guldal var Røros-arbeidernes ubestridte leder, senere varaordfører og stortingsmann for Arbeider- partiet. Ole Grøtådal var en dyktig skribent og debattant, senere også formann i Røros Arbeiderparti og første formann i styret for Arbeidets Rett. Johs. Iv. Ødegaard var typograf i Fjell-Ljom og tilsluttet arbeiderbevegelsen. Han ivret etter å starte egen arbeideravis. 16. januar kom Mauren ut for første gang, trykt i 1.200 eksemplarer. Johs. Iv. Ødegaard var Mauren personlig de første åra. Han var avisas redaktør, faktor, setter og trykker på samme tid. Trykkeriet hadde han installert i Hall- gården på Flanderborg.

De fem første åra kom avisa ut en gang i uka, og var eid av Røros Arbeiderparti. Opplaget økte, og fra 1912 kom avisa to ganger i uka, samtidig som den skiftet navn til Arbeidets Rett. I 1913 kom det store omslaget da andre partilag og fagforeninger i hele Nord-Østerdal og Gauldalen gikk inn i avisprosjektet. Avisa hadde nå vokst seg sterk, og kom nå ut tre ganger i uka. Nytt utstyr ble kjøpt inn og flere folk ansatt, og i 1917 kjøpte avisa Fosland- gården på Nilsenhjørnet. I «den røde gården på Nilsenhjørnet» holdt avisa til helt til 1970.

Med 1920-åra kom nedgangstidene for fullt for Arbeidets Rett. Stor arbeidsledighet, pengemangel og et Arbeiderparti i splittelse kastet avisa ut i et uføre som nesten endte med at den måtte innstille. I det kaotiske splittel- sesåret 1923 fulgte redaktør Jens Galaaen

mindretallet som så stiftet Norges Kommunistiske Parti, og avisa ble organ for det nye partiet. Fra Ålen kom det initiativet til å bringe avisa tilbake på Arbeiderpartiets hender. Den harde striden endte med at Galaaen fikk sparken. Om tilbørigheten var avklart, var de økonomiske forholdene like vanskelige. I 1925 måtte inskrenkninger til. Flere ansatte ble sagt opp, og avisa kom nå ut bare to ganger i uka.

Sakte, men sikkert tok avisa seg opp igjen, under redaktører som Per Foros og Reidar Aamo. Utover i 1930-åra ble økonomien bedre og avisa kom igjen ut tre ganger pr. uke. Røros hadde nå to aviser tilbake: Fjell-Ljom og Arbeidets Rett. De andre hadde gått dukken i krisetidene. Krigen kom og skapte vanskelige arbeidsvilkår for avisene. Sensuren var innført. På grunn av papirrasjonering krevde okkupasjonsmakten at det heretter skulle komme ut bare en avis på Røros. En sammen slåing ble forsøkt presset gjennom, da det ikke gikk, ble det bestemt at Fjell-Ljom skulle innstille, mens Arbeidets Rett fortsatt skulle komme ut. Det ble ei vanskelig tid for redaktør Jon Kojen. Han deltok aktivt i hjemme-frontarbeidet, samtidig som han i avisa måtte bøye seg for sensuren. Fra mange hold ble han mistenkt for å ha «unasjonale holdninger». Etter krigen lot han seg sammen med andre journalister som var i arbeid under krigen, granske av Norsk Presseforbund, og ble fullstendig renvasket.

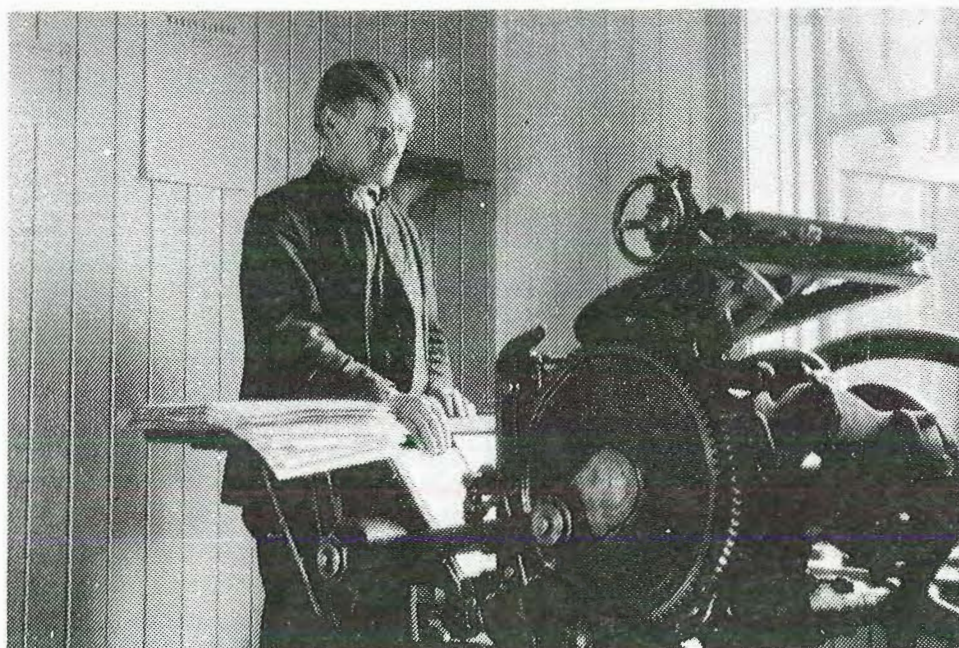
De første dagene etter krigen utga Fjell-Ljom og Arbeidets rett ei fellesavis kalt «Den

frie Rørospressen». Dette som en overgangsordning inntil Fjell-Ljom kunne komme ut som normalt.

De to avisene var omtrent like store, og diskusjonene dem imellom i spaltene var fortsatt livlige. Men den bitre og uforsonlige tonen fra mellomkrigstida var forlatt. Etter krigen var samhold det viktigste, landet skulle bygges opp igjen.

Utover i 50-åra var Arbeidets Rett i ferd med å sakke akterut, ikke minst når det gjaldt teknisk utstyr. Foslandgården var for liten og trang. Det trengtes fornyelse. Avisas styre og ledelse begynte å legge planer for nytt avishus, som ble sett i sammenheng med nytt teknisk utstyr. Det skulle bli et langt lerret å bleke. Først 12 år senere, etter mye om og men og mange alternative løsninger, kunne avisa flytte inn i det gamle meieriet, der avisa nå holder til. Ikke lenge etter var den nye offset-prensa klar til bruk. 21. desember 1970 ble ei Rørosavis for første gang trykt på ei offset-presse. Nytt teknisk utstyr og nytt hus la grunnlaget for ny ekspansjon for Arbeidets Rett. Og mens avisa i 1975 tok et nytt steg fremover og inn i dataalderen, slet konkurrenten Fjell-Ljom med store problemer og måtte gå inn.

Siden 1979 har Arbeidets Rett vært aleneavis på Røros. Første halvdel av 80-åra var preget av sterk vekst. Antall abonnenter er nesten fordoblet siden 1970, ikke minst på grunn av økt satsing i Nord-Østerdal. Den tekniske utviklinga har fortsatt. For ett år siden tok avisa i bruk sitt nye EDB-anlegg. Alt som blir trykt i avisa, produseres nå på data.

På ei presse nesten identisk med denne trykte Johs. Iv. Ødegaard Mauren og Arbeidets Rett de første åra. Her er han i ferd med å trykke same-avisa Waren Sardne. Bildet er tatt en gang mellom 1923 og 1927.

Før fotosatsens og datateknologiens inntog

Av Arne R. Dahl

Pressemuséet i Fjell-Ljoms gamle avishus ved Hitterelva har reddet en verdifull kulturarv knyttet til lokalavisenes historie. Teknisk utstyr som forlengst er gått ut av bruk stod i fare for å bli ødelagt, men er nå reddet for etterslekten.

Rundt omkring i norske aviser har man ikke vært særlig flinke til å ta vare på utrangert utstyr, det meste er havnet på skraphaugen. I Fjell-Ljom har man bevart et komplett avistrykkeri slik det var før fotosatsen og datateknologien gjorde sitt inntog i bransjen.

Det var lederen av Norsk Pressemuseum, John Solheim som så de muligheter som lå i dette enestående materiale. Han slo alarm fordi han så at uerstattelige kulturverdier var i ferd med å gå til grunne, samtidig som det her lå til rette for et unikt lokalt pressemuseum. Det ble nedsatt et interrimstyre til å arbeide videre med planene, og i dag er ideen blitt til virkelighet. Dermed har Røros fått Skandinavias, ja, kanskje Europas eneste museum i sitt slag.

Hva er det så Pressemuséet i Røros har å by på?

De besøkende kan forhåpentligvis føle noe av atmosfæren fra de gamle avistrykkerienes tid og få et glimt inn i en liten lokalpresse-redaksjon slik den var, ikke bare i Røros, men i de fleste småavisene her i landet, la oss si for 30 år siden. Utviklingen har gått så langt i denne bransjen at Fjell-Ljoms avishus er historie. Det er viktig og nyttig at man en gang i blant stanser opp og ser seg tilbake og sammenligner dagens avisframstilling med tidligere tiders måte å lage avis på.

Med Pressemuséet har man klart å redde åndslivets produksjonsmidler i Bergstaden for kommende generasjoner. Det var her Johan Falkbergets første bøker ble trykt, og det var her mulighetene ble gitt til de lokale krefter i distriktet til å nå fram til det store publikum.

Siktemålet er at Fjell-Ljoms trykkeri skal kunne demonstrere for de besøkende hvordan Gutenbergs fag ble drevet før fotosatsen overtok helt og holdent. Dermed blir det i høy grad et levende museum. Det inneholder også representative gjenstander og dokumenter fra de

øvrige avisene som i årenes løp er utkommet i Røros.

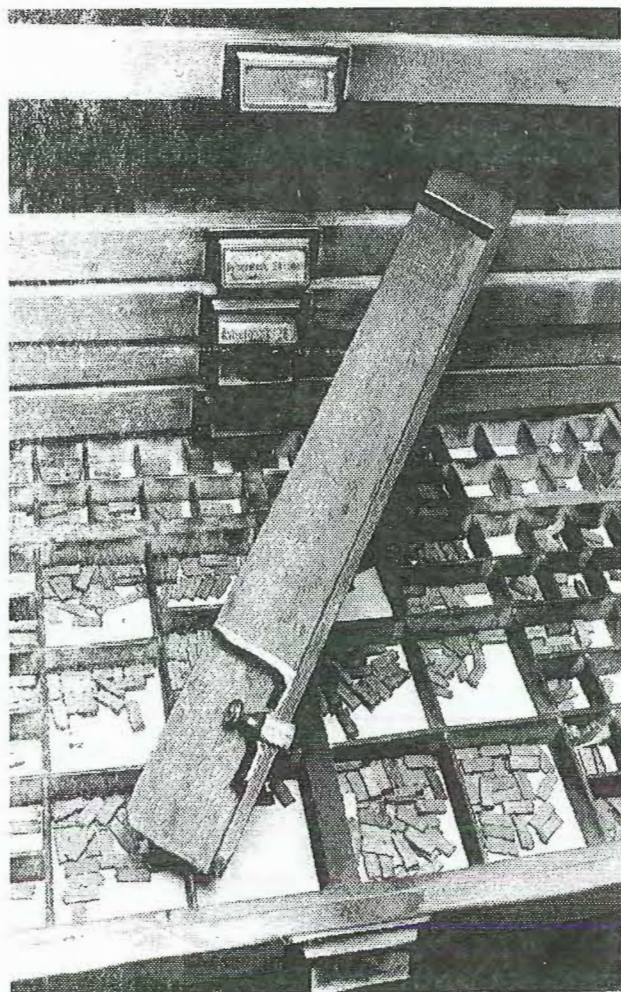
I tillegg til de permanente utstillingene er

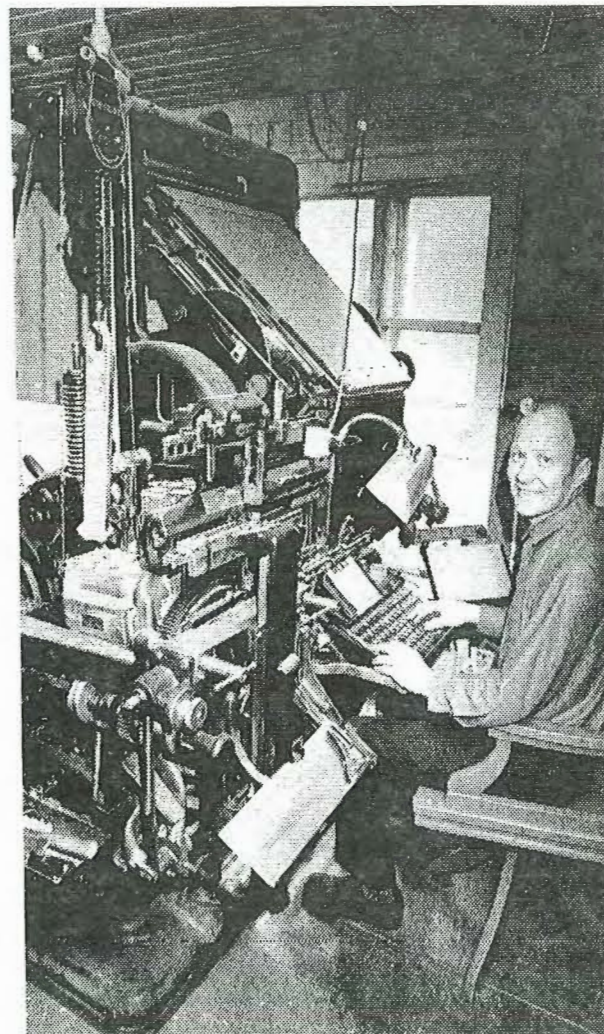
Ideen om et pressemuseum i Røros ble lansert av bestyreren av Norsk Pressemuseum, John Solheim (t.h.). Her står han på trappa til Fjell-Ljom-huset sammen med Ragnar Dahl fra NAL og museumsbestyrer Torbjørn Eggen.

det meningen å presentere spesielle utstillinger med jevne mellomrom.

Jeg vil benytte anledningen til å takke alle de som har bidratt til å realisere planene om et pressemuseum i Røros. Det gjelder både de som har vært med på å trekke i trådene, de som har gjort en dugnadsinnsats for å sette bygningen i stand, og sist men ikke minst, en takk til de enkeltpersoner, bedrifter, institusjoner, foreninger og lag som har gitt pengebidrag til museet.

De gamle settekasser med enkeltbokstaver og vinkelhaker av tre kan fortsatt brukes.

Kåre Møller ved den ene av de to settemaskinene som er bevart i Pressemuseet.

May Kristin Vårhus:

Ålen i den lokale presse

«Du Ljom ved fjellets bryst
du nyn i lukte dale, –
du har så matt en røst, –
du kan kun sagte tale» – –

«Når går du ut, – og han
som sukket ville høre
dig vel berede kan
et mildt, velvillig øre» – –

(A. J. Reitan)

Som kilde til liv og virke i et bygdesamfunn, kan lokalavisene være nyttige. Dette er det blitt tatt hensyn til i arbeidet med den nye bygdeboka for Ålen, idet det har vært drevet registrering av lokalstoff i avisene. Det eldste visstoffet er blitt prioritert siden kildene til allmennhistoria blir færre dess lenger bakover i tida en kommer. For Ålens vedkommende var det dermed naturlig å starte med de første årgangene av Fjell-Ljom (F-L.).

Det er i år 100 år siden F-L startet. 8. januar 1886 kom det programerklæring fra redaktøren, Olaf Olsen, om hvilket område den skulle dekke. F-L ble tillagt undertittelen «Frisindet blad for Røros, Ålen og Nordre Østerdalen» F-L var Venstres avis, og var for unionsoppløsning og utvidet stemmerett. Avisen støttet den første tida arbeiderklassens krav. Navnet Fjell-Ljom var etter ålbyggen Anders Reitans diktsamling av samme navn. F-L hogg løs på alle skjevheter i samfunnet både nasjonalt og lokalt. Det ble ei avis for folket, og de visste å sette pris på den. Folk som ikke hadde råd til eget abonnement, delte ett med andre og leste etter tur. Dette gir oss et bilde av hvordan folk organiserte seg for å skaffe seg kunnskap og informasjon.

F-L ble etterhvert et politisk diskusjonsblad, informasjonsrikt for den jevne leser såvel som for den politisk aktive. Avisen hadde stor betydning som et kulturorgan.

Registreringsopplegget har gått ut på å lese de gamle avisene på microfilm. Alt lokalstoff fra Ålen har så blitt plukket ut og gitt emne-nummer, dato/sidetall pluss et kort sammen-

drag av artikkelen/innlegget. Stoffet vil bli tilgjengelig på biblioteket, koblet sammen med innkjøpte microfilm av lokalaviser, og blir dermed å betrakte som biprodukt av bygdebokarbeidet.

Ålbyggen Eilif Hofstad var aktivt med i avisarbeidet fra første stund. Det ble flere ganger opplyst i bladet, at det mangla stoff fra Ålen. Det tok seg opp etterhvert.

Ålbyggene ble mer samfunnsorienterte og så nødvendigheten av å få fram i lyset de ting de ivret for.

I den første tida var det riksstoffet som dominerte, og lokalstoffet hadde relativt liten plass. Allikevel ble en hel del saker tatt opp, saker som gir oss innsikt i viktige spørsmål i datida.

Jeg vil her trekke fram noen eksempler: Kommuneval ble dekt både m.h.t. forberedelser og utfall, og herredsstyremøter likeså. Avholdssaken var i ilden, og vi følger aktiviteten til totalavholdsforeningene både i Ålen og Hessdalen. Dessuten var det strid om hvem som hadde retten til å kalle seg Ålen Meieriforening. Det pågikk heftige diskusjoner rundt dette spørsmålet i lang tid. Strid var det også mellom reineiere og gårdbrukere.

Et annet stort tiltak i bygda var opprettelsen av Ålen Sparebank, og det ble selvfølgelig avisstoff. På det sporstlige planet ble skytterne og deres bragder mye omtalt.

At folk var interessert i nyheter og aktuell informasjon forstår vi gjennom den økende interessen for avislesing, men det var også behov for annet lesestoff, og det kunne bygdefolket tildels tilfredsstillende med Sogneboksamlinga som ble etablert. Vi vet ikke nøyaktig når Sogneboksamlinga kom i gang, men dette var iallfall starten på det som er dagens folkebibliotek.

BLI MEDLEM AV

RØROS MUSEUMS- OG HISTORIELAG

- DEN LOKALE KULTURVERN-
ORGANISASJONEN SOM EIER OG DRIVER

RØROSMUSEET

VÆR MED PÅ Å STØTTE MUSEUMS- OG
KULTURVERNARBEIDET.
DU VELGER SJØL OM DU VIL DELTA SOM
PASSIV STØTTEMEDLEM, ELLER SOM
AKTIV I LAGETS ARBEID.

SOM MEDLEM FÅR DU OGSÅ
FRIABONNEMENT PÅ FJELL-FOLK,
- ÅRBOKA FOR RØROSTRAKTENE, SOM
LAGET GIR UT.

RØROS MUSEUMS- OG HISTORIELAG

ADRESSE: Rørosmuseet,
7460 Røros

TELEFON: (074) 11285

BANKGIRO: 4280.05.22794